

Högskoleutbildning och funktionshinder

Högskoleverkets rapportserie 2000:4 R

 HÖGSKOLEVERKET
National Agency for Higher Education

Högskolestudier och funktionshinder

Högskoleverket • Birger Jarlsgatan 43 • Box 7851, 103 99 Stockholm
tfn 08-563 085 00 • fax 08-563 085 50 • e-post hsv@hsv.se • www.hsv.se

Högskolestudier och funktionshinder

Producerad av Högskoleverket i januari 2000

Högskoleverkets rapportserie 2000:4 R

ISSN 1400-948X

ISRN HSV-R--99/16--SE

Innehåll: Uppföljnings- och utredningsavdelningen

Missiv

Regeringen
Utbildningsdepartementet

Uppföljnings- och utredningsavdelningen
Stefan Odeberg
MISSIVBREV

2000-01-11
Reg.nr 12-3123-98

Uppdrag till Högskoleverket rörande studenter med funktionshinder m.m. (U98/4203/UH)

Regeringen gav i slutet av november år 1998 Högskoleverket detta uppdrag som i huvudsak rör studenter med funktionshinder.

Utredare Stefan Odeberg och verksjurist Barbro Molander har arbetat med uppdraget.

Högskoleverket redovisar härmed sitt uppdrag.

Detta ärende har avgjorts av universitetskanslern efter föredragning av utredaren Stefan Odeberg och verksjuristen Barbro Molander i närvaro av överdirektören Folke K. Larsson och avdelningschefen Inger Rydén Bergendahl.

Sigbrit Franke

Stefan Odeberg

Barbro Molander

Innehållsförteckning

Sammanfattning	7
Situationen för studenter med funktionshinder	7
Högskolorna och FN:s standardregler	7
Resurstilldelning och gränsdragningsfrågor	8
Koncentration av utbildning till vissa högskolor	9
Högre utbildning i teckenspråk	10
Teckenspråkslärarutbildning på högskolenivå	10
Summary	11
The situation of disabled students	11
Institutions of higher education and the UN standard rules	11
The allocation of resources and demarcation issues	12
Concentration of programmes to certain institutions of higher education	14
Higher education in sign language	14
Teacher training in sign language in higher education	14
Uppdrag och arbetsformer	15
Uppdraget	15
Arbetsformer	15
Bakgrund	17
Definition	17
Statens ansvar	17
Landstingens ansvar för hjälpmedel	21
Kommunernas ansvar för hjälpmedel och assistans	22
Situationen för studenter med funktionshinder	24
Undersökningar	24
Begränsning av studiemöjligheterna	26
Information	29
Tillgänglighet med hjälp av stödåtgärder	31
Studieresultat	48
Bemötande	52
Studiesocial situation	54
Sammanfattning	55
Högskolorna och FN:s standardregler	57
Begreppen funktionsnedsättning och handikapp	59
Ökad medvetenhet (regel 1)	61
Tillgänglighet (regel 5)	61
Utbildning (regel 6)	64
Kunskap och forskning (regel 13)	65
Policy och planering (regel 14)	66
Handikapporganisationer (regel 18)	67
Personalutbildning (regel 19)	68
Internationellt samarbete (regel 22)	69
Förslag till ändring i högskoleförordningen	70

Enskilda utbildningsanordnare	71
Gällande bestämmelser	71
Funktionshindrade studenters situation	71
Högskoleverkets bedömning	72
Resurstilldelningssystem och gränsdragningsfrågor	73
Resurstilldelning	73
Gränsdragningsfrågor	73
Läromedel	74
Ansvar för assistans	75
Koncentration till vissa högskolor	76
Uppfattningar bland studenter	76
Uppfattningar bland högskolor	78
Ekonomiska skäl	78
Andra skäl	79
Högskoleverkets bedömning	79
Högre utbildning i teckenspråk	81
Stockholms universitet	81
Örebro universitet	82
Teckenspråkslärarutbildning på högskolenivå	83
Teckenspråksundervisning för hörande	83
Modeller för teckenspråkslärarutbildning	83
Dimensionering av teckenspråkslärarutbildning	86
Källor	87
Bilaga 1	89
Regeringsuppdraget	89
Bilaga 2	95
”Stödåtgärder i högskolan”, frågeformulär till studenter	95
Bilaga 3	99
Frågeformulär till universitet och högskolor	99

Sammanfattning

Situationen för studenter med funktionshinder

Funktionshindrade är en underrepresenterad grupp vid universitet och högskolor. En beskrivning av funktionshindrade studenters situation är egentligen en omöjlig uppgift, eftersom deras förutsättningar, behov, problem och framgångar är fundamentalt olika från individ till individ.

Funktionshindrade har möjlighet att få olika typer av stöd av högskolorna för att studera. Informationen om dessa stöd upplevs av många som svår att nå. Många studenter anser att högskolorna borde göra mer. De ytterligare åtgärder som studenterna efterfrågar är förbättrade stödformer, mer information om stöden och bättre information till lärare om funktionshinder.

Många studenter uppger att deras studieval påverkas av funktionshindret. Denna påverkan förefaller ske genom att studenterna väljer kurser som leder till yrken där de har goda möjligheter att konkurrera på arbetsmarknaden.

Många funktionshindrade studenter upplever att funktionshindret påverkar studierna negativt. Den vanligaste beskrivningen av detta är att funktionshindret gör att studierna blir betydligt mer tidskrävande och arbetsamma. Trots detta förefaller det inte finnas något utbrett missnöje med de egna studieresultaten bland funktionshindrade studenter.

Detta är några fragment som kan bidra till att belysa situationen för funktionshindrade vid universitet och högskolor. Situationen är alltför mångfacetterad för att enkelt sammanfattas.

Högskolorna och FN:s standardregler

Högskoleverkets utredning visar att de flesta högskolor tar ett stort ansvar för sina studenter med funktionshinder. Full delaktighet och jämlikhet för studenter med funktionshinder framhålls som ett mål. Utredningen visar att det finns mycket att arbeta vidare med för att nå fram till dessa mål, bl.a. kan följande nämnas:

Högskolorna bör se över sina definitioner av begreppen funktionshinder och handikapp så att de stämmer överens med definitionerna i FN:s standardregler. Även studenter med psykiska funktionshinder bör få ta del av det stöd som högskolorna erbjuder. En hel del arbete med att få högskolornas lokaler fysiskt tillgängliga återstår. Högskolorna arbetar med detta och utvecklingen går framåt. Högskolornas information om möjligheterna för studenter med funktionshinder att studera på högskolan finns och är bra, men måste nå ut till målgruppen bättre än den gör idag. Högskolorna har ibland problem med att avgöra vilka hjälpmedel som högskolan skall

ansvara för och vilka som faller under annan huvudmans ansvar. Detta är en komplicerad fråga som bör utredas särskilt. Den personal som arbetar med handikappfrågor på högskolorna har ofta denna funktion som en liten del av t.ex. en studievägledartjänst eller kuratorstjänst. Det är viktigt att högskolorna ser till att arbetet med handikappfrågor ges tillräckligt mycket utrymme. Handikapporganisationerna bör ha en fortlöpande rådgivande roll vid högskolornas planering, genomförande och utvärdering av stöd och service och andra åtgärder som rör studenter med funktionshinder. Högskolorna måste arbeta med att öka lärarnas medvetenhet och kunskap om frågor om funktionshinder. Högskolorna bör även aktivt verka för ett samarbete med internationella partners på detta område.

Högskoleverket anser att det ansvar som högskolorna har för att studenter med funktionshinder skall nå full delaktighet och jämlikhet i enlighet med FN:s standardregler tydligt bör framgå av förordningstext. Högskoleverket föreslår att det i högskoleförordningen införs en föreskrift som tydliggör högskolornas ansvar för studenter med funktionshinder.

Vidare anser Högskoleverket att de högskolor som inte har en offentlig huvudman (enskilda utbildningsanordnare), men som har tillstånd att utfärda sådana examina som regeringen har meddelat föreskrifter om, ska få ta del av de medel som Stockholms universitet disponerar som särskilda medel för funktionshindrade studenter. Detta förutsätter naturligtvis att de enskilda högskolorna, i likhet med högskolorna med offentlig huvudman, måste avsätta 0,15 procent av sina anslag från staten för att vid behov ge stöd åt studenter med funktionshinder. Vidare bör de i avtal med staten åta sig att beakta behovet av stöd för studenter med funktionshinder.

Resurstilldelning och gränsdragningsfrågor

Resurstilldelning

Enligt Högskoleverket är finansieringen av stöd åt funktionshindrade studenter med ett eget avsättningskrav för högskolorna på högst 0,15 procent av grundutbildningsbudgeten och möjligheter att erhålla ytterligare medel en lämplig avvägning mellan en solidarisk finansiering och eget ansvar.

Högskoleverket föreslår att den särskilde utredare som ska se över högskolans styrsystem (dir. 1999:70) även beaktar systemets effekter för rekrytering av funktionshindrade studenter.

Ansvar för hjälpmedel

Landstinget ska ansvara för hjälpmedel till den funktionshindrade för den dagliga livsföringen. Högskolorna ska beakta behovet av stöd för studenter med funktionshinder. Högskoleverkets utredning visar att gränsdragningsproblem ofta uppkommer.

Kunskapsflytskommittén har föreslagit att omfattningen av landstingets

ansvar för att erbjuda deltagare med funktionshinder hjälpmedel på folkhögskolans olika kurser klargörs i särskild ordning av regeringen. Högskoleverket föreslår att regeringen i samband därmed också klargör omfattningen av landstingets ansvar för att finansiera hjälpmedel till studenter med funktionshinder på universitet och högskolor.

Ansvar för läromedel

Talboks- och punktskriftsbiblioteket (TPB) har bl.a. ansvaret för att synskadade och andra läshandikappade studenter i högskolan får sin kurslitteratur på ett för dem anpassat medium. Detta ansvar finns inte angivet i TPB:s instruktion.

Högskoleverket föreslår att TPB:s ansvar för studenter med funktionshinder klargörs genom ett tillägg i TPB:s instruktion.

Ansvar för assistans

Statens institut för särskilt utbildningsstöd (Sisus) kan ge assistans till rörelsehindrade studenter. Det kan finnas många andra grupper av studenter med funktionshinder som i olika sammanhang kan behöva assistans, t.ex. studenter som är synskadade eller har psykiska problem. Högskolorna finansierar också assistans till studenter och Högskoleverkets utredning visar att gränsdragningsproblem kan uppstå.

Det kan övervägas om assistans genom Sisus ska kunna erbjudas alla studenter, oavsett funktionshinder, som har behov av sådan assistans. Detta skulle i så fall kräva en ändring av 1 § förordningen (1988:1126) med instruktion för Sisus.

Högskoleverket föreslår att regeringen uppdrar åt Sisus att utreda denna fråga i samråd med högskolorna och den nationella samordnaren vid Stockholms universitet.

Koncentration av utbildning till vissa högskolor

Ökade möjligheter för teckenspråksberoende att studera i kurser tillsammans med andra teckenspråkiga kan åstadkommas om högskolor inrättar kurser där ett antal platser reserveras för teckenspråksberoende eller där undervisningsspråket är teckenspråk.

En viktig förutsättning är dock att det bygger på studenternas fria val, eftersom intressen, kunskapsnivåer och bostadsort divergerar mellan dessa studenter i lika hög grad som för andra studenter. Utbildningar med denna undervisningsform har sedan möjlighet att konkurrera med andra utbildningar om att vara mest attraktiva för studenterna.

Eftersom det är relativt få studenter som är teckenspråksberoende och de läser skilda ämnen är potentialen liten för omfattningen av denna typ av kurser.

Högre utbildning i teckenspråk

Teckenspråk som akademiskt ämne består av två inriktningar med stora skillnader. Den ena inriktningen vänder sig till teckenspråkiga och syftar till att fördjupa kunskaperna i teckenspråkets grammatik. Den andra inriktningen vänder sig dem som vill studera teckenspråk som ett främmande språk. Utbildningen får med denna inriktning en betoning på färdighetsträning.

Resurserna för akademisk utbildning i teckenspråk finns främst vid Stockholms universitet med bland annat landets enda professor i teckenspråk. Även Örebro universitet har byggt upp ett kursutbud i teckenspråk.

Teckenspråkläroarutbildning på högskolenivå

Ämnet teckenspråk som främmande språk förekommer i grundskolan, gymnasieskolan och kommunal vuxenutbildning.

En reguljär teckenspråkläroarutbildning planeras att starta till höstterminen 2000 i samarbete mellan Läroarhögskolan i Stockholm och Stockholms universitet. Därutöver startar samtidigt en kurs i teckenspråk inom läroarutbildningen vid Malmö högskola. Detta innebär en successiv uppbyggnad av examinerade läroar med kompetens att undervisa i teckenspråk inom skolsystemet.

Summary

The situation of disabled students

The disabled as a group are under-represented at institutions of higher education. But describing the situation of disabled students is a virtually impossible task, as their various capacities, needs, problems and successes are fundamentally different from individual to individual.

It is possible for the disabled to obtain various kinds of support from institutions of higher education to enable them to study. Many students do not consider information about such support to be easily accessible, however. Many students think that institutions of higher education should do more in this respect. Further measures desired by students are improved forms of support, more information about support and better information to teaching staff about disabilities.

Many students state that their choice of programme or subject is influenced by their disability. This influence appears to operate so that students choose courses leading to professions in which they have a good chance of competing in the labour market.

It is the perception of many disabled students that their disability has a negative effect on their studies. The most usual description of this involves the disability making studies considerably more time-consuming and arduous. Despite this, there appears to be little widespread dissatisfaction among disabled students with their own academic performance.

These fragmentary remarks may serve to illuminate some aspects of the situation of disabled students at institutions of higher education. Their situation in aggregate is far too multifaceted to be summarized in any simple way.

Institutions of higher education and the UN standard rules

The report prepared by the National Agency for Higher Education shows that most institutions of higher education take upon themselves a great responsibility for their disabled students. Full participation and equality for students with disabilities are held up as objectives. The report shows that much work remains to be done if these objectives are to be realized. The following points may be mentioned:

Institutions of higher education should revise their definitions of the concepts of disability and handicap so that they correspond to the definitions given in the UN standard rules. The support offered by institutions of higher education should also be available to students with mental disabilities. A good deal of work remains to be done with respect to making educational premises

physically accessible. Institutions of higher education in Sweden are working on this and progress is being made. Information provided by institutions of higher education concerning study opportunities for disabled students is available and of good quality, but it must reach its target group better than it does at present. Sometimes institutions of higher education find it difficult to determine which aids it is their responsibility to provide and which are the responsibility of some other body. This is a complex issue which requires separate investigation. Those working with disability issues at institutions of higher education often have this function as a subsidiary part of a study counsellor's or counsellor's tasks. It is important that higher education provides sufficient scope for adequate work to be done in relation to disability issues. Organizations for the disabled should have an ongoing consultative role in the planning, execution and evaluation of support and service provision and other measures that affect students with disabilities in higher education. Institutions of higher education must work to improve the awareness and knowledge of teaching staff in relation to disabilities. They should also actively work to promote collaboration with international partners in this area.

The National Agency for Higher Education considers that the responsibility of institutions of higher education to provide full participation and equality for students with disabilities in accordance with the UN standard rules should be clearly stated in the text of the relevant ordinance. The Agency proposes that a stipulation clarifying the responsibility of institutions of higher education for students with disabilities should be included in the Higher Education Ordinance.

The National Agency for Higher Education also considers that those institutions of higher education not publicly managed (that is, privately organized educational providers) but with the authority to award such degrees as central government has determined, shall be able to obtain some of the means at the disposal of Stockholm's University as special resources for disabled students. This naturally presupposes that private institutions of higher education must reserve 0.15 per cent of their central government funding, as do publicly managed institutions, to support disabled students when the need arises. In addition, they should take it upon themselves to take into account the needs of disabled students in agreements with central government.

The allocation of resources and demarcation issues

The allocation of resources

In the view of the National Agency for Higher Education, an appropriate balance between joint funding and local responsibility is provided by funding support for disabled students by way of a localized reserve requirement of not more than 0.15 per cent of the budget for basic higher education with the possibility of obtaining additional funds.

The National Agency for Higher Education proposes that the expert commissioned to study the system of governance in higher education with a view to revising it (directive 1999:70) should also take into consideration the effects of the system on recruitment of disabled students.

Responsibility for aids to the disabled

County councils are responsible for aids to the disabled in their daily lives. Higher education must take account of the support needs of disabled students. The National Agency for Higher Education's report shows that demarcation issues often arise in this connection.

The Commission for Adult Education and Training at the Ministry of Education and Science has proposed that the extent of the responsibility of county councils for offering aids to those with disabilities following various courses at folk high schools should be clarified by the Government in a special ordinance. The National Agency for Higher Education proposes that in conjunction with this the Government should also clarify the extent of county council responsibility for funding aids for disabled students in the higher education sector.

Responsibility for teaching materials

One of the responsibilities of the Talking Book and Braille Library (TPB) is to ensure that students in higher education with impaired vision and other reading disabilities are able to obtain their course materials in a medium suited to their needs. This responsibility is not explicitly specified in the official regulations for the Library.

The National Agency for Higher Education proposes that the responsibility of the TPB for disabled students should be clarified by way of an addendum to the official regulations.

Responsibility for personal assistance

The Government institute for special educational support (Sisus) is able to provide personal assistance to students with impaired mobility. There are many other groups of disabled students who may be in need of personal assistance in various situations, such as students with impaired vision or those with mental health problems. Individual institutions of higher education also provide funds for personal assistance to disabled students, and the Agency's report shows that demarcation problems may arise in this connection.

It may be expedient to provide for personal assistance through the agency of Sisus to all students who are in need of such assistance, regardless of the nature of their disability. Should this be considered the case, then the first paragraph of ordinance 1988:1126, which contains the official instructions for Sisus, will need to be amended.

The National Agency for Higher Education proposes that the Government should let Sisus study this matter in close consultation with the higher education

institutions and the national coordinator at Stockholm University.

Concentration of programmes to certain institutions of higher education

Greater opportunities for those dependent on sign language to take courses together with others who use sign language may be created if institutions of higher education were to start courses where a number of places were reserved for those dependent on sign language or where sign language would be the language of instruction.

An important precondition for this, however, is that it should be based on the free choice of the students themselves, as the interests, levels of knowledge and place of residence diverge for these students to just as great an extent as they do for other students. Programmes of education with this form of tuition would then be in a position to compete with other programmes to attract students.

Since there are relatively few students who are dependent on sign language, and since they study different subjects, there is little potential for the large-scale provision of this type of course.

Higher education in sign language

Sign language as an academic subject comprises two orientations with great differences. One orientation is intended for mother tongue sign language users and has the aim of improving the students' knowledge of the grammar of sign language. The other orientation is intended for those studying sign language as a foreign language, and this gives the programme an emphasis on skills training.

Resources for academic training in sign language are available primarily at Stockholm University, which has Sweden's only professor of sign language. Örebro University has also developed a range of courses in sign language.

Teacher training in sign language in higher education

Sign language as a foreign language is available as a subject at the compulsory nine-year comprehensive school, at upper-secondary level and in local authority adult education courses. In a collaborative effort, the Stockholm Institute of Education and Stockholm University plan to launch regular programmes of teacher training in sign language in the autumn term of 2000. At the same time, in addition to this, the teacher training sector of Malmö University College will be starting a course in sign language. This entails a gradual expansion in the numbers of graduate teachers with the competence to teach sign language in the education system.

Uppdrag och arbetsformer

Uppdraget

Uppdraget från regeringen till Högskoleverket omfattar dels en undersökning av situationen för studenter med funktionshinder vid universitet och högskolor¹, dels en undersökning av utbildningsförutsättningar och utbildningsmodeller vad gäller teckenspråk respektive teckenspråkslärarutbildning. (Uppdraget redovisas i bilaga 1).

Undersökningen av situationen för studenter med funktionshinder har både en beskrivande och en granskande ansats. Enligt uppdraget ska verket inventera situationen för studenter med funktionshinder och granska hur högskolorna lever upp till FN:s standardregler om delaktighet och jämlikhet. Uppdraget avser även de enskilda högskolorna.

Högskoleverket ska lägga förslag med anledning av den beskrivning och den granskning som görs. Verket ska då bl.a. undersöka möjligheterna att koncentrera utbildning för vissa funktionshindrade studenter, främst döva och hörselskadade, till vissa högskolor.

Uppdragets andra del omfattar en inventering av högskolors möjligheter och kompetens att ge utbildning i teckenspråk samt en inventering och redovisning av modeller för hur utbildning av lärare i ämnet teckenspråk ska organiseras. Den senare ska avse utbildning av lärare i teckenspråk för hörande elever i för-, grund- och gymnasieskola samt kommunal vuxenutbildning inom ramen för befintliga lärarutbildningar. Högskoleverket ska även uppskatta dimensioneringsbehovet för denna utbildning.

Arbetsformer

Högskoleverket har vinnlagt sig om att ta del av de erfarenheter och synpunkter som finns på olika håll vad gäller funktionshindrade inom högre utbildning. Ett flertal möten har därför genomförts med handikapporganisationer, handikapphandläggare och företrädare för myndigheter inom området.

Den viktigaste gruppen att inhämta sakkunskap från är givetvis studenterna. Därför har verket skickat en enkät till samtliga som erhöll stödåtgärder under perioden januari 1998 till maj 1999 (se bilaga 2). Denna skickades ut med hjälp av handikapphandläggarna på universitet och högskolor samt SCB.

Rapporter om funktionshindrades situation inom högskolan förekommer i relativt liten omfattning. På senare år har det emellertid gjorts ett antal betydande studier. Verket har i sin inventering använt sig av de resultat som har framkommit i dessa rapporter.

---

¹ Universitet och högskolor benämns fortsättningsvis högskolor.

Granskningen av om högskolorna lever upp till FN:s standardregler om delaktighet och jämlikhet har utöver ovan nämnda material gjorts möjlig genom en särskild enkät ställd till högskolorna (se bilaga 3).

Vid inventeringen av högskolors möjligheter att undervisa i teckenspråk etablerades först genom bl.a. Högskoleverkets sökverktyg ASKEN vilka högskolor som erbjuder sådan utbildning. Därefter utarbetades ett frågeformulär för angivande av de resurser och planer som finns på de aktuella universiteten.

Inventeringen av modeller för teckenspråkslärarutbildningen inleddes med att kontakt togs med de universitet och högskolor som har planer på att starta teckenspråkslärarutbildning. Företrädarna för dessa universitet och högskolor samlades till ett seminarium på Högskoleverket där frågor kring teckenspråkslärarutbildning diskuterades och de planer som finns presenterades.

Bakgrund

Högre studier innebär en möjlighet till personlig utveckling som inte får förvägras människor endast p.g.a. funktionshinder. Generellt sett ger högre utbildning dessutom förbättrade möjligheter på arbetsmarknaden.

Definition

Vid definierandet av termen funktionshinder har verket utgått från FN:s standardregler. I dessa sägs att:

”Begreppet ’funktionsnedsättning’ innefattar ett stort antal olika funktionshinder i befolkningsgrupper i världen. Människor kan ha funktionsnedsättningar på grund av fysiska eller intellektuella skador eller sjukdomar, syn- eller hörselskador eller -sjukdomar, medicinska tillstånd eller mentalsjukdomar. Sådana skador, tillstånd eller sjukdomar kan vara av bestående eller övergående natur.

’Handikapp’ avser förlust eller begränsning av möjligheterna att delta i samhällslivet på samma sätt som andra. ’Handikapp’ beskriver mötet mellan människor med funktionsnedsättning och omgivningen.”

I detta sammanhang kan ”funktionshindrade” definieras som de studenter för vilka en funktionsnedsättning kan ge handikappande konsekvenser i utbildningen (se sidan 57 för en mer ingående diskussion av FN:s standardregler).

Statens ansvar

Universitet och högskolor

När Universitets- och högskoleämbetet (UHÄ) avvecklades försvann också det dåvarande systemet för samordning av resurser till universitet och högskolor för studenter med funktionshinder.

Verket för högskoleservice (VHS) fick i regleringsbrevet för budgetåret 1992/93 i uppgift att sammanställa och till regeringen redovisa vilka resurser som under budgetåret använts för studenter med funktionshinder.

I prop. 1992/93:169 föreslog dåvarande departementschefen att resurstilldelningen för funktionshindrade studenter inom högskolan bör organiseras så att Stockholms universitet får ett samordningsansvar.

Samordningsansvaret för Stockholms universitet föreskrevs i regleringsbrev för universitet och högskolor. I regleringsbrev för budgetåret 2000 avseende anslag till universitet och högskolor m.m. anges följande:

”Universitet och högskolor skall beakta behovet av stöd för studenter med

funktionshinder. Lärosätena kan ansöka om bidrag för de kostnader som överstiger 0.15 procent av medel på anslag för grundläggande högskoleutbildning och av ersättning från landsting för vårdutbildning för stöd till studenter med funktionshinder från Stockholms universitet. Dessa kostnader kan efter ansökan delvis täckas av de medel som disponeras av Stockholms universitet som särskilt åtagande under anslaget B7 Stockholms universitet: Grundutbildning.”

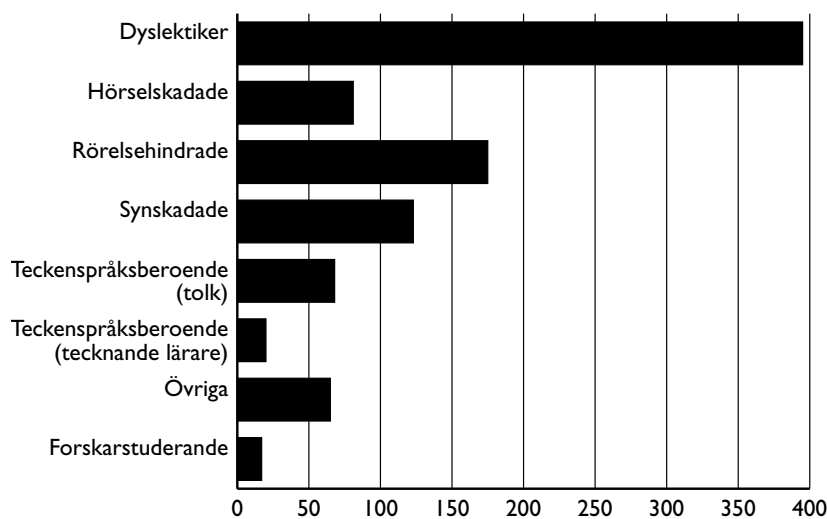
Det särskilda åtagandet beskrivs så här:

”Universitetet ska samla in uppgifter om övriga högskolors kostnader för studenter med funktionshinder och i mån av behov fördela de nationella medel som anvisas för detta ändamål genom utbetalning till berörd högskola. Det ankommer på universitetet att närmare besluta om hur arbetet ska organiseras. Stockholms universitet skall i sin årsredovisning redovisa vilka åtgärder som sammantaget vidtagits vid universitet och högskolor för att förbättra situationen för studenter med funktionshinder samt de totala kostnaderna för detta. Universitetet ska vidare redovisa totala antalet studenter med funktionshinder vid lärosätena med fördelning per högskola och funktionshinder.”

Det finns inga samlade uppgifter över hur många funktionshindrade det finns på universitet och högskolor. Detta beror dels på att funktionshinder inte är helt klart definierat, dels på att funktionshindrade självklart inte registreras i vårt samhälle. Däremot finns det uppgifter om hur många studenter med funktionshinder som under ett kalenderår har sökt stödåtgärder vid högskolorna och hur många av dessa som har erhållit sådant stöd. Dessa uppgifter samlas in och sammanställs av den nationella samordnaren vid Stockholms universitet.

Antalet studenter som får stödåtgärder har ökat kraftigt de senaste åren. Under år 1999 uppgick de totalt till 944. De två föregående åren var motsvarande antal studenter 883 respektive 731. Budgetåret 1993/1994 var antalet 324. Dyslektiker har ökat kraftigt bland dem som erhåller stödåtgärder. De är nu mer än dubbelt så många som den näst största gruppen, vilken är rörelsehindrade.

Diagram 1: Antal studenter för vilka medel har utbetalats för särskilda utbildningskostnader år 1999

Teckenspråksberoende utgörs till allra största delen av döva studenter. Även en del hörselskadade ingår här. För forskarstuderande redovisas ej funktionshinder.

Källa: Stockholms universitet

Kostnaderna för individuella pedagogiska stöd åt funktionshindrade studenter 1999 uppgick till 26,1 miljoner kronor. Kostnaderna har i första hand täckts av de 0,15 procent av grundutbildningsanslagen som lärosätena ska avsätta till studenter med funktionshinder. Nio högskolor (Uppsala universitet, Lunds universitet, Göteborgs universitet, Stockholms universitet, Karolinska institutet, Örebro universitet, Malmö högskola, Kungliga Musikhögskolan och Lärarhögskolan i Stockholm) har under år 1999 haft kostnader för individuella pedagogiska stöd för funktionshindrade överstigande 0,15 procent av grundutbildningsanslagen. För år 1999 anslog regeringen 14,6 miljoner kronor för Stockholms universitet att fördela till de universitet och högskolor som hade extra höga kostnader för studenter med funktionshinder. Detta täckte de kostnader, utöver egna avsättningar, som dessa högskolor redovisade för 1999. Anslaget var en höjning från de två föregående åren då anslaget uppgick till drygt 9 miljoner årligen. Täckningsgraden för budgetåret 1998 var 69 procent och för budgetåret 1997 63 procent.

De stödåtgärder som kan betalas med de särskilda medel som Stockholms universitet disponerar är sådana stödåtgärder som har ett direkt samband med utbildningssituationen. Det kan vara fråga om anteckningshjälp, lektörshjälp, teckenspråkstolkning, assistans vid förflyttning inom universitetet, stödundervisning/handledning, fadderstöd och förlängd tentamenstid.

Assistans för studenter med rörelsehinder, s.k. vårdartjänst

Statens institut för särskilt utbildningsstöd (Sisus)

I förordning (1988:1126) med instruktion för Statens institut för särskilt utbildningsstöd (Sisus) anges att institutet har till uppgift att administrera det statliga bidraget till vårdartjänst. I 1 § andra stycket anges följande:

”Vårdartjänst skall bestämmas med hänsyn till behovet av sådan tjänst. Vårdartjänst erbjuds svårt rörelsehindrade personer som studerar vid universitet, högskola och folkhögskola. Den omfattar stöd i alla de funktioner, som hör till den dagliga livsföringen, som den studerande inte klarar själv och som inte bör tillgodoses genom kommunen eller genom stödåtgärder av universitet, högskola och folkhögskola.”

Hos Sisus kan alltså studenter med olika typer av rörelsehinder få assistans, en s.k. vårdartjänst. Ansökan om ersättning för assistans görs av den som anordnar assistenten. Det kan vara ett universitet, en högskola, en kommun, en ideell organisation eller en annan organisation. Sisus bekostar assistansen som administreras av anordnaren. Assistansen är kostnadsfri för studenten.

- Assistansen ska ge den enskilde ett sådant stöd att han eller hon kan vistas på studieorten och genomföra sina studier.
- Assistans kan ges även i form av enbart anteckningshjälp/skrivhjälp i studiesituationen.
- Timplandning och resurser är direkt knutna till den studerande som person och hans/hennes studiesituation.
- Assistansen kan utföras i undervisningssituationen, i boendet och på fritiden.
- Assistansen från Sisus och de stöd som studenten erhåller från universitetet eller högskolan ska komplettera varandra. Assistans från Sisus kan i förekommande fall komplettera lagen om assistansersättning (LASS) och lagen om stöd och service till vissa funktionshindrade (LSS) i den utsträckning det behövs.

Läromedel för vissa funktionshindrade

Talboks- och punktskriftsbiblioteket (TPB)

TPB är en central myndighet med ansvar för att synskadades och andra läshandikappades behov tillgodoses med litteratur i form av talböcker, punktskriftsböcker och elektroniska medier. Myndighetens verksamhet styrs av förordning (1988:341) med instruktion för Talboks- och punktskriftsbiblioteket.

TBP har bl.a. ansvaret för att högskolestudenter som är synskadade, rörelsehindrade eller dyslektiker får sin kurslitteratur på ett för dem anpassat medium. Produktionen av kurslitteraturen finansieras av ett anslag under Utbildningsdepartementet (Bidrag till vissa studiesociala ändamål).

Studenterna kan välja mellan talböcker, e-textböcker, punktskriftsböcker och förstorad text. Dessa medier produceras av TPB Högskoleservice och är kostnadsfria. För att få servicen måste man vara antagen till högskolestudier.

TPB:s ansvar för funktionshindrade studenter framgår inte av dess instruktion.

TPB hade i november 1999 399 hos dem registrerade studenter varav 255 var dyslektiker. För varje år ökar antalet studenter.

All studentlitteratur kan inte lånas från TPB. Det kan vara fråga om kompendier, stenciler och kapitel ur böcker som inte produceras av TPB. Universiteten och högskolorna kan då ge stöd i form av lektörshjälp.

Landstingens ansvar för hjälpmedel

I samband med handikappreformen som trädde i kraft den 1 januari 1994 tydliggjordes landstingens och kommunernas ansvar att erbjuda bl.a. hjälpmedel för funktionshindrade genom att hälso- och sjukvårdslagen, HSL (1982:763) tillfördes två paragrafer, 3 a § och 18 a § (fr.o.m. den 1 januari 1999 3 b § och 18 b §). I propositionen (1992/93:159) Stöd och service till vissa funktionshindrade (s. 125) uttalas bl.a. att en god tillgång till väl fungerande hjälpmedel är en grundläggande förutsättning för att personer med funktionshinder ska kunna leva ett så aktivt och självständigt liv som möjligt.

Landstingen har ansvar för hälso- och sjukvård. Detta innebär bl.a. att landstingen ska erbjuda

1. habilitering och rehabilitering
2. hjälpmedel för funktionshindrade
3. tolktjänst för vardagstolkning för barndomsdöva, dövblinda, vuxendöva och hörselskadade.

Det finns inte någon generellt gällande definition av begreppet hjälpmedel för funktionshindrade i lag eller annan författning.

I propositionen (s. 127) framhålls att hjälpmedelsförsörjningen är en omfattande och mångfacetterad verksamhet. Här anges att ansvaret bör omfatta hjälpmedel för den dagliga livsföringen samt hjälpmedel för vård och behandling. Med hjälpmedel för den dagliga livsföringen avses enligt propositionen främst de hjälpmedel som behövs för att den enskilde själv eller med någon annan ska kunna

- tillgodose grundläggande personliga behov (att klä sig, äta, sköta sin hygien m.m.)
- förflytta sig
- kommunicera med omvärlden
- fungera i hemmet och i närmiljön
- orientera sig

- sköta vardagslivets rutiner i hemmet
- gå i skolan samt
- delta i normala fritids- och rekreationsaktiviteter.

I propositionen understryks att det inte är möjligt att i detalj definiera och avgränsa olika hjälpmedelsgrupper och ansvarsområden. Vidare framgår att skyldigheten att tillhandahålla hjälpmedel inte gäller sådana hjälpmedel som kan erhållas med ekonomiskt stöd från annan huvudman enligt särskild reglering, t.ex. arbetsförmedlingen och försäkringskassan.

I Socialstyrelsens, Landstingsförbundets och Svenska kommunförbundets gemensamma planeringsunderlag ”Rehabilitering inom hälso- och sjukvården för alla åldrar och diagnoser” (SOS-rapport 1993:10) sammanfattas hjälpmedlens uppgifter enligt följande:

- Förebygga framtida förluster av funktion och förmåga.
- Förbättra och vidmakthålla funktion och förmåga.
- Kompensera för nedsatt och förlorad funktion och förmåga att klara det dagliga livet.

Landstinget har också ansvar för att erbjuda dem som är bosatta inom landstinget tolktjänst för vardagstolkning för barndomsdöva, dövblinda, vuxendöva och hörselskadade. Genom bestämmelsen ges landstinget ett ansvar för att organisera, tillhandahålla och finansiera tolkar för *vardagstolkning*. Vardagstolkning berör en mängd olika situationer i vardagslivet som det inte är möjligt eller önskvärt att noga precisera. Som en vägledning kan ändå vissa områden anges, såsom tolk vid besök inom såväl privat som offentlig sjukvård, hos tandläkare, försäkringskassa, socialtjänstens organ samt olika myndigheter. Tolk kan vidare behövas för att få rättshjälp eller för att göra viktigare inköp, utträta bankärenden, delta i information på arbetsplatsen, fackliga möten, föräldramöten, körkortsutbildning, för att närvara vid vigsel, konfirmation, dop och begravning m.fl. liknande situationer.

Kommunernas ansvar för hjälpmedel och assistans

Samtidigt med 1994 års ändringar i HSL infördes lagen (1993:387) om stöd och service till vissa funktionshindrade (LSS). I 1 § LSS anges att lagen innehåller bestämmelser om insatser för särskilt stöd och särskild service åt personer vissa funktionshinder. I lagen (1993:389) om assistansersättning (LASS) finns föreskrifter om ersättning av allmänna medel till vissa funktionshindrade för kostnader för personlig assistans (assistansersättning). Insatser enligt LSS som kommunen svarar för kan t.ex. vara biträde av personlig assistent, ledsagarservice, biträde av kontaktperson, avlösarservice

i hemmet, tidsvistelse utanför det egna hemmet, daglig verksamhet m.m. (se 9 § 2–10 LSS). LSS är avsedd att vara ett komplement till andra lagar och ger personer med vissa funktionshinder rätt till de särskilda insatser som betingas av deras speciella behov utan att inskränka de rättigheter som dessa personer kan ha av mer generellt verkande lagar, framförallt socialtjänstlagen (1980:620) (SOL). Ersättning för eventuella hjälpmedel utgår inte enligt LSS och LASS.

Kommunen ansvarar i vissa fall för hjälpmedel för funktionshindrade enligt 18 b § HSL, dvs. hjälpmedel åt dem som bor i sådan boendeform som räknas upp i paragrafen.

Situationen för studenter med funktionshinder

Syftet med detta avsnitt är att beskriva hur studenter² med funktionshinder upplever sin situation. Funktionshindrade är naturligtvis en synnerligen heterogen grupp. Beskrivningen kan därför ibland bli aningen schematisk.

Avsnittet bygger huvudsakligen på en enkätundersökning som Högskoleverket lät göra bland studenter med funktionshinder under våren 1999. Därutöver finns det ett antal studier gjorda av andra som beaktas i detta avsnitt.

Undersökningar

Högskoleverket

Högskoleverket har genomfört en enkät om situationen för funktionshindrade vid högskolorna. Den berör frågor som information, tillgänglighet, stödåtgärder och bemötande. Undersökningspopulationen utgjordes av samtliga högskolestuderande som under tiden januari 1998 till vårterminen 1999 fått någon form av stödåtgärd från någon högskola. (Enkäten redovisas i bilaga 2.)

Distributionen av enkäten skedde med hjälp av högskolornas handikapphandläggare. De uppgav till Högskoleverket hur många studenter som under perioden januari 1998 – 7 maj 1999 hade erhållit stödåtgärder från högskolan. Enkäterna skickades sedan ut av högskolornas handikapphandläggare, vilket innebär att Högskoleverket inte har några individuppgifter. Studenterna skickade in sina anonyma svar till SCB för bearbetning.

Urvalet är snett i den bemärkelsen att det inte är gjort bland hela populationen funktionshindrade vid högskolorna. Det är i stället en totalundersökning bland den delpopulation av de funktionshindrade som har fått stödåtgärder av någon högskola. Ett ännu större problem är att undersökningsgruppen utgörs av dem som studerar. En kanske ännu viktigare undersökningsgrupp är de som inte studerar eftersom hindren har varit för stora.

Enkäter har i detta sammanhang sin uppenbara begränsning. Med detta avses inte bara att målgruppen av fysiska skäl kan ha svårt att besvara enkäten, utan även att en mångfacetterad verklighet är svår att fånga i en enkät med fixerade svarsalternativ. För att underlätta den förstnämnda problematiken har synskadade givits möjlighet att få enkäten och svara på diskett. Den sistnämnda svårigheten lindrades genom att enkäten

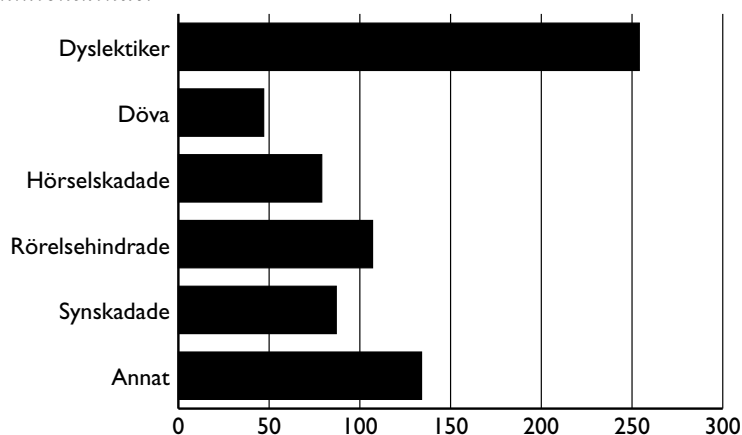
---

² Med studenter avses även forskarstuderande.

utöver fixerade svarsalternativ bestod av öppna frågor och utrymme för kommentarer vid varje fråga³.

Antalet utskickade enkäter uppgick till 1021. Antalet inlämnade svar uppgick till 635. Svarsfrekvensen var följaktligen 62 procent. I diagram 2 redovisas hur många av de svarande som hade respektive funktionshinder. Summan av staplarna i diagram 2 överstiger 635 eftersom ett antal studenter angav att de hade flera funktionshinder.

Diagram 2: Antal svarande i Högskoleverkets enkätundersökning med ett visst funktionshinder

En betydande nackdel är att det inte finns någon uppgift om hur många personer med respektive funktionshinder som enkäten gick ut till. Därmed omöjliggörs exakta bortfallsuppgifter för de olika funktionshindren.

Övriga studier

Under nittiotalet har ett forskningsprojekt bedrivits vid Örebro universitet som fokuserar hörselskadade och döva studenters möte med den akademiska miljön. Ett flertal skrifter har emanerat från detta projekt. Däribland kan nämnas Antonson (1998), Antonson & Danermark (1994), Danermark (1994), Danermark, Ström Sjölund & Borg (1996) och Danermark (1997).

En gång tidigare har en enkätundersökning gjorts bland samtliga högskolestuderande som har någon form av stödåtgärder (Wahlström [1994]). Den genomfördes på liknande sätt som Högskoleverket nu har låtit göra och utfördes av den nationella samordnaren för handikappfrågor vid Stockholms universitet.

Ett examensarbete vid Lärarhögskolan i Stockholm behandlade övergången mellan gymnasieskola och högskola för döva studenter (Norell [1996]). Högskolestuderande intervjuades om sin studiesituation.

Stödsituationen vid Stockholms universitet undersöktes medelst enkäter bland ett urval av de studenter som erhöll stödåtgärder (Kim [1997]). De kvalitetskriterier som utgjorde utgångspunkt var självbestämmande och

³ Vid redovisningen av kommentarerna har uppenbara stavfel korrigerats.

inflytande, tillgänglighet, delaktighet samt kontinuitet och helhetssyn.

Studiesituationen för studenter med funktionshinder på Mälardalens högskola undersöktes i en C-uppsats i pedagogik (Sjögren [1998]). En enkätundersökning bland samtliga studenter med funktionshinder vid högskolan genomfördes med frågor som kretsade kring tillgänglighet, stödåtgärder och delaktighet. Denna kompletterades med en intervjustudie med tillgänglighet, samspel och personfaktorer som huvudteman. Vid Mälardalens högskola har också de funktionshindrades studieresultat undersökts av den ansvariga handikapphandläggaren (Sima [1999]).

En student vid Statsvetenskapliga institutionen vid Stockholms universitet genomförde en studie där syftet var att se om implementeringen av FN:s standardregler för delaktighet och jämlikhet har lyckats i Sverige och där Stockholms universitet var studieobjektet (Öst Söderlund [1998]). Intervjuer gjordes med sju synskadade studenter och sju ”närbyråkrater”.

På uppdrag av Sibus gjordes en intervjustudie om möjligheter och hinder för rörelsehindrade och hörselskadade att läsa vidare på högskolenivå (Morén Sjöholm [1998]). Elva ungdomar i Västerbottens län intervjuades. Frågeställningarna var vilket intresse det fanns för vidare studier, vilken information de hade fått och vad som krävs i det enskilda fallet.

Handikappolitiska utredningsinstitutet, HANDU, undersökte på uppdrag av Synskadades Riksförbund, SRF, synskadade ungdomars intresse för högre studier (Kim [1999]). Telefonintervjuer med ett färdigt frågeformulär gjordes med 78 synskadade ungdomar varav 25 redan studerade på högskolenivå. De som studerade på högskolenivå tillfrågades om sin studiesituation.

Sibus gav i uppdrag att utföra en intervjustudie bland högskolestuderande med rörlighetshinder, hörselskada och synskada (Boman & Nilsson [2000]). Syftet med den studien är att beskriva hur studenter med funktionshinder vid universitet och högskolor upplevde sin studiemiljö. Intervjuer kring temaområdena fysisk/teknisk, psykosocial och organisatorisk tillgänglighet gjordes med 18 studenter.

Begränsning av studiemöjligheterna

Bearbetningar av tillgänglig statistik som Sibus (1999) gjort tyder på att funktionshindrade är underrepresenterade inom högre utbildning. Vissa funktionshindrade ser sitt hinder som avskräckande för högre studier. I Kim (1999) där ungdomar med synskada intervjuades uppgav över 25 procent av dem som inte tänkte studera vidare att synskadan hade ganska stor eller stor betydelse för beslutet att inte börja studera på högskolenivå. För den stora majoriteten av dessa intervjuade hade funktionshindret dock ganska liten eller ännu mindre betydelse på beslutet att inte studera vidare.

Begränsning av studiemöjligheterna kan även yttra sig i att ämnesvalet inskränks. I Högskoleverkets enkät tillfrågades studenterna om de anser att funktionshindret begränsar studievalet.

Diagram 3: I vilken utsträckning anser Du att Ditt funktionshinder har begränsat Ditt val av utbildning/kurser?

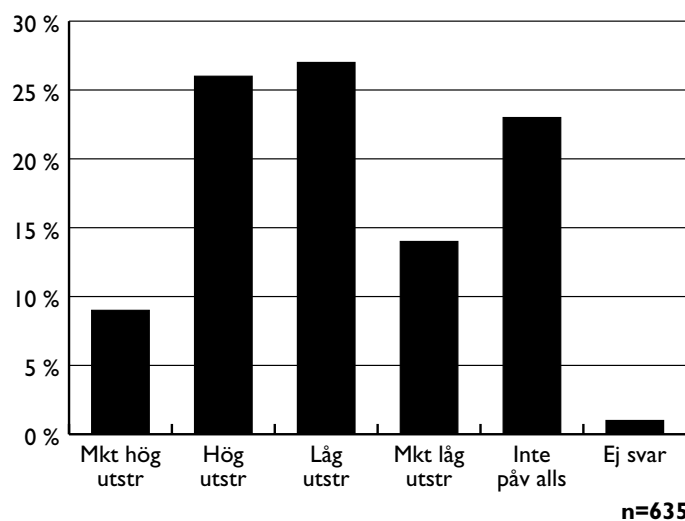

Diagram 3 visar att en icke obetydlig andel av de svarande anser att studievalet i hög eller mycket hög utsträckning har påverkats av deras funktionshinder. Mönstret att studievalet har påverkats i viss (hög eller låg) utsträckning går igen för samtliga grupper av funktionshindrade. Genomgående är det ca en fjärdedel av de svarande som säger att det inte alls har påverkat studievalet. Undantaget är här de döva studenterna där relativt få av de svarande uppger att det inte har påverkat studievalet alls.

Tabell 1: Antal svar på frågan: ”I vilken utsträckning anser Du att Ditt funktionshinder har begränsat Ditt val av utbildning/kurser?”

	Mkt hög utstr.	Hög utstr.	Låg utstr.	Mkt låg utstr.	Inte påv. alls	Ej svar
Dyslektiker	30	74	63	30	52	5
Döva	3	14	18	8	4	
Hörselskadade	3	23	23	12	18	
Rörelsehindrade	16	29	24	14	24	
Synskadade	5	15	32	15	20	
Annat	12	43	25	14	38	2
Total	60	165	171	88	144	7

Den intressanta följdfrågan är på vilket sätt studenterna har upplevt att deras studieval har begränsats. Nedanstående svar är representativa.

”Kan inte läsa stora textmassor, utesluter t.ex. biologi, historia. Dåliga betyg från grundskola och gymnasium på grund av handikappet som på den tiden inte uppmärksammades.” (dyslektiker)

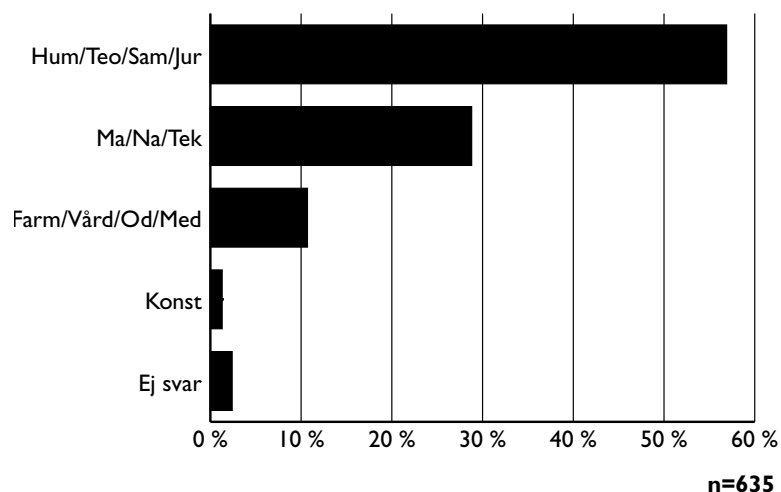
”Naturligtvis väljer jag en utbildning jag bedömer att jag senare i yrkeslivet ska klara av, trots mitt handikapp.” (hörselskadad)

En del studenter ser en begränsning i utbildningssituationen. De kan exempelvis inte läsa stora textmassor och undviker därför de kurser som innehåller mest kurslitteratur. Av svaren att döma verkar det vanligare att studenterna i stället väljer bort kurser med tanke på sin framtida yrkessituationen. De yrken som de kan få svårigheter med p.g.a. sitt funktionshinder väljs bort. Samma slutsats dras i Kim (1999).

”Kommentarerna antyder att ungdomarna i sitt utbildningsval tenderar att styras i ganska hög grad av synskadan. Man väljer sådana utbildningsalternativ där man som synskadad kan konkurrera bättre.”

Den faktiska fördelningen av studenterna med stödåtgärder på ämnesområden verkar inte avvika från motsvarande för samtliga studenter. Studenterna som har stödåtgärder fördelar sig på ämnesområden enligt nedanstående diagram⁴.

Diagram 4: Fördelning av studenterna med stödåtgärder på ämnesområden

Det föreligger inga betydande skillnader mellan de olika grupperna av funktionshindrade vad gäller fördelningen på ämnen.

⁴ I enkäten fick studenterna frågan ”Inom vilket huvudsakligt utbildningsområde studerar Du?” Svartalternativen var fyra: Humaniora/teologi/samhällsvetenskap/juridik, Matematik/naturvetenskap/teknik, Farmakologi/vård/odontologi/medicin, Konstnärligt.

Tabell 2: Antal svar på frågan ”Inom vilket huvudsakligt utbildningsområde studerar du?”

	Hum/Teol/ Sam/Jur	Ma/Na/Tek	Farm/Vård/ Odont/Med	Konst	Ej svar
Dyslektiker	122	98	25	2	7
Döva	28	15		2	2
Hörselskadade	39	25	12		3
Rörelsehindrade	74	23	8	2	
Synskadade	59	13	13	1	1
Annat	81	32	17	2	2
Total	361	183	68	8	15

Andra redovisningar av spridningen över ämnesområden finns. Den nationella samordnaren för handikappfrågor vid Stockholms universitet gjorde år 1997 en förteckning över 57 teckenspråkstolksberoende studenters studieval. De studerade 50 olika program och kurser på 16 olika högskolor. Spridningen över utbildningar var således stor. Dessutom studerade ett antal studenter teckenspråk och nordiska språk vid Stockholms universitet och teckenspråk vid dåvarande Högskolan i Örebro med tecknande lärare.

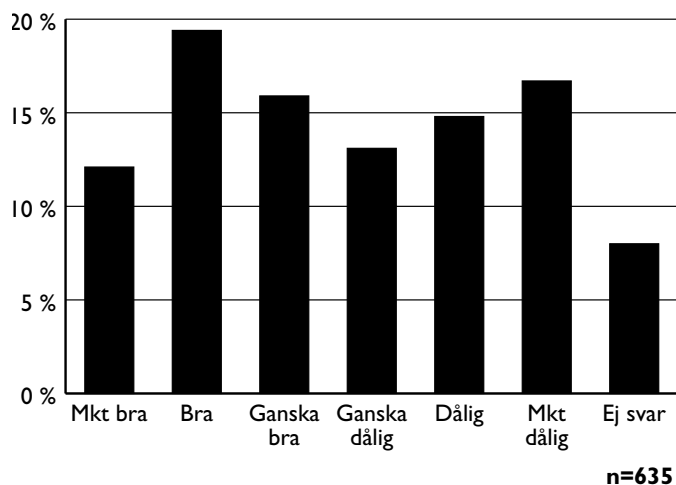
Av de 25 synskadade ungdomar som redan studerade på högskolan i Kim (1999) studerade nio inom samhällsvetenskap, sex inom vård/omsorg, fem inom naturvetenskap/teknik, tre inom humaniora och två inom undervisningsområdet. Spridningen var även där relativt stor.

Information

En uppenbart viktig faktor för att stimulera funktionshindrade till fortsatta studier är information om studieförhållanden. I Högskoleverkets enkät frågades om högskolornas information i ett antal avseenden. Studenterna fick ge sina synpunkter på informationen vad gäller ansökan om tillträde p.g.a. särskilda skäl, kursutbud, studiesociala aktiviteter och stödåtgärder. På de tre första frågorna var det interna svarsbortfallet mycket högt (12–16 procent), vilket kan tolkas som att frågorna inte förstods eller bedömdes som irrelevanta av många. Bland de svarande var inställningen ganska negativ till informationen i dessa avseenden.

Även frågan om information om stödåtgärder valde många att inte besvara (8 procent). Många av de svarande var mindre nöjda med informationen om stödåtgärder. Lika många var dock nöjda.

Diagram 5: "Hur upplever Du högskolans information riktad till funktionshindrade studenter vad gäller: – stödåtgärder?"

Uppfattningen om informationen om stöd skiljer sig en aning mellan de olika grupperna av funktionshindrade. De mest negativa är de som har uppgett "annat funktionshinder". Det är ej förvånansvärt i och med att information naturligen anpassas efter personer med vanligare former av funktionshinder.

Tabell 3: Antal svar på frågan "Hur upplever Du högskolans information riktad till funktionshindrade studenter vad gäller: – stödåtgärder"

	Mkt bra	Bra	Ganska bra	Ganska dålig	Dålig	Mkt dålig	Ej svar
Dyslektiker	33	44	34	38	36	52	17
Döva	5	14	8	3	9	3	5
Hörselskadade	8	11	18	6	18	13	5
Rörelsehindrade	14	23	18	16	11	17	8
Synskadade	12	21	14	15	12	9	4
Annat	10	26	16	16	20	32	14
Total	77	123	101	83	94	106	51

Påpekanden som har kommit angående informationen är:

"Jag har inte fått information om hjälp som fanns förrän på min 7:e termin!!" (rörelsehindrad)

"Det kan vara svårt att få information på de media man vill ha. T.ex. kurskatalog o.s.v. finns bara i svartskrift. Mycket information på universiteten står uppsatt på olika anslagstavlur som ej är tillgängliga för oss synskadade. Med ökat internetanvändande ökar dock tillgängligheten till kursbeskrivningar, scheman + annan information." (synskadad)

"Har själv fått söka upp informationen." (ADHD)

Av ovanstående diagram kan tydligt avläsas att uppfattningarna om informationen om stöd varierar. I kommentarerna påpekar många att

informationen är bra när man väl hittar den.

Brister i informationen om bl.a. stödåtgärder visas på i några studier. Flera av de åtta intervjuade i Sjögren (1998) upplevde att de inte fått någon information alls om stödåtgärder. Flera av de döva studenterna i Norell (1996) uppger att informationen om högskolestudier inte är tillfredsställande. Av de 25 högskolestuderande synskadade som intervjuades i Kim (1999) uppgav en majoritet att de inte hade fått någon information om stödåtgärder. Av de synskadade studenter som hade fått information tyckte de flesta att den var ganska bra eller bättre.

Informationsinsatser är viktiga i ett tidigt skede. Flera av de hörselskadade och rörelsehindrade ungdomar som intervjuades i Morén Sjöholm (1998) framhåller bristen på och vikten av aktivt riktad information i gymnasieskolan. Morén Sjöholms slutsats var att informationen bör vara tidigare och mer individuellt anpassad. Hon framhöll behovet av förebildsinformation och bättre information om bl.a. tillgänglighet i kurskatalogerna. Bara runt en fjärdedel av de synskadade ungdomar som intervjuades i Kim (1999) och inte läste i högskolan hade fått någon information om tillgängliga stödåtgärder vid universitet och högskolor. Denna problematik kan illustreras av en kommentar från en student i Högskoleverkets enkät.

”Problemet ligger mest i gymnasiets dåliga högskoleinformation.” (döv)

Tillgänglighet med hjälp av stödåtgärder

Tillgängligheten till lokalerna

Bristande tillgänglighet betyder att studenter med funktionshinder inte kan tillgodogöra sig undervisningen på samma sätt som de studenter som inte är funktionshindrade. Således avses inte enbart den fysiska tillgängligheten utan möjligheten att med hjälp av exempelvis stödåtgärder ta del av undervisningen. I Wahlström (1994) ansåg ca 75 procent av studenterna med stödåtgärder att tillgängligheten var bra eller ganska bra medan ca 25 procent ansåg att den var dålig eller ganska dålig.

Högskoleverket frågade studenterna hur de upplever tillgången till ett antal olika typer av lokaler.

Dyslexi

Studenter med dyslexi svarar i relativt liten utsträckning att de har problem med tillgängligheten till ett antal specificerade lokaler. Det är främst datasalar som ger problem.

Svarsalternativet ”ej aktuellt” kan ges flera tolkningar. Den tolkning som ligger närmast till hands är att den svarande inte använder den typen av lokal. En annan tolkning är att den svarande inte anser det vara aktuellt med tillgänglighetsproblem vid personens funktionshinder. Det är ju knappast troligt att bortåt 20 procent av dyslektikerna som svarade på denna fråga inte utnyttjar en föreläsning-/lektionssal.

Tabell 4: Antal svar på frågan "Hur upplever Du tillgängligheten till följande lokaler?" – dyslektiker

	Mkt bra	Bra	Ganska bra	Ganska dålig	Dålig	Mkt dålig	Ej aktuellt	Ej svar
Föreläsnings-/lektionssalar	52	75	35	15	16	5	42	14
Laborationssalar	37	53	20	11	6	5	104	18
Datasalar	44	52	34	16	21	20	52	15
Bibliotek	52	69	35	16	18	12	38	14
Restaurang	54	67	14	4	6	4	87	18
Kårhus/nationshus	51	53	19	9	8	5	90	19
Idrottshall avsedd för stud.	37	35	20	4	5	1	130	22

Ett antal studenter med dyslexi ansåg inte att dessa frågor gällde dem. Andra kommentarer var:

"Dåligt med läsplatser där speciella hjälpmedel finns."

"Jag skulle önska en bättre belysning."

"Vi har egna datasalar i Gävle för oss dyslektiker. Kanon!"

Döva

Få av de döva studenterna upplever tillgängligheten till lokalerna som otillfredsställande.

Tabell 5: Antal svar på frågan "Hur upplever Du tillgängligheten till följande lokaler?" – döva

	Mkt bra	Bra	Ganska bra	Ganska dålig	Dålig	Mkt dålig	Ej aktuellt	Ej svar
Föreläsnings-/lektionssalar	7	19	12	6	1		1	1
Laborationssalar	1	6	9	1	2	1	22	5
Datasalar	4	11	11	4	2	1	12	2
Bibliotek	10	22	5	4	1		4	1
Restaurang	4	23	7	2			10	1
Kårhus/nationshus	1	14	7	6	1	2	12	4
Idrottshall avsedd för stud.	4	9	2	1	1	2	23	5

Hörselskadade

En del av de hörselskadade studenterna upplever problem med tillgängligheten till lokalerna. Det förefaller framför allt gälla högskolornas restauranger där ljudnivån kan vara relativt hög.

Tabell 6: Antal svar på frågan ”Hur upplever Du tillgängligheten till följande lokaler?” – hörselskadade

	Mkt bra	Bra	Ganska bra	Ganska dålig	Dålig	Mkt dålig	Ej aktuellt	Ej svar
Föreläsnings-/								
lektionssalar	14	20	12	15	6	11		1
Laborationssalar	8	10	4	5	5	5	39	3
Datasalar	9	19	10	8	5	9	18	1
Bibliotek	18	26	13	2	5	7	6	2
Restaurang	6	17	13	5	6	16	15	1
Kårhus/ nationshus	7	8	16	9	6	2	27	4
Idrottshall avsedd för stud.	8	4	7	5	2	1	48	4

Problemen beskrivs på följande sätt:

”Ingen lokal är direkt bullersanerad. I matsalen är belysningen ofta dämpad vilket gör det svårare att läsa på läpparna etc.”

”Inga slingor någonstans. (Restauranger är vanligtvis högljudda och kan ej lätt åtgärdas.)”

Rörelsehindrade

Dessa studenter ger överlag en relativt positiv bild av tillgängligheten till lokalerna. Ett antal studenter anser dock tillgängligheten vara otillfredsställande.

Tabell 7: Antal svar på frågan ”Hur upplever Du tillgängligheten till följande lokaler?” – rörelsehindrade

	Mkt bra	Bra	Ganska bra	Ganska dålig	Dålig	Mkt dålig	Ej aktuellt	Ej svar
Föreläsnings-/								
lektionssalar	11	32	27	12	11	11	1	2
Laborationssalar	6	11	10	3	4	3	60	10
Datasalar	11	22	15	22	7	5	19	6
Bibliotek	19	37	12	9	10	11	5	4
Restaurang	15	32	21	7	10	8	9	5
Kårhus/ nationshus	9	15	18	10	8	16	24	7
Idrottshall avsedd för stud.	1	2	5	2	7	6	73	11

De rörelsehindrades tillgänglighetsproblem kan bero på hissar, dörrar, trånga utrymmen m.m.

”Trånga lokaler, beroende av hissar som ofta är små.”

”Nu äntligen (efter 4 terminer) kommer jag in på kårhuset!”

”Det finns hiss till alla våningar och det är stora utrymmen.”

Synskadade

De synskadade studenternas uppfattningar om tillgängligheten varierar kraftigt beroende på vilka lokaler som avses. Uppenbarligen finns det stora brister i tillgängligheten till datasalar och bibliotek. Däremot fungerar tillgängligheten till föreläsnings-/lektionssalar och restaurang relativt väl för de flesta.

Tabell 8: Antal svar på frågan "Hur upplever Du tillgängligheten till följande lokaler?" – synskadade

	Mkt bra	Bra	Ganska bra	Ganska dålig	Dålig	Mkt dålig	Ej aktuellt	Ej svar
Föreläsnings-/ lektionssalar	14	33	15	10	8	6	1	
Laborationssalar	2	8	6	7	3	2	50	9
Datasalar	4	11	10	10	8	19	19	6
Bibliotek	6	16	12	12	17	16	6	2
Restaurang	12	29	20	3	5	5	9	4
Kårhus/ nationshus	8	20	13	8	4	5	20	9
Idrottshall avsedd för stud.	3	13	6	1	5	5	42	12

"Det som ofta felar är god och tillräcklig belysning."

"Dåligt ljus, inga fönster, stora avstånd i föreläsningssal. Ingen möjlighet att själv söka information på biblioteket och ingen anpassad dator."

"Går ej att ta del av allmän informationssökning i biblioteket etc."

"Biblioteket är av förklarliga skäl otillgängligt med tanke på att där bara finns böcker jag inte kan läsa."

"Kan inte se restaurangernas menyer, för de sitter för högt upp."

Andra funktionshindre

En del av personerna med andra funktionshinder anser liksom flera av dyslektikerna att frågorna om tillgänglighet inte gäller dem. Vissa har problem som känns igen från de övriga grupperna av funktionshindrade, medan andra har problem som är specifika för dem.

"Dörrar är tunga och inga ståbord finns. Dåliga stolar och trångt i föreläsningssalar." (whiplash)

"Sorlet i restaurangen är jobbigt." (Aspergers syndrom)

"Eftersom jag är astmatiker kan jag ej vistas i salar med dålig ventilation." (allergi)

"Det enda som jag tycker borde förbättras rejält är luften i lektionssalar och datasalar." (narkolepsi)

Fungerar stödåtgärderna?

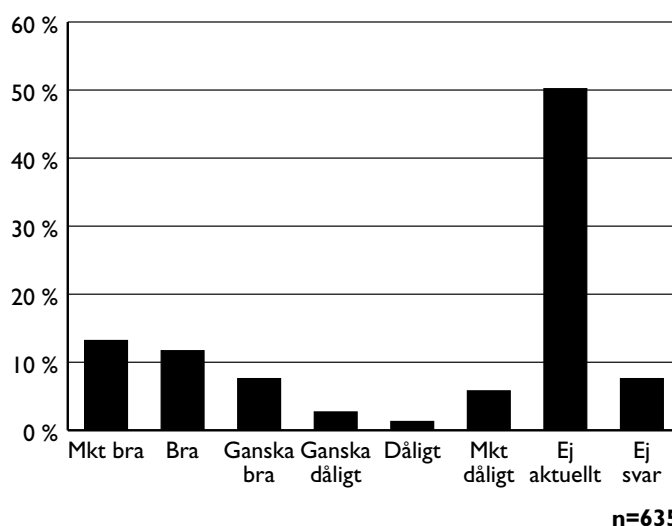
De stödåtgärder som universitet och högskolor har utvecklat möjliggör för många funktionshindrade att genomgå högre studier. En viktig fråga i sammanhanget är om stödåtgärderna är ändamålsenliga. I andra

undersökningar som har belyst situationen vad gäller stödåtgärder finns det ett överlag positivt mönster. Det gäller både i Wahlström (1994), Kim (1997), Öst Söderlund (1998) och Kim (1999). I Sjögren (1998) ansåg emellertid nästan två tredjedelar av de funktionshindrade studenterna att de inte eller delvis inte hade tillgång till de hjälpmedel som de behövde. Högskoleverket frågade de studenter som erhåller stödåtgärder hur dessa har fungerat.⁵

Alternativ examination

Hälften har uppgett att de inte använder sig av alternativ examination. Ytterligare några procentenheter har inte svarat på frågan. Bland de svarande överväger de positiva omdömena.

Diagram 6: "Hur har följande stödåtgärder fungerat för dig? – alternativ examination"

Döva och hörselskadade använder alternativ examination i liten utsträckning. I övrigt förefaller omfattningen och erfarenheterna vara relativt likartade mellan olika grupper av funktionshindrade.

Tabell 9: Antal svar på frågan "Hur har följande stödåtgärder fungerat för dig? – alternativ examination"

	Mkt bra	Bra	Ganska bra	Ganska dåligt	Dåligt	Mkt dåligt	Ej aktuellt	Ej svar
Dyslektiker	34	29	22	8	6	24	111	20
Döva	2	3	2	1	1		32	6
Hörselskadade	6	2	1	1		1	63	5
Rörelsehindrade	14	23	6	6	1	6	45	6
Synskadade	20	13	7	1		2	38	6
Annat	21	18	14	1	1	9	64	6
Total	84	74	48	17	8	37	319	48

⁵ Det är inte alla av dessa stödåtgärder som högskolorna ansvarar för. Datorhjälpmedel i hemmet är landstingens ansvar och personlig assistent/vårdartjänst är Sibus ansvar.

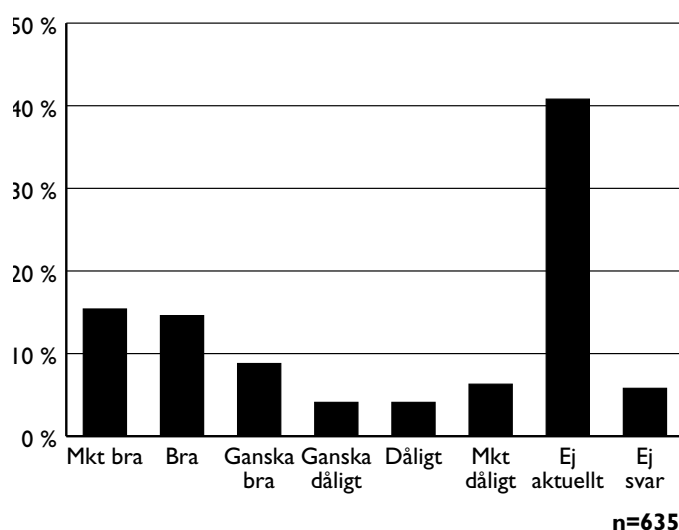
En missnöjd röst anser att det har varit problem med alternativa examinationsformer.

”Alternativa examinationsformer har varit svårt att få. Mycket ’byråkrati.’”
(dyslektiker)

Anteckningshjälp

Bortåt hälften svarar på denna fråga ej aktuellt eller avstår från att svara. De övriga svarande är i allmänhet rätt nöjda med den anteckningshjälp de har fått.

Diagram 7: ”Hur har följande stödåtgärder fungerat för dig? – anteckningshjälp”

Andelen av de svarande som använder anteckningshjälp skiljer sig något mellan studenter med olika typer av funktionshinder. Uppfattningarna om den verkar däremot inte skilja sig på något avgörande sätt.

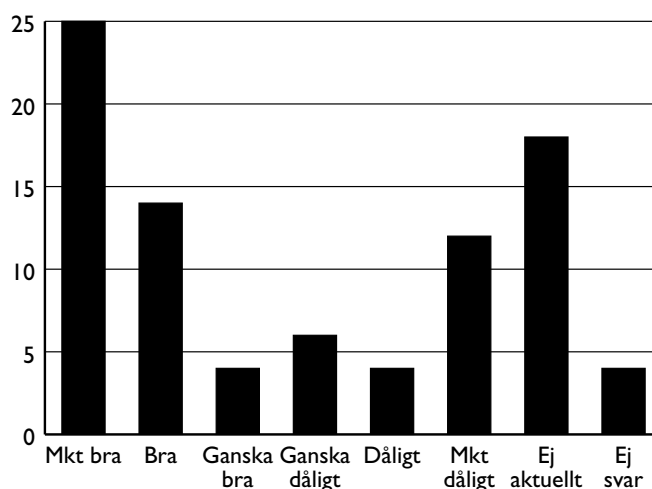
Tabell 10: Antal svar på frågan ”Hur har följande stödåtgärder fungerat för dig? – anteckningshjälp”

	Mkt bra	Bra	Ganska bra	Ganska dåligt	Dåligt	Mkt dåligt	Ej aktuellt	Ej svar
Dyslektiker	36	32	18	8	13	28	101	18
Döva	8	15	7	3	2	1	11	
Hörselskadade	18	11	8	7	4	1	27	3
Rörelsehindrade	17	15	13	3	1	5	49	4
Synskadade	10	16	8	5	5	3	34	6
Annat	21	19	11	2	2	6	67	6
Total	98	93	56	26	26	40	259	37

Datorhjälpmedel i hemmet

En minoritet av studenterna har datorhjälpmedel i hemmet som en stödåtgärd. De som har det i någon större omfattning är synskadade studenter, för vilka datorer tillhandahålles via landstingen. De flesta av de svarande studenterna med synskada uppfattar situationen som positiv vad gäller datorhjälpmedel i hemmet. Att situationen varierar beror till viss del på att olika landsting har olika principer.

Diagram 8: Antal svar på frågan ”Hur har följande stödåtgärder fungerat för dig? – datorhjälpmedel i hemmet” bland synskadade studenter

Endast undantagsvis uppger inte döva och hörselskadade ”ej aktuellt” på frågan om datorhjälpmedel i hemmet som stödåtgärd. Uppfattningarna bland de övriga svarande förefaller vara att det antingen fungerar mycket bra eller mycket dåligt. Ett exempel på det senare ges nedan.

”Datorhjälpmedel i hemmet och på högskolan borde göras bättre t.ex. ha möjlighet att få låna en personlig dator som hjälpmedel.” (rörelsehindrad)

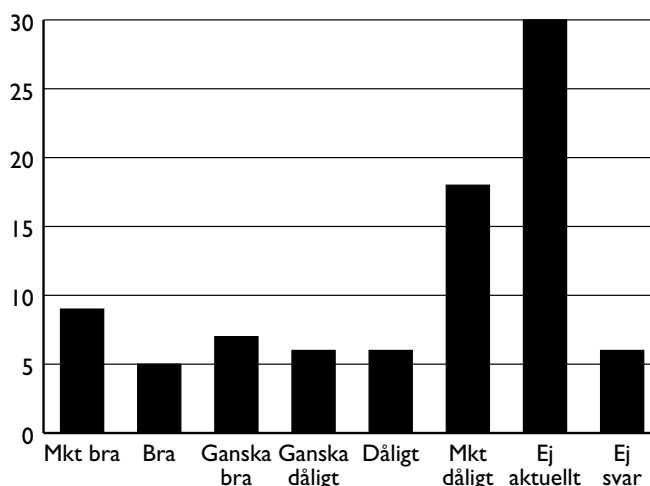
Tabell 11: Antal svar på frågan ”Hur har följande stödåtgärder fungerat för dig? – datorhjälpmedel i hemmet”

	Mkt bra	Bra	Ganska bra	Ganska dåligt	Dåligt	Mkt dåligt	Ej aktuellt	Ej svar
Dyslektiker	25	13	7	4	12	52	121	20
Döva	2	4	3	2		1	34	1
Hörselskadade	2	5	1	1		3	62	5
Rörelsehindrade	9	6	6	6	3	13	57	7
Annat	10	8	4	2		17	81	12
Total	67	43	20	16	18	85	340	46

Datorhjälpmedel på högskolan

En majoritet av de svarande studenterna har inte använt sig av datorhjälpmedel på högskolan som en stödåtgärd. Det är vanligast förekommande bland synskadade studenter. Många av de svarande bland de synskadade studenterna är missnöjda med datorhjälpmedlen på högskolan.

Diagram 9: Antal svar på frågan "Hur har följande stödåtgärder fungerat för dig? – datorhjälpmedel på högskolan" bland synskadade studenter

Döva och hörselskadade använder datorhjälpmedlen på högskolan som en stödåtgärd i liten utsträckning. Många av de övriga studenterna som använder detta av anser att det fungerar relativt dåligt. En student får ge röst åt dessa.

"Datorerna på skolan, även de spec. för oss behövande, är jämt upptagna." (hjärnskada)

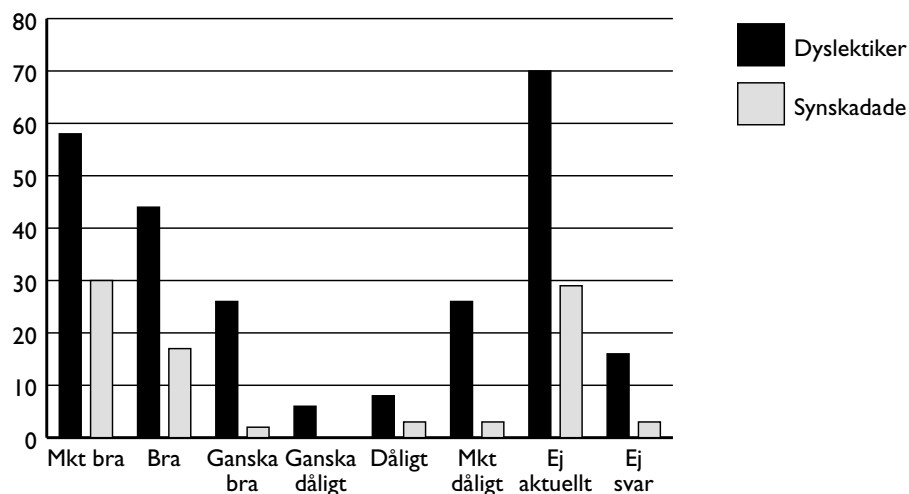
Tabell 12: Antal svar på frågan "Hur har följande stödåtgärder fungerat för dig? – datorhjälpmedel på högskolan"

	Mkt bra	Bra	Ganska bra	Ganska dåligt	Dåligt	Mkt dåligt	Ej aktuellt	Ej svar
Dyslektiker	17	24	23	13	15	39	103	20
Döva	1	5	1		3	1	33	3
Hörselskadade	2	4	2	1	2	3	61	4
Rörelsehindrade	5	6	8	2	11	9	58	8
Annat	5	10	7	2	6	18	75	11
Total	37	48	42	22	36	76	324	50

Förlängd tentamenstid

De som mest använder sig av förlängd tentamenstid är studenter med dyslexi och synskada. Bland de svarande överväger uppfattningen att förlängd tentamenstid fungerar väl.

Diagram 10: Antalsvar på frågan "Hur har följande stödåtgärder fungerat för dig? – förlängd tentamenstid" bland dyslektiker och synskadade studenter

Övriga utnyttjar endast i liten utsträckning förlängd tentamenstid. Uppfattningen är liksom den bland dyslektiker och synskadade att det fungerar väl. Bland de svarande är det endast i undantagsfall som döva och hörselskadade använder förlängd tentamenstid.

Tabell 13: Antal svar på frågan "Hur har följande stödåtgärder fungerat för dig? – förlängd tentamenstid"

	Mkt bra	Bra	Ganska bra	Ganska dåligt	Dåligt	Mkt dåligt	Ej aktuellt	Ej svar
Döva	2	5	3				33	4
Hörselskadade	2	4	1			1	64	7
Rörelsehindrade	10	20	5	2	5	4	54	7
Annat	14	19	12	2	3	10	68	6
Total	107	90	45	9	16	40	285	43

En kommentarer nedan visar en positiv reaktion på förlängd tentamenstid. Den andra kommentaren visar att det kan upplevas som att det finns negativa attityder gentemot förlängd tentamenstid. Huruvida detta är spritt eller ej är det svårt att uttala sig om. Den tredje kommentaren är relativt vanlig och belyser att många inte känner till denna möjlighet.

"Jag har nu tid att gå igenom tentorna." (dyslexi)

"Begär man längre tentamenstid då ses man som fuskare, smitare.." (dyslexi)

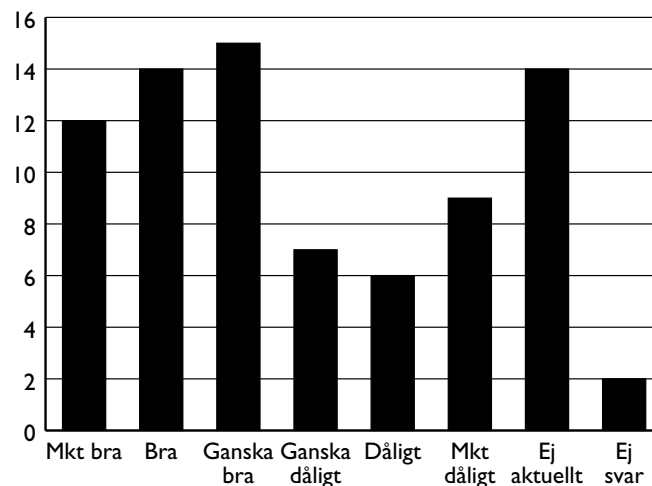
"Visste inte ens att man kunde få detta!!" (rörelsehindrad)

Hörseltekniska hjälpmedel

Av naturliga skäl är det endast hörselskadade som använder sig av hörseltekniska hjälpmedel. Erfarenheterna bland de svarande är uppenbarligen blandad.

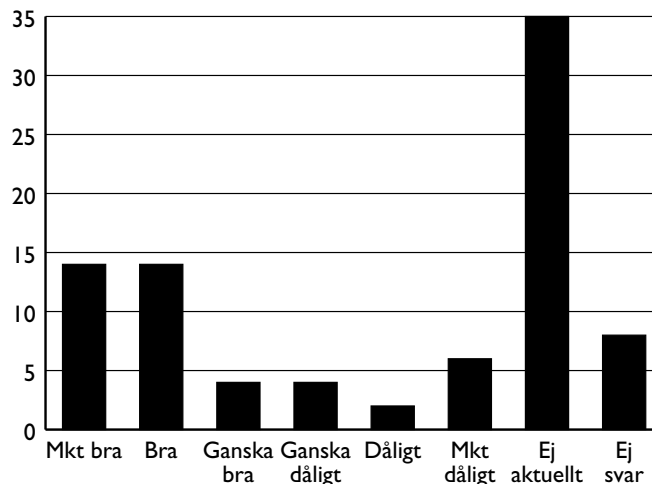
Diagram 11: Antal svar på frågan "Hur har följande stödåtgärder fungerat för dig? – hörseltekniska hjälpmedel" bland hörselskadade studenter

Lektor

Lektorer är en relativt sällsynt förekommande stödåtgärd. Det är bara synskadade som använder det i någorlunda hög utsträckning. Positiva omdömen överväger bland de svarande.

Diagram 12: Antal svar på frågan "Hur har följande stödåtgärder fungerat för dig? – lektor" bland synskadade studenter

Mentor-/fadderstöd

Mentor- eller fadderstöd förefaller vara en företeelse av mindre omfattning bland studenterna med stödåtgärder. Över 70 procent har svarat att det inte är aktuellt för deras del och därtill är det ytterligare drygt 8 procent som inte har svarat på frågan. Bland de svarande är det inte sällsynt att missnöje uttrycks.

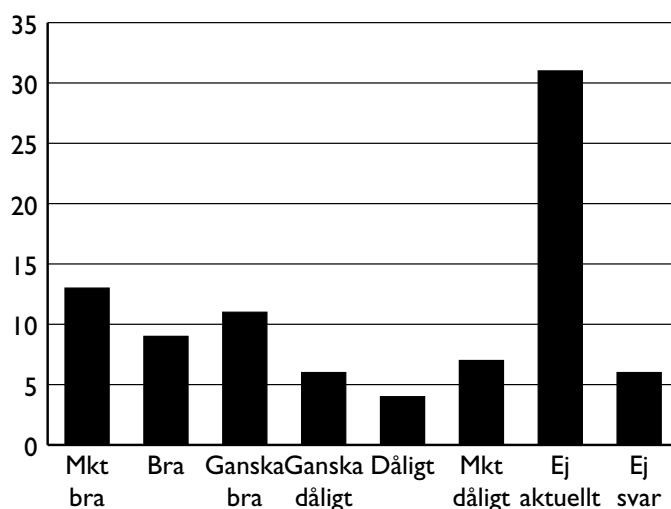
Personlig assistent/vårdartjänst

De enda som i nämnvärd utsträckning använder sig av denna stödform är de rörelsehindrade. Sibus finansierar assistans till rörelsehindrade studenter som behöver personlig, praktisk hjälp under studieperioden. Större delen av de svarande som betraktar sig själva som rörelsehindrade har svarat att det för dem inte är aktuellt med personlig assistent eller vårdartjänst. Omdömena bland de svarande som använder sig av personlig assistent/vårdartjänst är mycket positiva.

Synhjälpmedel

Av naturliga skäl används synhjälpmedel endast av synskadade studenter. Påfallande många av de svarande som är synskadade har dock angivit att det för dem inte är aktuellt med synhjälpmedel. Dessa studenter ger synhjälpmedlen varierande omdömen.

Diagram 13: Antal svar på frågan "Hur har följande stödåtgärder fungerat för dig? – synhjälpmedel" bland synskadade studenter

Stödundervisning

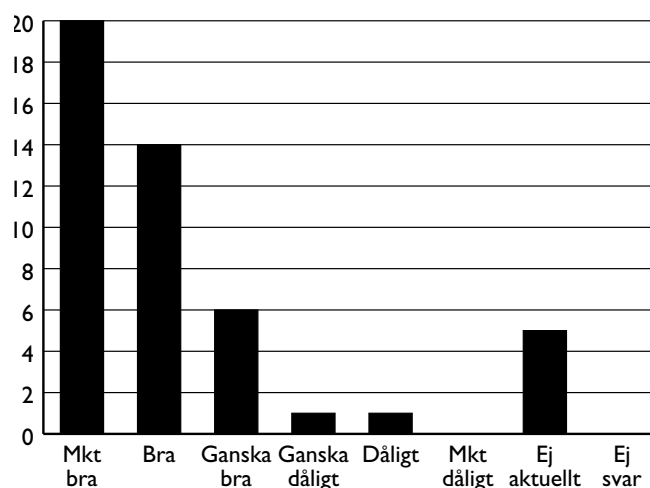
Stödundervisning är ej vanligt förekommande. Över 70 procent har svarat att det inte är aktuellt för deras del och närmare 10 procent har ej svarat på frågan. Det förefaller vara vanligast förekommande bland studenter med dyslexi. Men det är mindre vanligt förekommande även bland dem. Vad stödundervisning kan innebära framgår av den här studentens kommentar.

”Uppsala universitets läs och skrivträning för högskolestudenter med dyslexi
→ det bästa som hänt i mitt liv” (dyslektiker)

Teckenspråkstolk/Skrivtolk/TSS-tolk

I mindre utsträckning används tolkar av hörselskadade. Framför allt är det naturligtvis döva som utnyttjar tolkstöd. De döva bland de svarande studenterna uppfattar tydligen tolkstödet som i huvudsak väl fungerande.

Diagram 14: Antal svar på frågan "Hur har följande stödåtgärder fungerat för dig?: – teckenspråkstolk/skrivtolk/TSS-tolk" bland döva studenter

En student har tagit upp en viktig fråga.

”När jag fått tolk!” (döv; kommentar till svarsalternativ ”mkt bra”)

Det förekommer att studenter i behov av tolkar inte ges tillgång till detta. Studenten måste då vänta med kursen. Omfattningen av detta missförhållande är förmodligen av liten omfattning, men är icke desto mindre allvarligt när det förekommer.

TPB

Talboks- och punktskriftsbiblioteket ansvarar för att högskolestuderande som är synskadade, rörelsehindrade eller dyslektiker får sin kurslitteratur på ett för dem anpassat medium. Detta finansieras genom ett anslag från Utbildningsdepartementet. I Högskoleverkets enkät har många dyslektiker uttryckt att TPB fungerar mycket bra. Den motsatta uppfattningen ges i Boman & Nilsson (2000). Även i Högskoleverkets enkät förekommer kritiska röster.

”Inläsningarna är för långsamma.” (dyslektiker)

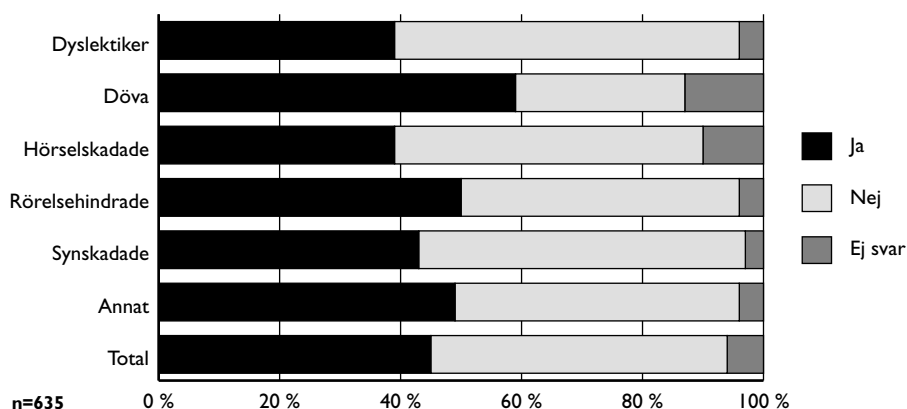
”Jag hade alla böcker inläst på band första året. Det fungerade inte för mig, man måste spola banden fram och tillbaka, det tar för lång tid.” (dyslektiker)

”För att använda talböcker måste man ha vanan inne. Gäller ej mig.” (synskadad)

Gör högskolorna tillräckligt?

Högskoleverket frågade studenterna om de ansåg att institutionen/ universitetet/högskolan gör tillräckligt för att underlätta deras studiesituation och vilka åtgärder som ytterligare borde göras. Det väger relativt jämnt mellan ja- och nej-svar. Bland de svarande förefaller de döva studenterna vara mest nöjda med högskolans insatser.

Diagram 15: "Anser du att institutionen/universitetet/högskolan gör tillräckligt för att underlätta Din studiesituation?"

För redovisning av antal svarande studenter med respektive funktionshinder se diagram 2.

Studenternas önskemål om förbättringar skiljer sig naturligtvis mellan de olika grupperna av funktionshindrade. Som vi kommer att se i avsnitten nedan är dock önskemålen lika i flera avseenden.

Dyslexi

Dyslexi erkändes ganska nyligen som ett funktionshinder. Det kan vara en anledning till att många av dyslektikerna bland de svarande önskar mer information till lärarna om vad dyslexi är. Det är det vanligaste svaret i den öppna frågan om vilka åtgärder högskolan borde göra för att ytterligare undanröja hinder för studier. Att dyslexi är ett s.k. osynligt funktionshinder kan också vara en bidragande orsak till att vissa studenter tycker att lärarna behöver mer information.

"Informera lärarkåren om vad dyslexi är. Vissa lärare tvivlar på mitt handikapp och tycks tro att jag är dum."

"Kunskap (pedagogisk) hos lärare hur viktigt det är med struktur och tydliga ramar i deras förmedlande av olika sorters kunskap"

"Informera lärare om problemet och sammanföra resultat och idéer från andra högskolor och universitet."

Många av de svarande med dyslexi tycker att informationen om stödåtgärderna är otillräckliga. En student pekar på vikten av tidig information.

”Högskolan skall självmant informera om möjlig hjälp. Nu får jag själv ta reda på möjligheterna att få hjälp.”

”Ge information på gymnasienivå vilken/vilka möjligheter till stöd som finns.”

Annat som upplevs som otillräckligt är möjligheterna till tekniska hjälpmedel. Det som framför allt efterfrågas är dator i hemmet.

”Utlåning av bärbara datorer under studietiden med anpassad programvara.”

Ett mindre antal av studenterna med dyslexi för fram att TPB är i behov att få litteraturlistorna i tid.

”Se till att studielitteraturen finns t.ex. på talböckerna, så man inte behöver vänta i 4–8 veckor på banden, då är oftast delkursen slut och böckerna behövs inte.”

”Att få ut litteraturlistan i så pass god tid att TPB har möjlighet att läsa in.”

”Ställa krav på att litteraturlistor SKA skickas till studenter (ALLA) minst 3 månader före kursens början!”

Ett mindre antal av studenterna med dyslexi skriver att de skulle vilja ha någon form av stödundervisning från högskolan.

”Jag tycker att det var synd att de har tagit bort den betalda kursverksamheten på dyslexicentrum i stan. Alla har inte råd att betala den själv.”

Döva

Några av de döva studenterna anser att någon form av personligt stöd behövs. Det kan röra sig om extra undervisningsstöd eller mentorstöd.

”Lärare borde ta mer hänsyn till döva och ge döva några timmars stödundervisning per vecka.”

”Introduktion och stöd hur man ska studera och förberedelse innan tenta. Studieteknik behövs...”

”Bra om man får mycket information innan man börjar som ny. Få träffa äldre studenter som kan berätta om sina upplevelser samt att man kan stödja varandra. Träffas regelbundet. Handikappansvarig borde vara med och träffa nya och äldre och se till att de har det bra.”

Endast ett mindre antal av de döva studenterna tar upp problem med tolkresurser. För dessa är det en desto viktigare fråga, då beroendet av tolkar är så starkt.

”Döva ska ej behöva vänta ett år för att få tolk – döva ska ej behöva byta kurs för att få tolk – detta har förekommit.”

”Anställa flera tolkar. Det händer att jag får missa föreläsning p.g.a. brist på tolkar.”

Information till lärare om dövhet är enligt några behövt.

”Institutioner och lärare borde vara mer välinformerade. Okunskapen om olika funktionshinder är stor.”

Ett mindre antal studenter tar upp möjligheten att anordna speciella kurser för döva.

”Bilda ’populära’ kurser anpassat till döva genom lektioner på teckenspråk.”

”Att högskolor/universitet har möjlighet att erbjuda kurser som finns dövtoolk eller kunna starta en kurs enbart för döva/hörselskadade i en klass om antalet blir fler.”

Slutligen önskar några studenter bättre information om vilken hjälp det finns att få.

”Bättre information om vilka stödåtgärder som finns, helst redan på gymnasiet.”

Hörselskadade

De hörselskadade studenterna tar främst upp olika former av hörselhjälpmedel som de upplever brister med.

”’Tekniska’ fasta slingor på varje institution.”

”Alla t-slingor borde hållas i ett bättre skick, dessutom bör slingor finnas i alla föreläsningssalar.”

”Akustiksanering i salarna, speciellt i laborationssalarna.”

”Jag borde inte schemaläggas i lektionssalar där det ej är möjligt att använda hörselslinga.”

”Att det ska vara självklart för högskolan att ordna alla typer av stöd åt studenter utan att skylla på penningbrist, personalbrist o.s.v.”

”Tillräckligt antal hörseltekniska hjälpmedel. Som det är nu – när jag lånar en sådan får någon annan hörselskadad lida, det känns fruktansvärt.”

”Mer pengar till exempelvis teckenspråkstolkar.”

”Se till att det finns tolkar i god tid (teckenspråkstolkar).”

De hörselskadade studenterna tar i enkäten relativt frekvent upp frågan om information till lärare om funktionshindret.

”Lärare måste få information om vilka skyldigheter de har att hjälpa funktionshindrade. Gäller även kursföreståndare, studievägledare m.fl.”

Ett mindre antal av de hörselskadade skriver att de borde få mer information om de hjälpmedel som finns.

”Att man borde få instruktioner om hur de tekniska hjälpslingorna i vissa salar fungerade, p.g.a. svårt att få tag i personal.”

Rörelsehindrade

Bland de svarande studenterna med rörelsehinder är det vanligast att ta upp problem med tillgänglighet. Det kan gälla både att fysiskt ta sig till lokalen och att underlätta situationen i lokalerna.

”Bättre fysisk tillgänglighet, fler hissar, fler handikapp-platser i läsesalar och datasalar.”

”Förbättra den fysiska tillgängligheten. Fråga oss som t.ex. sitter i rullstol. Mycket kan göras fortfarande!”

”Koncentrera lektionssalarna till ett par stycken, så att jag inte måste förflytta mig långa avstånd i skolan.”

”Mer individuell prövning. För min del speciella bord och stolar i bibliotek och föreläsningssalar.”

Det är vanligt i enkätsvaren att studenterna med rörelsehinder önskar sig bättre information om vilka möjligheter till stöd som finns.

”Mitt handikapp har blivit sämre under studietiden och fick ej hjälp/information förrän en syo hjälpte mig när jag var där för annat. Visste ej före vilken hjälp som finns.”

”Bättre information om vad man kan få hjälp med. Det tog 4 terminer innan någon talade om att jag kunde få en anpassad stol.”

”INFORMERA mera”

Ett fåtal av de rörelsehindrade nämner att de önskar att lärare är mer informerade.

”Lärare borde få information om olika funktionshinders eventuella påverkan på studiesituationen.”

”Det är otroligt arbetsamt att informera varje ny lärare om min situation. Jag önskar att det vore möjligt att handikappombudet kunde sända ut någon sorts information om mig innan terminen började till berörda lärare.”

Synskadade

De synskadade studenterna i enkäten efterfrågar mest förbättringar i de stödformer som finns. Inte sällan rör det datorhjälpmedel.

”Mer möjlighet till individuell undervisning. Snabbare anpassning av datorhjälpmedel!”

”Förändra eller anpassa föreläsningarna.”

”Modern utrustning på biblioteket, läshjälpmedel, datorplats, scanner, katalogsökning.”

”Tillgång till föreläsningssanteckn. Under föreläsningen, ej efter.”

”Mer stöd för att finna bra lektörer. Bidrag att köpa datorer.”

”Det bör finnas datorhjälpmedel på institutionen. Inrätta läsesalar med speciell utrustning och belysning. Det borde skapas ett kontaktnät mellan studenter med liknande funktionshinder.”

”Synanpassning (förstoring, tal, braille) på bibliotekets datorer.”

”Det borde vara enkelt att ha en dator med förstoringsprogram i varje datasal.”

”Erbjudande om extra stödundervisning av de olika föreläsarna.”

”Få ta del av allt material, högläsning, inläsning. Datorhjälpmedel.”

”Inrätta ett studierum för funktionshindrade studenter med några anpassade datorer. Stöttnen från min institution däremot har varit helt fantastisk.”

Vanligt är också att synskadade önskar att lärarna är förberedda på och informerade om den synskadade studentens behov.

”Informera lärare och föreläsare i förväg om att de kommer att ha en funktionshindrad elev. Det vore bra om de kunde i större grad planera inför terminen t.ex. stenciler, informationsmaterial, böcker!”

”Ansvariga för specialstöd och lärare i allmänhet borde ha kännedom om funktionshinder och att det kan komma studenter som har det. Kraftigare åtgärder från högre uppsatta inom universitetet om något inte fungerar.”

”Lärarkåren borde vara bättre insatt i vilka föreläsningssätt som passar för syn- eller hörselskadade. Bättre kunskap och förmåga att variera föreläsningar så att det kan nå ut till alla studenter.”

Ett mindre antal av de synskadade önskar mer information om vilka stödmöjligheter som finns.

”Mer information om vilken hjälp som finns att tillgå, samt kanske mer ’peppning’ och hjälp.”

Ett mindre antal av de synskadade studenterna tar upp problemet med att litteraturlistor kommer sent. Sena litteraturlistor innebär att TPB inte hinner omvandla böckerna till läsbart format.

”Bättre framförhållning på litteraturlistorna!”

”TPB fungerar för närvarande bra, även om leveranstiderna emellanåt drar iväg. Vad jag däremot saknar är någon form av stöd som fyller ut luckan mellan lektör och TPB. Jag skulle därför gärna se att det fanns en rutin för att få hjälp med kvalificerad informationssökning.”

”Litteraturlistor måste vara fastställda minst en månad före kursstart så att TPB har chans att framställa anpassad studielitteratur. Ökat samarbete mellan högskolor och TPB. Förbättra skolornas bibliotekservice som till exempel lektörer får ta ut referenslitteratur.”

Andra funktionshindrade

Ett antal av de önskemål som är beskrivna ovan återkommer bland de övriga funktionshindrade. Det handlar om förbättringar av stödåtgärder, bättre information om stödåtgärder och bättre fysisk tillgänglighet.

”Sittriktiga stolar i biblioteket, föreläsningssalar, lektionssalar.” (ryggproblem)

”Bättre *sitsar* i lektionssalar, seminarierum. Bättre luft i lektionssalar.”
(diskbräck, whiplash)

”Man bör kunna stå i alla salar.” (höftskada)

”Bättre information om bl.a. ansökan p.g.a. särskilda skäl m.m.” (Aspergers syndrom)

”Jag skulle möjligtvis ha önskat mer information (allmänt ex. i studenttidningen) om den hjälp som finns att få. Och därmed sparat mycken vanda inför fortsatta studier. Då jag väl fått kontakt med den ansvarige förelåg inga hinder.” (handledsinflammation)

”Många dörrar saknar fortfarande automatiska öppnare. Hissar finns inte alltid där de borde finnas. Tillgång till vilrum. Bättre studieplatser i biblioteket. Handikappmärkta studieplatser i biblioteket, som på parkeringsplatser.” (whiplash)

”Förbättra lokalerna! Hissar, dörröppnare saknas. Trösklar ska bort. Anordna plats i föreläsningssal för specialstol alternativt rullstol, där även möjligheter till skrivunderlag finns. Trappor i föreläsningssalar skall bort.” (ryggskadad)

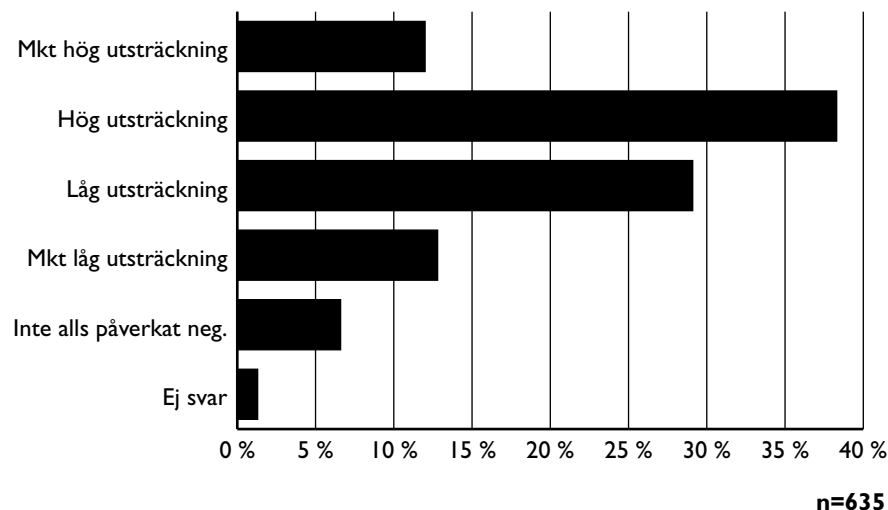
Ett fåtal anser att attityderna gentemot funktionshindrade borde förbättras.

”Att ta mentala funktionshinder mer på allvar så man får den hjälp man behöver.” (ADHD, Tourettes syndrom, Aspergers syndrom)

Studieresultat

Trots tillgång till stödåtgärder innebär funktionshindret ofta svårigheter i studierna. Detta framkommer när Högskoleverket har frågat om i vilken utsträckning funktionshindret har inverkat negativt på studieresultaten.

Diagram 16: I vilken utsträckning har ditt funktionshinder inverkat negativt på studieresultaten?

Det är en låg andel som svarar att funktionshindret inte alls har inverkat negativt på studieresultaten. Funktionshindrade får uppenbarligen kämpa hårdare än andra för att uppnå samma studieresultat. Av de tillfrågade är det dock endast drygt 10 procent som svarar att det påverkar studieresultaten i mycket hög utsträckning.

Tabell 14: Antal svar på frågan "I vilken utsträckning har ditt funktionshinder inverkat negativt på studieresultaten?"

	Mkt hög utsträckning	Hög utsträckning	Låg utsträckning	Mkt låg utsträckning	Inte alls påverkat neg.	Ej svar
Dyslektiker	38	122	68	17	5	4
Döva	1	15	12	9	10	
Hörselskadade	7	23	28	13	7	1
Rörelsehindrade	13	36	33	13	12	
Synskadade	13	25	30	13	6	
Annat	21	50	32	23	6	2
Total	76	243	185	81	42	8

Bland de svarande dyslektikerna anser en majoritet att funktionshindret har inverkat negativt på studieresultaten i hög eller mycket hög utsträckning. Bland de svarande i de övriga grupperna (förutom gruppen annat funktionshinder) är förhållandet det omvända.

Dyslektikernas beskrivning av den negativa påverkan fokuserar på tid. Många av de svarande skriver om sina svårigheter att hinna med då deras läshastighet är låg.

"Det tar mycket längre tid att läsa och skriva, kan säga att min dyslexi och Mattedyslexi har dragit ned mitt resultat men även så har det varit positivt för mitt resultat, eftersom det har gjort mig mer envis."

"Har en långsam inlärningsprocess, behov av tysta studiekamrater samt tydligt 'textande' föreläsare samt att föreläsaren inser och respekterar mitt handikapp och vad det innebär att ha dyslexi."

Några av de döva studenterna nämner bristande kunskaper i det svenska språket som negativt för studieresultaten. Några andra tar upp svårigheter i själva undervisningssituationen.

"Jag har en helt annan nivå i själva språket (svenska) än andra, och jag behöver stödundervisning."

"Vid mycket grupparbete är tolksituationen svår."

"Inte kunnat aktivt delta i gruppens studier på tid utanför skolan. Tolkbrist!!"

"Jag får alla föreläsningar tolkade av utbildade tolkar som inte kan ma/no. Samt att jag är den enda döva och får klara allt själv medan de andra har nytta av varandras hjälp."

”Jag har gått i ’dövklass’, så det har inte varit så negativt. Jag skulle tro att det skulle påverkat negativt om JAG gått i normalt hörande klass med dövtolk.”

Några hörselskadade beskriver svårigheter i studiesituationen och problem med att orka.

”Utrustningen räcker ej till vid gruppdiskussioner, utländska föreläsare som bryter när de talar, talar mot tavlan, fast man nämnt att man behöver läppavläsa dem.”

”Tinnitusen skapar koncentrationssvårigheter. Jag hör sämre och får ibland yrsel. Stundtals kan jag inte läsa p.g.a. besvären. Jag blir mycket trött av hörselskada och tinnitus.”

”Att ha ett funktionshinder innebär oftast en arbetsammare vardag, man orkar inte lika mycket som ’normalskadade’ kursare.”

Även i Morén Sjöholm (1998) vittnar intervjuade hörselskadade (sex personer) om hur tröttsamt det är att höra dåligt.

Många rörelsehindrade studenter beskriver en situation där problem med smärta och utmattning påverkar studieresultaten.

”Beroende på faktorer som ork, uthållighet, medicinska symptom. Svårt att hänga med tempot p.g.a. tidsbrist.”

”På grund av ständig smärta av mina skador är det svårt för mig att kunna koncentrera mig.”

”För människor med funktionshinder är vardagen ett problem som ska lösas, skolan blir ett till, speciellt p.g.a. miljö.”

Flera synskadade beskriver hur mycket längre tid det tar för dem att tillgodogöra sig kurslitteraturen. Några få beskriver problematiken med att litteraturen från TPB kan komma sent.

”Det krävs otroligt mycket energi för att orka ta sig genom all litteratur.”

”P.g.a. att talböcker är svårhanterliga och tar mycket längre tid att läsa o.s.v. Kan ej ta del av all litteratur.”

”Tar 4 gånger så lång tid att läsa.”

”Studielitteratur från TPB kommer sent.”

I Kim (1999) tillfrågades ett antal synskadade högskolestuderande i vilken grad de hade upplevt synskadan som handikappande vid högskolan. Av dessa studenter svarade 6 stycken att de upplevde synskadan som handikappande i ganska hög grad eller mer medan 19 svarade att de upplevde synskadan som handikappande i ganska liten grad eller mindre.

Många av studenterna med andra funktionshinder har, som visas i tabell 14, svarat att de i hög eller mycket hög utsträckning upplever att deras funktionshinder har påverkat studieresultaten negativt. Flera beskriver en

situation med trötthet och värk som leder till koncentrationssvårigheter.

”Jag blir väldigt lätt trött och orkar inte läsa samt att jag ibland är sängliggande p.g.a. värk” (reumatiker)

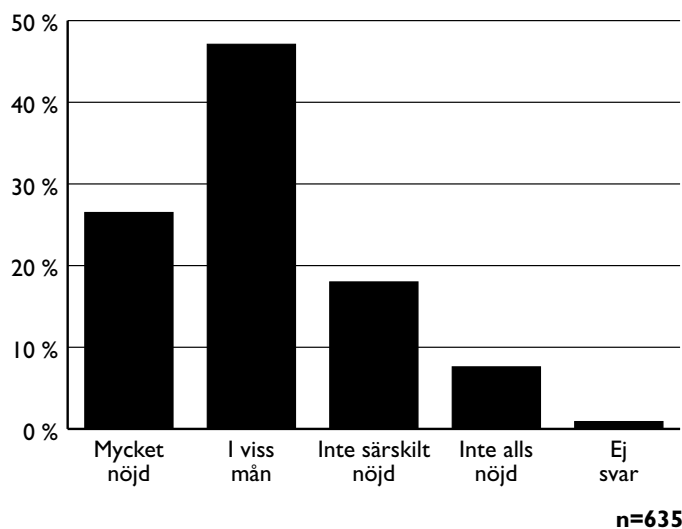
”Eftersom mitt handikapp gör det svårt för mig att skaffa studiekamrater, har jag ingen att samarbeta med, och många uppgifter är avsedda för flera personer.” (Aspergers syndrom)

I Sjögren (1998) tillfrågades funktionshindrade studenter i vilken grad de anser att funktionshindret har påverkat studiesituationen. Där svarar 15 att situationen har påverkats i ganska hög grad eller hög grad, sju att det har påverkat i viss mån och två att det knappast alls påverkar.

Anderberg (1999) och Boman & Nilsson (2000) beskriver hur oerhört arbetsamt och tidskrävande det är för många funktionshindrade att genomgå studier på högskolenivå.

Med tillräckliga stödåtgärder kan studenter trots funktionshinder uppnå samma studieresultat som icke funktionshindrade. Högskoleverket har dock valt att inte jämföra studieresultaten mot någon norm utan frågat de studerande om de är nöjda med sina studieresultat.

Diagram 17: Är Du nöjd med dina studieresultat?

En icke ringa andel av dessa studenter är mycket nöjda med sina studieresultat. En betydande majoritet av studenterna är mycket nöjda eller i viss mån nöjda med sina studieresultat.

Det råder ingen betydande skillnad mellan de olika grupperna av funktionshindrade vad gäller hur nöjda de är med sina studieresultat. I samtliga grupper är det en betryggande majoritet som är mycket nöjda eller i viss mån nöjda med sina studier.

”Jag har som sagt fått hjälp med mina läs- och skrivsvårigheter och mina studier går över förväntan.” (dyslexi)

”På de kurser som bedrivits med teckenspråk som kommunikation.” (döv som svarat ”ja, mycket nöjd”)

”Tack vare bra tolkar!” (döv som svarat ”ja, mycket nöjd”)

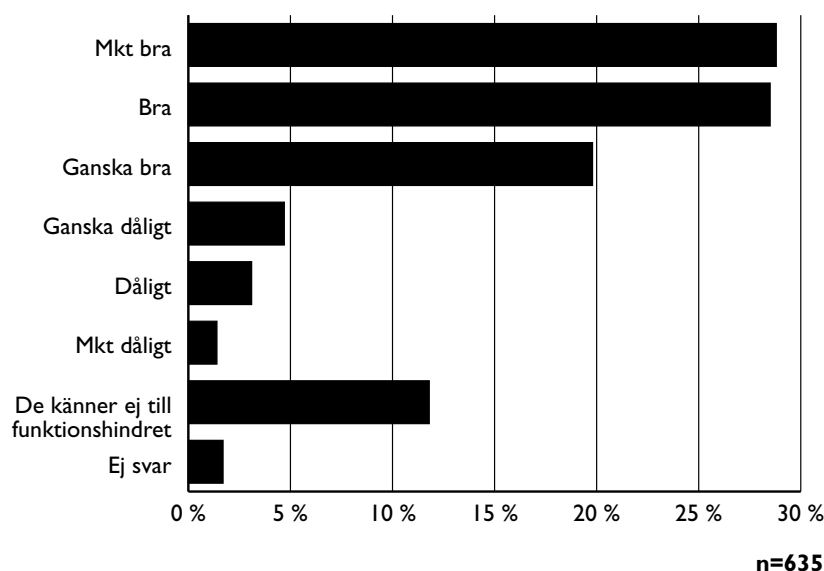
”Jag har gett 110%. Då kan jag inte vara missnöjd.” (hörselskadad)

Liknande svar har givits i andra utredningar. I Wahlström (1994) ställdes frågan: ”Hur tycker du att dina studier har lyckats?” Bland de svarande tyckte ca 85 procent att deras studier hade lyckats bra eller ganska bra.

Bemötande

För att studiesituationen ska vara tillfredsställande krävs inte bara att tillgänglighet och stödåtgärder fungerar. Dessutom måste det psykosociala klimatet vara tillfyllest. Högskoleverket frågade studenterna hur de upplever bemötandet från andra studenter, lärare och övrig personal.

Diagram 18: Hur upplever Du de övriga studenternas bemötande?

Det finns inga betydande skillnader i svaren från de olika grupperna av funktionshindrade, bortsett från att kurskamrater till dyslektiker (och gruppen ”annat funktionshinder”) i högre utsträckning inte känner till funktionshindret. Uppenbarligen är det en relativt liten andel som anser sig vara dåligt bemötta av andra studenter. Några studenter beskriver det på nedanstående sätt.

”Fast det var mitt eget fel. Jag undanhöll dem information om mitt handikapp.” (dyslexi)

”Vill ej ha mig i grupparbete eftersom jag läser långsamt.” (dyslexi)

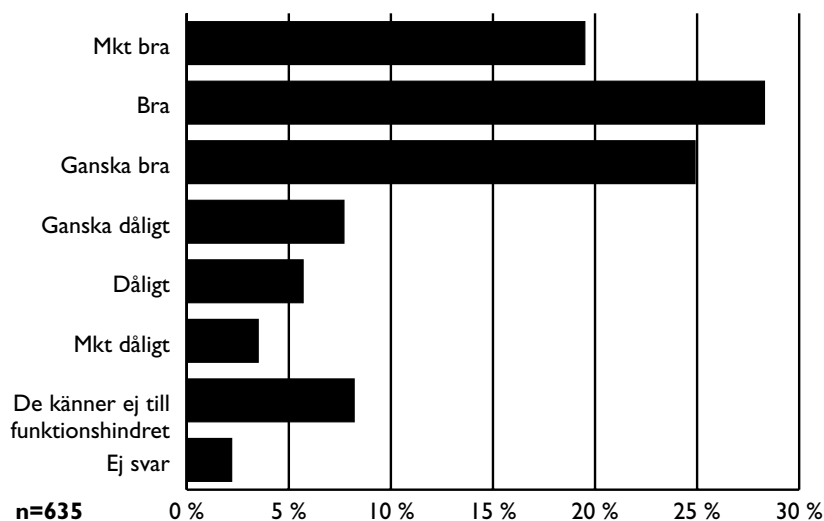
”Många är tyvärr mycket osäkra och vågar ej ta kontakt.” (döv)

”Beror mycket på vilken ’position’ i klassens sociala umgänge man får!”
(hörselskadad)

”Ofta nyfikna på ett positivt sätt.” (hörselskadad)

”De vet att man inte kan gå långt men man får vara själv på rasterna.”
(rörelsehindrad)

Diagram 19: Hur upplever Du lärarnas bemötande?

Även bemötandet från lärarna upplever de flesta som tillfredsställande. Skillnader mellan de olika grupperna av funktionshindrade är inte heller här tydligt. Noteras kan dock att endast en av de svarande bland de döva studenterna upplevde sig överlag dåligt bemött av lärarna samtidigt som ingen av de svarande bland de döva studenterna upplevde sig ganska dåligt eller mycket dåligt bemött av lärarna.

Många studenter framhåller att bemötandet från lärarna varierar kraftigt. En del studenter vittnar om dålig förståelse och okunskap från lärares sida.

”Mycket varierande. Kan man svara alla 7 alternativen?” (dyslexi)

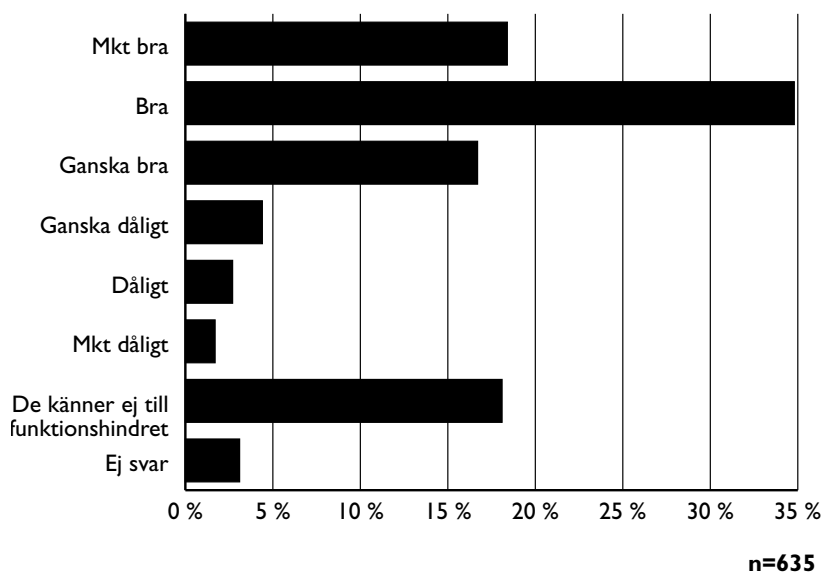
”Dålig kännedom om handikappet. Det ligger på mig att lära dem.”
(dyslexi)

”Vissa kan trots information inte sköta micken eller behandla en likvärdigt som alla andra, vill säga till själv, inte att läraren hela tiden frågar om jag hör.” (hörselskadad)

”Dålig pedagogisk information till berörda lärare om speciell pedagogik.”
(hörselskadad)

”Svårt få förståelse för de problem jag har, kanske för att jag ser frisk ut.” (nack-/ryggskadad)

Diagram 20: Hur upplever Du övrig personals bemötande?

Det framgår av diagram 20 att studenterna även upplever bemötandet som överlag positivt från övrig personal. Dyslektiker och hörselskadade (samt studenter som svarat "annat funktionshinder") uppger i betydligt högre utsträckning än andra att övrig personal inte känner till deras funktionshinder. I övrigt råder inga betydande skillnader mellan olika grupper av funktionshindrade.

Den överlag positiva bilden vad gäller bemötandet av dessa studenter ges även i Wahlström (1994) och Kim (1997). Problem med okunskap och ensamhet framkommer emellertid även i dessa studier, liksom i Boman & Nilsson (2000).

I Danermark m.fl. (1996) jämförs medelst enkäter den akademiska och sociala integrationen för hörselskadade med den för ett urval av hörande studenter. Resultaten i denna undersökning tydde på att de hörselskadade studenterna hade ett bättre förhållande till lärarna än vad de hörande hade samt var mer positiva till den sociala samvaron i klassrummen än vad de hörande var. Det var dock fler som upplevde ensamhet bland de hörselskadade.

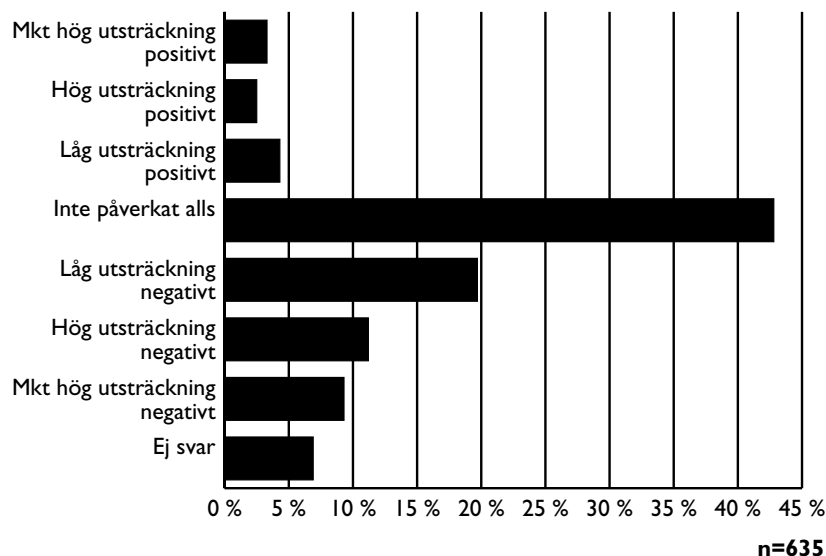
I Danermark (1997) tillfrågades hörande studenter om deras attityder till hörselskadade kurskamrater. Överlag framkom en positiv hållning till hörselskadade studenter.

Studiesocial situation

I Danermark (1997) framkommer en positiv attityd till hörselskadade bland hörande, men även att de hörandes sociala kontakter med hörselskadade är av liten omfattning.

Högskoleverket frågade studenter med stödåtgärder i vilken utsträckning deras funktionshinder påverkar deras deltagande i studiesociala aktiviteter.

Diagram 21: I vilken utsträckning har Ditt funktionshinder inverkat på deltagandet i studiesociala aktiviteter?

Närmare hälften av de svarande anser inte att funktionshindret har påverkat deltagandet i studiesociala aktiviteter. Ca 20 procent anser att funktionshindret i hög eller mycket hög utsträckning har påverkat deltagandet i studiesociala aktiviteter negativt. Studenter med dyslexi har i hög utsträckning angivit att det inte påverkas alls. Många dyslektiker har dock påpekat att det inte ges tid till sociala aktiviteter.

”Jag hinner inte, då jag måste ägna all tid åt mina studier.” (dyslexi)

”Som döv student är den studiesociala situationen absolut jobbigast.” (döv)

”Jag orkar inte vara med alls, för mycket ljud och jag är så trött.”
(hörselskadad, tinnitus)

”Orkar inte vara lika social som de andra p.g.a. smärtan.” (rörelsehindrad)

”Problem med att känna igen människor och få information.” (synskadad)

”Hur 17 kan jag veta hur det vore?” (synskadad)

I ett antal andra undersökningar har det framkommit att de flesta studenter med funktionshinder är nöjda med den studiesociala situationen. Dessa resultat ges i Wahlström (1994), Kim (1997), Sjögren (1998) och Kim (1999). Dock vittnar exempelvis Antonson (1998) och Norell (1996) om den isolering som hörselskadade och döva studenter kan uppleva.

Sammanfattning

Den individuella karaktären på funktionshinder och därmed behäftade problem omöjliggör någon övergripande värdering av situationen för funktionshindrade vid universitet och högskolor. Många personer har givit beskrivningar av de problem som det innebär att vara funktionshindrad och bedriva högre studier. Högskolorna erbjuder dock studenterna ett omfattande

utbud av stöd som möjliggör för många studenter att bedriva sina studier. De undersökningar som är gjorda tecknar ingen nattsvalt övergripande bild av funktionshindrades möjligheter till högre utbildning.

Högskolorna och FN:s standardregler

Högskoleverket ska enligt regeringens uppdrag granska hur universitet och högskolor lever upp till FN:s standardregler om delaktighet och jämlikhet för funktionshindrade inom samhällets alla områden.

FN:s standardregler för att tillförsäkra människor med funktionsnedsättning delaktighet och jämlikhet antogs enhälligt av FN:s generalförsamling i december 1993. Standardreglerna innebär ett moraliskt och politiskt åtagande från medlemsstaterna att anpassa samhället till personer med funktionshinder. Reglerna uttrycker tydliga principiella ståndpunkter när det gäller rättigheter, möjligheter och ansvar och ger konkreta förslag om hur ett land kan undanröja hinder för funktionshindrade personer och skapa ett tillgängligt samhälle.

Standardreglerna är inte juridiskt bindande, men väl moraliskt förpliktande för medlemsstaterna. Reglerna är normbildande och avsedda att utgöra grund för beslut i medlemsstaterna. Dåvarande utrikesministern Lena Hjelm-Wallén och dåvarande socialministern Ingela Thalén anger i förorden till den svenska översättningen av FN:s standardregler att

”det finns en klar överensstämmelse mellan standardreglernas innehåll och målet för den svenska handikappolitiken. För Sveriges del är det naturligt att ha FN:s standardregler som utgångspunkt i det pågående handikappolitiska arbetet och vi kommer aktivt verka för att omsätta reglerna i praktisk handling. ... Alla i samhället, regeringen, offentliga organ på alla nivåer, organisationer m.fl. har ett ansvar för att reglerna blir kända och respekterade och att den vision om ett samhälle för alla, som reglerna uttrycker också blir verklighet.”

I december 1996 antog EU:s Ministerråd en resolution om lika möjligheter för funktionshindrade personer (97/C 12/01). Resolutionen är ett ställningstagande för att i unionen och dess medlemsstater arbeta efter de principer som fastställts i FN:s standardregler.

I regeringens skrivelse om handikappolitik (1996/97:120) redovisas att målen för den svenska handikappolitiken är:

- att uppnå jämlikhet i levnadsvillkoren och full delaktighet i samhällslivet för personer med funktionshinder,
- att ge förutsättningar för ökad självständighet och självbestämmande för personer med funktionshinder,
- att ge förutsättningar för funktionshindrade personer att skapa sig ett värdigt liv i gemenskap med andra,
- att främja internationellt samarbete på handikappområdet.

I skrivelsen anføres att de handikappolitiska målen i hög grad stämmer överens med innehållet i FN:s standardregler för att tillförsäkra människor med funktionsnedsättning delaktighet och jämlikhet och med den resolution som utfärdats av EU:s ministerråd.

I socialutskottets betänkande 1997/98:SoU6 om handikappolitik m.m. delade utskottet regeringens uppfattning om målen för den svenska handikappolitiken.

I socialutskottets betänkande 1998/99:SoU11 om handikappolitik m.m. vidhåller utskottet denna uppfattning och konstaterar samtidigt att ett omfattande arbete pågår med syfte att förbättra tillgängligheten i samhället och att implementera FN:s standardregler.

FN:s standardregler är uppdelade i fyra avsnitt:

- I Förutsättningar för delaktighet på lika villkor. Här finns bl.a. föreskrifter om att medlemsstaterna aktivt bör verka för att öka medvetenheten i samhället om människor med funktionsnedsättning samt sprida information om funktionshindrades rättigheter, behov och möjligheter.
- II Huvudområden för delaktighet på lika villkor. Områden som här anges är bl.a. tillgänglighet och utbildning.
- III Genomförande. Här redogörs för åtgärder som medlemsstaterna bör vidta för att omsätta standardreglerna i praktiken, nämligen regler om kunskap och forskning, policy och planering, lagstiftning, ekonomisk politik, samordning, handikapporganisationer, personalutbildning, nationell granskning och utvärdering av handikappprogram i samband med standardreglernas genomförande, tekniskt och ekonomiskt samarbete och internationellt samarbete.
- IV Uppföljning och utvärdering. Här redogörs för ett system för övervakning och uppföljning av reglerna.

I introduktionen till standardreglerna finns ett avsnitt som avser grundläggande begrepp i handikappolitiken. De bygger i huvudsak på begrepp som används i världsaktionsprogrammet för handikappade. Världsaktionsprogrammet var ett resultat av det Internationella handikappåret 1981 och antogs av FN:s Generalförsamling i resolution 37/52. Där definieras bl.a. begreppen funktionsnedsättning och handikapp.

För högskolornas del är enligt Högskoleverkets bedömning följande av särskilt intresse:

- Begreppet funktionsnedsättning och handikapp (reglerna 17 och 18 i introduktionen till standardreglerna).
- Ökad medvetenhet (regel 1)
- Tillgänglighet (regel 5)
- Utbildning (regel 6)
- Kunskap och forskning (regel 13)
- Policy och planering (regel 14)
- Handikapporganisationer (regel 18)

- Personalutbildning (regel 19)
- Internationellt samarbete (regel 22).

Begreppen funktionsnedsättning och handikapp

De två begreppen ”funktionsnedsättning” och ”handikapp” definieras i paragraferna 17 och 18 i introduktionen till standardreglerna. Under 1970-talet fanns en stark reaktion mot den tidens språkbruk bland representanterna för handikapporganisationerna och de yrkesverksamma inom handikappområdet. Begreppen ”funktionsnedsättning” och ”handikapp” användes ofta på ett oklart och förvirrande sätt vilket gav dålig vägledning för politiska strategier och åtgärder. Språkbruket speglade en medicinsk och diagnostisk inställning som inte tog hänsyn till bristerna i det omgivande samhället (se paragraferna 19–20).

År 1980 antog Världshälsoorganisationen (WHO) en internationell klassificering av skada, sjukdom, funktionsnedsättning och handikapp som angav en mer precis men samtidigt flexibel inställning. Den internationella klassificeringen gör en klar skillnad mellan skada, sjukdom, funktionsnedsättning och handikapp. En individ kan ha en faktisk skada, skada, sjukdom eller annan störning i fysisk, psykisk eller intellektuell bemärkelse. Funktionsnedsättningen är den begränsning i individens funktionsförmåga som är en följd av skadan eller sjukdomen. Handikapp är de negativa följder som uppstår i relationen mellan en individ med en funktionsnedsättning och omgivningen och dess krav på viss funktionsförmåga.

Regel 17 i FN:s standardregler. Begreppet ”funktionsnedsättning” innefattar ett stort antal olika funktionshinder i befolkningsgrupper överallt i världen. Människor kan ha funktionsnedsättningar på grund av fysiska eller intellektuella skador eller sjukdomar, syn- eller hörselskador eller sjukdomar, medicinska tillstånd eller mentalsjukdomar. Sådana skador kan vara av bestående eller övergående natur.

Regel 18 i FN:s standardregler. ”Handikapp” avser förlust eller begränsning av möjligheterna att delta i samhällslivet på samma sätt som andra. ”Handikapp” beskriver mötet mellan människor med funktionsnedsättning och omgivningen.

Högskolornas definitioner

I början av 1993 utfärdade dåvarande Svenska Akademiska Rektorskonferensen (SAR) rekommendationer angående högskolornas stöd till funktionshindrade studenter och hur funktionshinder skulle definieras (policydokumentet ”Handikapp och högskolestudier”).

Vid en genomgång av högskolornas riktlinjer konstaterar Högskoleverket att flertalet högskolor använder den definition av funktionshinder som rekommenderades av SAR 1993, dvs. ”Med funktionshinder avses en permanent

eller långvarig somatisk funktionsnedsättning. Även dokumenterade läs- och skrivsvårigheter, dyslexi jämställs med funktionshinder”.

Andra högskolor använder begreppet handikapp i stället för funktionshinder men med samma betydelse; alltså en permanent eller långvarig somatisk funktionsnedsättning. Flera högskolor sätter likhetstecken mellan funktionshinder och handikapp (”Med funktionshinder/handikapp avses..”). Åter andra har ingen definition alls men talar ibland om funktionshindrade studenter och ibland om handikappade studenter. Några lärosäten såsom Umeå universitet gör en distinktion mellan funktionshinder och handikapp.

Vem får ta del av högskolornas stödåtgärder som finansieras med särskilda medel?

Högskolornas egna avsättningar och de nationella medel som Stockholms universitet varje år fördelar till högskolor med särskilt höga kostnader för studenter med funktionshinder används – vid en strikt tillämpning av högskolornas egna regler – alltså endast till stödåtgärder för studenter med fysiska funktionshinder och studenter med läs- och skrivsvårigheter.

Uppsala universitet och SLU har dock tills vidare beviljat det s.k. Studentprojektet – ett projekt för rehabilitering av studenter med psykiska funktionshinder – ekonomiskt stöd i avvaktan på en förnyad analys av begreppet funktionshinder.

I oktober 1998 initierade Uppsala universitet hos Stockholms universitet en förnyad analys av begreppet funktionshinder relaterat till kriterierna för fördelning av det nationella beloppet. Det var Uppsala universitets förhoppning att detta skulle kunna leda till en fördjupad samsyn mellan högskolorna när det gäller stöd till olika kategorier av funktionshindrade studenter.

Stockholms universitet utförde analysen och kom efter samråd med medicinsk expertis fram till följande rekommendation till Sveriges universitets- och högskoleförbund:

- att de ursprungliga kriterierna för funktionshinder skulle kvarstå
- att funktionshinder ur universitets och högskoleperspektiv även i fortsättningen skulle definieras som somatiska funktionshinder.

Universitetet gjorde bedömningen att universitet och högskolor inte under rådande omständigheter skulle mäka med att ansvara för de psykiskt funktionshindrade studenternas studiesituation med mindre än att medicinskt kunnig expertis knyts till respektive universitet eller högskola eller att ett samarbete mellan landsting, kommun och universitet kommer till stånd. Vid ett sådant samarbete kan medicinsk expertis vidareutveckla metoder och anpassningar för studenter med psykiska funktionshinder.

Sveriges universitets- och högskoleförbund överlämnade ärendet till Högskoleverket den 22 februari 1999 för vidare utredning.

Högskoleverket, som handlagt ärendet i samband med detta uppdrag, gör följande bedömning.

Högskoleverkets bedömning

Det är uppenbart att högskolorna med den definition av funktionshinder som rekommenderades av SAR 1993 inte lever upp till FN:s definition av begreppet funktionshinder.

Högskolorna ska enligt regleringsbrev för 1999 beakta behovet av stöd för studenter med funktionshinder. Detta stöd har av högskolorna själva begränsats till att avse studenter med somatiska funktionshinder och studenter med läs- och skrivsvårigheter.

Högskoleverket har i sina samtal med handläggare ute på högskolorna tagit upp frågan om de psykiskt funktionshindrades situation i högskolan. Flera handläggare uppgav att de i praktiken faktiskt gav stöd även till denna grupp.

Högskolornas definition av begreppet funktionshinder kan dock enligt verkets mening innebära hinder för de psykiskt funktionshindrade studenter som söker stöd. Dessa kan t.ex. behöva stödåtgärder som förlängd skrivningstid eller assistent men förvägras detta eftersom de inte tillhör den grupp som kan få del av de särskilda pengar som Stockholms universitet disponerar.

Högskolornas definition gör i de flesta fall inte heller någon åtskillnad på funktionshinder och handikapp utan i många fall sammanblandas begreppet och det ena begreppet används istället för det andra. Detta stämmer inte heller överens med FN:s standardregler.

Högskolorna bör se över sin definition av begreppen funktionshinder och handikapp. Utgångspunkten bör vara definitionen i FN:s standardregler.

Ökad medvetenhet (regel 1)

”Staterna bör aktivt öka medvetenheten i samhället om människor med funktionsnedsättning, om deras rättigheter, behov och möjligheter och om vad de kan bidra med.”

Högskoleverkets bedömning

Högskolorna kan bidra till ökad medvetenhet genom att t.ex. erbjuda kurser med handikappinriktning och bedriva forskning på området. Se vidare under punkten Kunskap och forskning (regel 13).

Tillgänglighet (regel 5)

”Staterna bör inse tillgänglighetens betydelse på alla områden i utvecklingen mot full delaktighet. Oavsett vilka eller hur stora funktionshinder människor har ska staten

- a) införa handlingsprogram som gör den fysiska miljön tillgänglig för dem och
- b) se till att de får tillgång till information och möjlighet till kommunikation.”

Policy

Enligt många högskolors policy är deras mål att man för studenter med funktionshinder ska öka tillgängligheten, servicen och hjälpmedelsverksamheten för studenter med funktionshinder eller kommunikationshandikapp. Målet är att den som uppfyller kraven för grundläggande och i vissa fall särskild behörighet inte ska behöva avstå från högre utbildning på grund av sin skada. Viljan är att skapa studiemöjligheter likvärdiga för alla. Den som blir antagen till studier ska få sina behov tillgodosedda så att undervisningen blir av hög kvalitet och studiemiljön ändamålsenlig.

Den fysiska miljön

1997 kartlade Sibus den fysiska miljöns tillgänglighet för personer med funktionshinder vid högre utbildning (THUT- projektet). Sibus har använt sig av begreppet grundtillgänglighet. Grundtillgänglighet i den fysiska studiemiljön betyder att de lokaler som studenterna ska vistas i ska ha en fysisk tillgänglighet så att studenter med funktionshinder kan påbörja och hjälpligt bedriva studier i lokalerna, innan åtgärder för anpassning av studiemiljön efter individens behov har hunnit genomföras. Sibus konstaterade att de äldre universiteten hade färre grundtillgängliga institutioner än de yngre. Högskolorna i genomsnitt hade inte bättre grundtillgänglighet för rörelsehindrade än universiteten, men skilde sig mycket åt sinsemellan. Slutsatsen blev att ungefär 1/3 av utbildningsinstitutionerna vid högskolorna inte uppfyllde de tämligen lågt satta kraven på grundtillgänglighet för rörelsehindrade. Umeå universitet hade sammantaget den bästa grundtillgängligheten för rörelsehindrade. Kartläggningen visade att 90 procent av institutionerna vid Umeå universitet var grundtillgängliga för rörelsehindrade. Detta ska jämföras med Lunds universitet som hade endast 40 procent av sina institutioner grundtillgängliga för rörelsehindrade.

Efter Sibus kartläggning har utvecklingen gått framåt. Högskolorna har särskilda THUT-handläggare som ansvarar för informationen om den fysiska tillgängligheten på högskolan. Lunds universitet t.ex. kan uppvisa en mycket god utveckling. Enligt uppgift från handläggare där är 85–90 procent av universitetets lokaler numera grundtillgängliga.

Tillgång till information och möjlighet till kommunikation

Av Högskoleverkets studentenkät framgår att studenterna många gånger upplever att högskolornas information om möjligheterna att studera på högskolan är bristfällig.

Av högskolornas enkätsvar framgår att högskolorna ger information om möjligheterna för funktionshindrade att studera på högskolan på olika sätt. Det kan ske i program- och kurskataloger, på hemsidorna, i särskilda studenthandböcker eller studenttidningar, studentmässor, kontakt med studievägledare, informationsmöten i samarbete med handikapporganisationer, informationsdagar för studie- och yrkesvägledare

och arbetsförmedlingspersonal, informationsbroschyrer, personlig kontakt med handikapphandläggare, kontakt med Studenthälsan m.m. I den skriftliga informationen om utbildningsutbud och ansökningsförfarande anges ofta att den funktionshindrade i mycket god tid ska anmäla sitt behov av stödåtgärder.

Vidtar högskolorna åtgärder för att stimulera funktionshindrade att studera?

Högskolorna är olika aktiva i dessa frågor. Ganska många högskolor har svarat att de inte alls vidtar några konkreta åtgärder. Andra har framhållit det viktiga i en positiv syn och inställning till personer med funktionshinder. Stockholms universitet t.ex. har god kontakt med handikapporganisationerna. Örebro universitet har två år i rad genomfört ett fjorton dagars introduktionsprogram för elever vid riksgymnasierna för döva och för hörselskadade. Universitetet har också deltagit i informationsträffar med handikapporganisationer, studie- och yrkesvägledare samt Länsarbetsnämnden. Vid dessa träffar är studenter, föräldrar, olika kategorier av konsulenter samt avlämnande lärare närvarande. En del lärosäten, bl.a. Stockholms universitet och KTH, har utarbetat en särskild handbok för funktionshindrade studenter. Högskolan i Gävle har ett samarbete med dyslexilinjen på KomVux. Handikapphandläggare och studievägledare deltar ibland i informationsmöten för funktionshindrade. På Lärarhögskolan i Stockholm deltar handikapphandläggaren i mässor och konferenser för döva och hörselskadade.

Högskoleverkets bedömning

Sisus kartläggning visar att det återstår en hel del arbete med att förbättra den fysiska tillgängligheten i studiemiljön för studenter med funktionshinder. Klart är att alla institutioner ännu inte är grundtillgängliga för den rörelsehindrade studenten. Information om lokalernas tillgänglighet finns i THUT-databasen. Det kan konstateras att högskolorna arbetar med den fysiska tillgängligheten och att utvecklingen går framåt. Sisus har genom sin databas ständigt information om lokalernas grundtillgänglighet.

Vad gäller högskolornas information om möjligheterna för studenter med funktionshinder att studera vid högskolan kan Högskoleverket konstatera att högskolorna på många olika sätt försöker nå ut till studenter med funktionshinder med information om stödåtgärder m.m. Nästan alla högskolor arbetar med sin information på flera olika sätt. Av Högskoleverkets studentenkät framgår att flera studenter anser att informationen är bristfällig. Uppenbart är därför att informationen inte alltid når ut till målgruppen.

Varje högskola bör se över sin information om möjligheterna att studera på högskolan och undersöka om förbättringar av denna bör göras.

Utbildning (regel 6)

”Staterna bör erkänna principen om lika möjligheter till utbildning på grundskole- gymnasie- och högskolenivå för barn, ungdomar och vuxna med funktionsnedsättning. De bör se till att en sådan utbildning är en integrerad del av den ordinarie utbildningen.”

För att ge lika möjligheter till utbildning på högskolenivå för personer med funktionsnedsättning och för att sådan utbildning ska vara en integrerad del av den ordinarie undervisningen, måste individuellt anpassat stöd ges till studenter med funktionsnedsättning så att de får goda förutsättningar att genomföra sina studier.

Antagning till högskolan

Högskoleverket har frågat om högskolans praxis vid särskild förtur för sökande med funktionshinder. I det följande redovisas två vanliga svar.

”En person med funktionshinder kan i undantagsfall antas på grund av särskilda skäl/funktionshinder. Sökanden ska skicka in alla intyg och annat som styrker de medicinska skälen till högskolan. Sökanden ska ha högskolan som förstahandsval och ha uttömt de möjligheter som står till buds att förbättra sin poäng (t.ex. gjort högskoleprovet). Dessutom krävs att sökandens meritvärde på betyg och högskoleprov inte skiljer sig väsentligt från det som krävs för ordinarie antagning.”

”Individuell prövning sker där man bedömer individens möjlighet att klara utbildningen och det framtida yrkesvalet samt på vilket sätt studieprestationen kan komma att påverkas av individens funktionshinder.”

Högskolornas stödåtgärder

Av policydokumentet ”Handikapp och högskolestudier” som de flesta högskolor arbetar efter framgår att alla funktionshindrade studenter som omfattas av definitionen av funktionshinder (somatiska funktionshinder och studenter med läs- och skrivsvårigheter) efter behov ska erhålla sådana stödåtgärder som har ett direkt samband med utbildningssituationen. Bland de stödåtgärder som kan bli aktuella och som ska bestridas med särskilda medel kan nämnas anteckningshjälp, lektörshjälp, teckenspråkstolkning, assistans vid förflyttning inom universitetet, stödundervisning, handledning, fadderstöd, förlängd tentamenstid, vissa tekniska hjälpmedel och annan utrustning som är av betydelse. Många högskolor upplever svårigheter att rekrytera teckenspråkstolkare.

Högskoleverkets bedömning

Högskolorna erbjuder många olika slags stödåtgärder till studenter med funktionshinder. Viljan är att skapa studiemöjligheter lika för alla. Problem kan givetvis uppstå. Det kan t.ex. vara svårt att få tag i teckenspråkstolkare.

Vidare kan det vara problem att avgöra vilka hjälpmedel som högskolan ansvarar för och vilka som faller under annan huvudmans ansvar (se vidare avsnittet om gränsdragningsfrågor).

Kunskap och forskning (regel 13)

”Staterna tar det yttersta ansvaret för att kunskap om levnadsvillkoren för människor med funktionsnedsättning samlas in och sprids och också för att stöd ges till forskning på alla områden, inklusive det som är till hinder i deras liv.”

Samtliga universitet och högskolor har tillfrågats i vilken utsträckning som lärosätet bedriver utbildning och forskning om funktionshinder.

Alla universitet bedriver utbildning och forskning i dessa frågor, ibland av stor omfattning. Uppsala universitet t.ex. har ett särskilt Centrum för handikappforskning som är en samarbetsorganisation för forskare inom olika ämnen vid universitet som sysslar med handikappfrågor. Syftet är att genom ökat informationsutbyte mellan lärare, forskare och doktorander samt intressenter utanför universitetet stimulera en långsiktig kunskapsuppbyggnad i frågor om funktionsnedsättning och handikapp. Även Linköpings universitet har ett Centrum för handikappforskning. Lunds tekniska högskola har ett Centrum för rehabiliteringsteknisk forskning (Certec) som arbetar med sådana kombinationer av teknik och pedagogik som är användarvänliga för personer med funktionsnedsättningar. Vid Örebro universitet finns främst forskning omkring hörselskada och dövhet. Två forskargrupper finns vid universitetet, Ahlséns Forskningsinstitut med forskning omkring hörsel, språk och dövhet och Deaf Studies vid Pedagogiska institutionen.

Exempel på forskning som bedrivs är traditionell medicinsk forskning med fokus på olika sjukdomar och skador och de individuella konsekvenser i form av funktionshinder som dessa ger upphov till. I förlängningen av denna finns forskning om hur varierande rehabiliteringsinsatser fungerar för olika sjukdoms – och handikappgrupper. Inom den samhällsvetenskapliga forskningen finns forskning om handikappreformens tillämpning, psykiskt funktionshindrade, utsatta barns villkor och utvecklingsstördas villkor. Ofta är det fråga om tvärvetenskaplig forskning med internationella kontakter och internationellt samarbete.

Utbildningar ges inom bl.a. medicinska utbildningar, inom socionomprogrammen och de sociala omsorgsprogrammen samt inom specialpedagogik och psykologi. Ett fåtal kurser riktas till funktionshindrade studenter t.ex. kurs i rehabiliteringsteknik vid Lunds universitet. Idrottshögskolan har utbildning om funktionshinder i samtliga utbildningsprogram.

Utredningen om bemötande av personer med funktionshinder (SOU 1999:21)

Utredningen om bemötande av personer med funktionshinder föreslår att resurserna till handikappforskningen förstärks under en femårsperiod i syfte att bredda och fördjupa verksamheten. Socialvetenskapliga forskningsrådet föreslås få i uppdrag att utveckla en långsiktig strategi för hur handikappforskningen bör utvärderas, stimuleras och utvecklas. Strategin ska innehålla en analys av nuläget och framtida forskningsbehov samt ange riktlinjer för utvecklingen av forskningen och forskarutbildningen.

Högskoleverkets bedömning

Det är angeläget att högskolorna verkar för att forskning med handikappinriktning bedrivs. Det är också angeläget att högskolorna verkar för att de eventuella hinder som föreligger för personer med funktionshinder att – på samma villkor som andra – bedriva forskning och forskarstudier undanröjs.

Policy och planering (regel 14)

”Staterna ska se till att handikappaspekter beaktas i alla relevanta policy sammanhang och i planering.”

Högskolornas policy för studenter med funktionshinder

Högskoleverket har gått igenom universitetens och högskolornas policy, riktlinjer och handlingsprogram för studenter med funktionshinder. De flesta lärosäten följer med små förändringar dokumentet ”Handikapp och högskolestudier” som rekommenderades av SAR 1993. Även högskolor som har antagit en policy så sent som 1998 följer detta dokument. Några mindre högskolor, särskilt de konstnärliga högskolorna, har ingen policy för funktionshindrade studenter. Umeå universitet har antagit mål och riktlinjer 1999 som heter ”Ett universitet för alla – universitetsstudier utan hinder.” Uppsala universitet planerar en omarbetning av riktlinjerna bl.a. med utgångspunkt i FN:s standardregler. Karlstads universitet arbetar f.n. med nya riktlinjer. Högskolan i Halmstad är det enda lärosäte som har utarbetat ett policyprogram för handikappfrågor med utgångspunkt i FN:s standardregler.

Högskolornas organisation och ansvarsfördelning för arbetet med frågor om funktionshinder

Vid samtliga universitet och nästan alla högskolor finns en kontaktperson med särskilt ansvar för handikappfrågor, en s.k. handikapphandläggare. Funktionen ligger ofta på en studievägläsningsjänst eller en kuratorstjänst. Den arbetstid handikapphandläggaren lägger ned på frågor om funktionshinder varierar mellan lärosätena, från några procent av en heltid upp till en

heltidstjänst. Vid Örebro och Stockholms universitet är det fråga om heltidstjänster. Vid Örebro universitet finns också en heltidsanställd assistent som särskilt arbetar med de synskadade studenterna och en allmän vägledare som lägger ned en del av sin arbetstid inom området dyslexi. Även vid Stockholms universitet finns en person som arbetar heltid med personer med grava synskador och vidare en person som arbetar halvtid med ett särskilt övergripande ansvar för universitetets tre resursrum. Vid Lunds universitet arbetar den handikappansvarige 75 procent med dessa frågor. Där finns även en dyslexipedagog (75 procent). Vid Uppsala universitet arbetar två personer med handikappfrågor varav en person har ett samordningsansvar. De lägger ned tillsammans 90 procent av en heltid på dessa frågor. Umeå universitet uppger att en tydligare ansvarsfördelning av handikappfrågorna inom kort kommer att ges i ett handlingsprogram. Handikapphandläggaren arbetar där ungefär halvtid med frågor om funktionshinder. På många lärosäten fungerar de lokala studievägledarna också som kontaktpersoner.

Vid Höskoleverkets möten med högskolornas handikapphandläggare har man framhållit bristen på tid för dessa frågor.

Höskoleverkets bedömning

Höskoleverket konstaterar att de flesta högskolorna följer den av SAR rekommenderade policyn från 1993. Denna policy utarbetades före tillkomsten av FN:s standardregler och behöver ses över. Inte minst behöver högskolorna på nytt överväga hur funktionshinder och handikapp ska definieras.

Högskolornas organisation och ansvarsfördelning för arbetet med frågor om funktionshinder ser mycket olika ut på olika högskolor. Höskoleverket vill betona att det är mycket viktigt att arbetet med dessa frågor ges tillräckligt mycket utrymme. Personal som ansvarar för ärenden rörande studenter med funktionshinder måste få den utbildning, den tid och det stöd som krävs både för att ge ett bra bemötande och kunna göra en korrekt bedömning av behovet av stödåtgärder.

Handikapporganisationer (regel 18)

”Staterna bör erkänna handikapporganisationers rätt att representera människor med funktionsnedsättning på riks-, regional och lokal nivå. Staterna bör också erkänna handikapporganisationernas rådgivande roll när det gäller att fatta beslut i handikappfrågor.”

Universitetens och högskolornas samarbete med handikapporganisationerna

De flesta universitet och högskolor har uppgett att de inte har ett organiserat samarbete med handikapporganisationerna men att kontakter tas vid behov. Vidare uppges ofta att handikapphandläggarna regelmässigt har informationsutbyten med handikapporganisationerna.

Stockholms universitet uppger att man har ett mycket gott samarbete med handikapporganisationerna lokalt, regionalt och internationellt. Uppsala universitet har samarbete med Synskadades riksförbund SRF, som erbjuder synskadade en förberedelsekurs inom högskolestudier. Samarbete finns även i Studentprojektet, som är ett stöd till studenter med psykiska funktionshinder. Projektet har i sin ledningsgrupp representanter för handikapporganisationer. Både Uppsala universitet och SLU ingår i en nätverksgrupp för högskolefrågor. Vid Umeå universitet planerar man för mer samarbete. Universitetet överväger att bilda ett centrum för handikappvetenskap där handikapporganisationerna ska spela en viktig roll med representation i styrelsen och inflytande över verksamheten. Vid Karlstads universitet pågår en diskussion om att på sikt utveckla ett mer systematiskt samarbete mellan universitet – studenter – handikapporganisation. KI har bl.a. kontakter med SRF och Föreningen mot läs- och skrivsvårigheter FMLS. Vid KTH har visst samarbete startats med handikapporganisationerna och med Aspergercenter på Södersjukhuset. Lärarhögskolan i Stockholm har ett samarbete inom ramen för det s.k. LISENprojektet, ett nätverksprojekt för specialpedagogik. Idrottshögskolan har ett organiserat arbete med Handikappidrottsförbundet. Flera lärosäten har på senare tid utvecklat ett samarbete i dyslexifrågor.

Högskoleverkets bedömning

Handikapporganisationerna bör ha en fortlöpande rådgivande roll vid högskolornas planering, genomförande och utvärdering av stöd och service och andra åtgärder som rör studenter med funktionshinder. Många högskolor har redan ett gott samarbete med handikapporganisationerna och andra tar kontakter vid behov. Diskussioner om att utveckla ett mer systematiskt samarbete pågår på flera håll.

Personalutbildning (regel 19)

”Staterna är ansvariga för att det på alla nivåer finns lämplig utbildning för all personal som deltar i planeringen och genomförandet av program och service för människor med funktionsnedsättning.”

Studenterna har i den enkät som Högskoleverket formulerat framfört klagomål på lärarnas utbildning och medvetenhet om funktionshinder.

Högskoleverket har frågat hur högskolorna informerar och utbildar sin personal om möjligheter och svårigheter för studenter med funktionshinder.

Handikapphandläggarna står för en stor del av högskolornas information. De medverkar ofta i introduktionsutbildning för nyanställd personal. Information ges också ofta i det enskilda fallet vid möten mellan handikapphandläggare, student och berörd personal. Ett informationsätt är artiklar i personaltidningar. Stockholms universitet håller på att utarbeta en särskild handbok för lärare och annan personal om hur de på bästa

sätt kan införliva eller tillmötesgå studenter i undervisningssituationen. Särskild information om dyslexi har givits av en del lärosäten. Uppsala universitet planerar att infoga ett avsnitt om studenter med funktionshinder i de pedagogiska kurser för universitetslärare som arrangeras av enheten för utveckling och utvärdering vid universitetet. KI har planerat seminarier om olika funktionshinder.

Högskoleverket noterar att utredningen om bemötande av personer med funktionshinder i sitt betänkande (SOU 1999:21) anför att verksamhetshuvudmännen bör ta ett särskilt ansvar för att de anställdas kompetens om de grundläggande principerna för samhällets stöd till personer med funktionshinder stärks. De bör också verka för att en gemensam grundsyn växer fram inom berörda verksamhetsområden i frågor som rör bemötande, attityder, etik och sättet att förhålla sig till människor som att emot stöd och service. Bemötandeutredningen föreslår att regeringen uppdrar åt Sibus att utarbeta och ansvara för ett nationellt kompetensutvecklingsprogram kring frågor som rör bemötande av personer med funktionshinder. Särskilda medel föreslås avsättas för detta ändamål.

Högskoleverkets bedömning

Det återstår mycket att göra för att öka lärarnas medvetenhet och kunskap om frågor om funktionshinder. Att utarbeta en handbok för lärare och att införliva ett avsnitt om studenter med funktionshinder i de pedagogiska kurserna för lärare är goda exempel på åtgärder som kan vidtas.

Internationellt samarbete (regel 22)

”Staterna skall delta aktivt i internationellt samarbete när det gäller åtgärder för att tillförsäkra människor med funktionsnedsättning delaktighet och jämlikhet.”

Högskoleverket har frågat högskolorna om de har något internationellt samarbete på området. Över hälften av högskolorna har svarat att de inte har något internationellt samarbete.

Stockholms universitets handikapphandläggare är styrelsemedlem i FEDORA (European Forum For Student Guidance). Där finns bl.a. en arbetsgrupp ”equal opportunities” som bedriver informationsutbyte när det gäller handikappfrågor. Högskolornas handikapphandläggare deltar ofta i FEDORAs konferenser. Inom Erasmus och Nordplus har ett flertal studenter med funktionshinder bedrivit studier i ett annat land. Stockholms universitet förhandlar f.n. om ett utbyte med ett universitet i USA. Örebro universitet håller på att utveckla ett mer omfattande samarbete med NTID (National Technical Institute for the Deaf) vid Rochester Technical Institute i USA. Flera lärosäten anger att de har internationellt samarbete inom programmen vård och omsorg och inom lärarutbildningarna. Högskolan i Dalarna har

t.ex. möjlighet att ta emot utländska studenter med funktionshinder till högskolans utbildning i rehabiliteringsteknik 40 poäng. Högskolans egna studenter har möjlighet att läsa vidare vid Pittsburgh University i USA inom detta område. Lärarhögskolan i Stockholm har internationellt samarbete på handikappområdet med bl.a. University of Botswana kring utveckling av utbildning i specialpedagogik.

Högskoleverkets bedömning

Högskoleverket konstaterar att nästan hälften av högskolorna har något samarbete på området. Högskoleverket anser att högskolorna aktivt bör verka för samarbete med internationella partners. Högskolorna bör också verka för att studenter med funktionsnedsättning ska kunna ta del av internationellt utbyte.

Förslag till ändring i högskoleförordningen

Högskoleverkets utredning visar att de flesta högskolor tar ett stort ansvar för sina studenter med funktionshinder. Full delaktighet och jämlikhet för studenter med funktionshinder framhålls som ett mål hos de flesta högskolor. Utredningen visar att det finns mycket att arbeta vidare med för att nå fram till dessa mål.

FN:s standardregler är inte juridiskt bindande. I högskolelagen och högskoleförordningen finns inte någon bestämmelse om högskolornas ansvar för studenter med funktionshinder. I regleringsbrevet avseende anslag till högskolorna finns däremot bestämmelsen att högskolorna skall beakta behovet av stöd för studenter med funktionshinder. Det är alltså i samband med budgetregleringsprocessen (i regleringsbrevet) som högskolornas ansvar för studenter med funktionshinder särskilt regleras.

I högskoleförfattningarna har högskolornas ansvar för andra områden betonats, exempelvis bestämmelser om jämställdhet och högskolornas ansvar för att förebygga och förhindra sexuella trakasserier. Högskoleverket anser att också det ansvar som högskolorna har för att studenter med funktionshinder skall nå full delaktighet och jämlikhet i enlighet med FN:s standardregler tydligt bör framgå av förordningstext.

Högskoleverket föreslår därför att det i högskoleförordningen införs en föreskrift som tydliggör högskolornas ansvar för studenter med funktionshinder.

En sådan bestämmelse kan ges följande utformning:

§ Högskolorna skall med utgångspunkt från FN:s standardregler beakta behovet av stöd för studenter med funktionshinder.

Enskilda utbildningsanordnare

Högskoleverket ska enligt regeringens uppdrag se över funktionshindrade studenters situation hos enskilda utbildningsanordnare, som har fått examensrättigheter enligt lagen (1993:792) om tillstånd att utfärda vissa examina.

Gällande bestämmelser

En enskild utbildningsanordnare är enligt lagen om tillstånd att utfärda vissa examina en enskild fysisk eller juridisk person som bedriver utbildning. En enskild utbildningsanordnare kan få tillstånd att utfärda sådana examina som regeringen meddelat föreskrifter om. Får utbildningsanordnaren sådan examensrätt får den i regel också statsbidrag. Även andra privata utbildningsanordnare kan få statsbidrag. Regeringen kan i ett avtal med utbildningsanordnaren föreskriva vissa villkor. Exempelvis finns i avtalen mellan staten och stiftelsehögskolorna (Chalmers tekniska högskola och Högskolan i Jönköping) ett åtagande från högskolorna att beakta behovet av stöd för studenter som på grund av funktionshinder har svårigheter att tillgodogöra sig utbildningen i normal takt. Av högskolornas årsredovisningar skall framgå antalet studenter och doktorander med sådana anmälda behov. Bortsett från Chalmers tekniska högskola och Högskolan i Jönköping har inte de enskilda utbildningsanordnare som fått regeringens tillstånd att utfärda examina något särskilt uttalat ansvar för studenter med funktionshinder.

Funktionshindrade studenters situation

Ersta Sköndal högskola, Röda korsets högskola, Teologiska högskolan i Stockholm och Johannelunds teologiska högskola har svarat på Högskoleverkets enkät.

Ingen av dessa högskolor har någon särskild policy eller något handlingsprogram för studenter med funktionshinder. Någon särskild information om stödåtgärder finns inte heller. När högskolorna haft studenter med funktionshinder har det i de flesta fall fungerat bra. Problem har angetts vad gäller kunskaper beträffande dyslexi (Johannelunds teologiska högskola) och att det är omöjligt att anlita tolk eftersom högskolan inte får medel från staten i dessa fall (Ersta Sköndal högskola). Alla högskolorna bedömer att den fysiska tillgängligheten är god. Teologiska högskolan i Stockholm har genomfört seminarier med kristna handikapporganisationer. Dessa har handlat

dels om studiernas tillgänglighet för studenter med funktionshinder, dels om hur situationen för personer med funktionshinder har uppmärksammats i utbildningen.

De enskilda högskolorna är, förutom Chalmers tekniska högskola och Högskolan i Jönköping, små högskolor. Högskoleverket hade anledning att yttra sig till Handikappombudsmannen i ett ärende om teckenspråkstolk till en student i socionomutbildningen på Ersta Sköndal högskola. Enligt regleringsbrev för budgetåret 1998 hade högskolan erhållit ett högsta belopp i anslag på 3 939 000 kr för utbildning som leder till socionomexamen. Högskolan anförde att 0,15 procent av hela institutets omsättning skulle innebära bara 13 500 kr. En heltidsanställd teckentolk för studenten skulle innebära en kostnad för högskolan på flera hundra tusen kr per år. Högskolan hade inte möjlighet att erbjuda studenten det stöd som behövdes. Högskoleverket ansåg att det inte kunde krävas att högskolan själv skulle stå för de kostnader som en heltidsanställd teckentolk skulle innebära.

Högskoleverkets bedömning

Högskoleverket konstaterar att de enskilda utbildningsanordnarna (undantaget Chalmers tekniska högskola och Högskolan i Jönköping) inte har något uttalat ansvar för stöd till studenter med funktionshinder. De högskolor som har svarat på enkäten uppger att de ändå har en viss beredskap för dessa studenter och strävar efter att dessa studenter ska få möjlighet till delaktighet. Eftersom högskolorna inte får några extra medel från staten för studenter med funktionshinder och eftersom många av högskolorna är små, kan större kostnader, t.ex. för tolk, bli omöjliga för högskolan att ta på sig. Högskolan måste då neka att ta emot en student som har ett sådant behov. Detta innebär ett hinder för delaktighet. Studenten har inte frihet att studera var han eller hon vill på grund av sitt funktionshinder.

Högskoleverket anser att även de enskilda högskolorna ska få ta del av de medel som Stockholms universitet disponerar som särskilda medel för funktionshindrade studenter. Detta förutsätter naturligtvis att de enskilda högskolorna, i likhet med högskolorna med offentlig huvudman, måste avsätta 0,15 procent av sina anslag för att vid behov ge stöd åt studenter med funktionshinder. Vidare bör de i avtal med staten åta sig att beakta behovet av stöd för studenter med funktionshinder.

Resurstilldelningssystem och gränsdragningsfrågor

Resurstilldelning

Inledningsvis beskrevs det gällande systemet för finansiering av stöd åt funktionshindrade studenter med ett eget avsättningskrav för högskolorna på högst 0,15 procent av grundutbildningsbudgeten och möjligheter att erhålla ytterligare medel. Detta är enligt Högskoleverkets mening en lämplig avvägning mellan en solidarisk finansiering och eget ansvar. En situation kan emellertid uppstå då vissa högskolors kostnader blir alltför höga jämfört med den ersättning de får beroende på kostnader för teckenspråkstolk. Utbildningsdepartementet bör bevaka denna situation.

Resurstilldelningssystemet för grundutbildning baseras på antalet registrerade studenter och deras prestationer. Om studenter med funktionshinder kan förväntas ha en lägre prestationsgrad, minskar högskolornas incitament att stimulera funktionshindrade till högre studier. Detta är ett problem som inte endast berör funktionshindrade utan exempelvis även deltidsstuderande inom arbetslivet. Regeringen har tillkallat en särskild utredare med uppdrag att utreda hur det nuvarande resurstilldelningssystemet kan utvecklas. Den särskilde utredaren ska överväga om systemet kan utformas så att lärosäten som bl.a. ökar mångfalden i utbildningar premieras. *Högskoleverket föreslår att utredaren t.ex. genom tilläggsdirektiv ges i uppdrag att även överväga situationen för funktionshindrade studenter.*

Gränsdragningsfrågor

Ansvar för hjälpmedel

Landstinget ansvarar för hjälpmedel till den funktionshindrade för den dagliga livsföringen. Det rör sig alltså om sådana hjälpmedel som studenten behöver för att kunna tillgodose sina grundläggande personliga behov, förflytta sig, kommunicera med omvärlden och fungera i hemmet.

En fråga är om landstinget även ansvarar för de hjälpmedel som studenten särskilt behöver i utbildningssituationen på högskolan. Ska det räknas som hjälpmedel för den dagliga livsföringen eller som ett särskilt pedagogiskt hjälpmedel för undervisningssituationen? Gränsdragningsproblem kan uppkomma t.ex. när det gäller datorer som kan räknas som hjälpmedel för den dagliga livsföringen men som inte kan förflyttas mellan hemmet och högskolan.

I regleringsbrev för universiteten och högskolorna anges att högskolorna ska beakta behovet av stöd för studenter med funktionshinder. Detta bör enligt Högskoleverkets mening innebära att studenter med funktionshinder

efter behov ska erhålla sådana stödåtgärder av högskolorna som har ett direkt samband med utbildningssituationen och som inte räknas som hjälpmedel för den dagliga livsföringen. Stödåtgärderna kan också avse vissa tekniska hjälpmedel. Så tolkar också högskolorna sitt ansvar men vid samtal med handikapphandläggarna framkommer tydligt en osäkerhet om var gränserna mellan landstingets och högskolornas ansvar går. Handikapphandläggarna upplever ofta att landstinget inte tar sitt ansvar vad gäller hjälpmedel för studenter med funktionshinder. Det kan t.ex. vara fråga om hjälpmedel till dyslektiker som inte ingår i de hjälpmedelsgrupper som landstinget anser sig ansvara för. Det kan också vara fråga om vem som ansvarar för särskilt anpassade bord, stolar och datorer.

Denna osäkerhet har kommit till uttryck i olika utredningar när det gäller hjälpmedel för barn, ungdomar och vuxna med funktionshinder i förskola, skola och vuxenutbildning. FUNKIS – Utredningen om funktionshindrade elever i skolan (SOU 1998:66) förordade en tydlig framtida ansvarsfördelning mellan stat, kommun och landsting som är långsiktigt hållbar. Den bör vara så renodlad som möjligt så att krav på återkommande omprövningar kan undvikas. En tydlig ansvarsfördelning skapar dessutom bättre förutsättningar för den samverkan mellan olika aktörer som är nödvändig för att elever med funktionshinder ska kunna ges en skolsituation som uppfyller kraven. (Se även prop. 1998/99:105 Elever med funktionshinder – ansvar för utbildning och stöd.)

Kunskapslyftskommittén (dir. 1995:67) har genom tilläggsdirektiv fått i uppdrag att utreda situationen för studerande med funktionshinder i vuxenutbildningen. Kommittén anser att de problem som förknippas med hjälpmedelsförsörjning till studerande med funktionshinder i första hand handlar om en otydlig ansvarsfördelning mellan landstingens och andra huvudmäns ansvar för att finansiera hjälpmedel. Kommittén föreslår därför att omfattningen av landstingets ansvar för att erbjuda deltagare med funktionshinder hjälpmedel på folkhögskolans olika kurser och i samband med internatboende klargörs i särskild ordning av regeringen. *Högskoleverket föreslår att regeringen i samband därmed också klargör omfattningen av landstingets ansvar för att finansiera hjälpmedel till studenter med funktionshinder på universitet och högskolor.*

Läromedel

Högskoleverket konstaterar att en student som är synskadad, rörelsehindrad eller har läs- och skrivsvårigheter kan få låna sin kurslitteratur på ett anpassat medium från TPB. Utbildningsdepartementet anslår medel för detta ändamål. TPB:s ansvar för läromedel till funktionshindrade studenters läromedel finns dock inte särskilt reglerat i TPB:s instruktion. Antalet studenter som använder sig av TPB:s Högskoleservice ökar för varje år. Risken är stor att anslagna medel inte räcker till för den högskoleservice som krävs. TPB har

flera gånger begärt att bibliotekets ansvar för funktionshindrade studenter klargörs genom ett tillägg i TPB:s instruktion.

Högskoleverket föreslår att TPB:s ansvar för funktionshindrade studenter klargörs genom ett tillägg i TPB:s instruktion.

Ansvar för assistans

Högskoleverket har i sin utredning funnit att i varje fall en högskola felaktigt anger i sin information till studenterna att Sibus enbart kan anlitas för situationer som inte har anknytning till undervisningen. Det framkommer också i utredningen att högskolorna ibland står för kostnader till rörelsehindrade studenter som ligger inom Sibus ansvarsområde.

Ett annat problem är att Sibus assistans enligt institutets instruktion endast avser rörelsehindrade studenter. Det kan finnas många andra grupper av studenter med funktionshinder som i olika sammanhang kan behöva assistans, t.ex. studenter som är synskadade eller har psykiska funktionshinder.

Idag pågår ute på några folkhögskolor en försöksverksamhet som innebär att Sibus står för allt stöd i form av assistans oavsett art av funktionshinder. Försöksverksamheten har slagit väl ut.

Sibus använder endast en liten del av sitt anslag till studenter med rörelsehinder i universitet och högskolor (6 miljoner av totalt 200 miljoner). Det kan diskuteras om assistans genom Sibus även borde kunna erbjudas de studenter med funktionshinder som har behov av sådan assistans oavsett vilket funktionshinder studenten har. Detta skulle i så fall kräva en ändring av 1 § förordningen (1988:1126) med instruktion för Sibus.

Högskoleverket föreslår att regeringen uppdrar åt Sibus att utreda denna fråga i samråd med högskolorna och den nationella samordnaren vid Stockholms universitet.

Koncentration till vissa högskolor

Högskoleverket ska enligt regeringens uppdrag ”undersöka möjligheterna att koncentrera utbildning för vissa funktionshindrade studenter, främst döva och hörselskadade studenter, till vissa läroanstalter”.

I uppdraget uppges bakgrunden vara att en stor del av resurserna för stöd åt studenter med funktionshinder avser teckenspråkstolkare och att regeringen bedömer att antalet döva och hörselskadade studenter kan förväntas öka i framtiden. Högskoleverket väljer därför att tolka uppdraget som att övriga grupper av funktionshindrade ej berörs av denna del av uppdraget.

Uppfattningar bland studenter

I enkäten till studenter har Högskoleverket frågat om åsikter vad gäller koncentration av utbildning. Många av de döva studenter som svarade på enkäten är positiva till ett sådant förslag medan många behöver ett mer detaljerat förslag för att kunna ta ställning. Bland de hörselskadade studenter som svarade på enkäten fördelar sig svaren ganska jämnt mellan de som är positiva och de som är negativa till ett sådant förslag. Många av de svarande bland de hörselskadade studenterna anser att de behöver ett mer detaljerat förslag för att kunna ta ställning.

Två fördelar beskrivs av de döva studenter som är positiva till förslaget. Det ena är att möjligheterna till bl.a. tolk skulle öka och det andra är utbytet med kurskamraterna.

”På tanke att det finns många döva som ’inte kommer’ in på grund av tolkbrist!”

”*MEN* man *ska* få studera på vilket universitet man vill. Men det skulle vara bra att ’samla’ ihop t.ex. döva till vissa universitet (ex. Stockholm, Lund och Örebro) som en bättre valmöjlighet för döva (bättre tolkar, mer service och information m.m.)”

”Vore jättebra. Då skulle man känna sig mer jämställd. Lättare för de som har svårt att få kontakt med hörande p.g.a. dövhet eller annat funktionshinder.”

Faran att valmöjligheterna skulle inskränkas är det viktigaste skälet till att ett antal av de svarande bland de döva studenterna är negativa eller tveksamma.

”Man måste ha rätt att välja ort och skola, utbildningarna skiljer sig mycket över landet.”

”Bättre att satsa på teckenspråkstolkare utspridda över hela Sverige så att döva kan studera där de vill bo.”

”Det är viktigt att döva och hörselskadade sprids runt i Sverige, annars finns en stor risk att det blir en ytterligare sluten grupp. Isolation och begränsning!”

De hörselskadade studenter som svarade på enkäten ger uttryck för olika syn på frågan om koncentration av utbildning. De som reagerar positivt på ett sådant förslag har främst argument som kretsar kring ökade möjligheter till hjälpmedel och minskad social isolering.

”Hjälpmedlen blir mer tillgängliga, bra så länge det ger samma tempo m.m.”

”Hör man inte då lär man sig ingenting. Nu tycker jag att koncentration kan vara till stor hjälp för oss.”

”Ger specialistkunskap bland lärarna och övrig personal, lättare för student att hitta ’likasinnad’, tillgång till materiell utrustning.”

”Gemenskapen med andra är viktig, då man får större möjlighet att utbyta erfarenheter.”

”Jag tycker det är en utmärkt idé t.ex. Örebro universitet kunde få än mer resurser med tanke på att det finns Riksgymnasium för hörselskadade (och döva) och därmed finns kunskap där.”

En del av de hörselskadade studenterna ser fördelarna med ett sådant förslag, men uttrycker stor tveksamhet på grund av befärad minskad valfrihet och segregation.

”Vi ska ha *precis* samma rättigheter till ALLA utbildningar som alla andra. Då ska det vara universitet med ALLA utbildningar.”

”Skulle vara ett jättebra sätt bara kursutbudet blir detsamma!”

”Minskar valfriheten men vore positivt hörseltekniskt (t.ex. mikrofon på kurskamraternas bänkar.)”

”Kan studenten följa med i vanlig undervisning behövs ingen särskild skola, det påverkar endast negativt eftersom ’vanliga’ människor inte får möjlighet att se hur en handikappad människa är. Inte särskilt annorlunda från en ’vanlig’. Särskiljning är inte bra för framtida integrering i samhället.”

”Under förutsättning att det fungerar på liknande vis som RGH/RGD, dvs. möjlighet att avstå måste givetvis kvarstå.”

”Bra för döva och hörselskadade som får en starkare homogenitet och styrka men risken finns att det blir skolor som ’slipper’ handskas med ’de där dövningarna’ och jag anser att ALLA ska lära sig vara med ALLA!”

Vissa av de hörselskadade är mycket negativa till förslaget om koncentration med anledning av segregations- och valfrihetsproblem.

”Idiotisk idé! Det leder bara till att hörselskadade/döva får än sämre möjligheter till akademiska studier. Alla människor ska få studera där de vill (om de har meriter för det). Stor risk för A- och B-universitet. Nej – regeringen – spar pengar någon annanstans.”

”Förr eller senare måste man ju ta del av den ’normalskadades’ livsmiljö!”

”Bättre att integrera med hjälp av anteckningshjälp, tekniska hjälpmedel, tolkar m.m. Att klumpa ihop folk med hörselskada+döva är inte bra eftersom speciellt hörselskadade har så olika problem och behov.”

”Inbillar mig att det blir en negativ stämpel på den utbildningen. Bättre att integrera en grupp och ge stödundervisning kanske?”

Uppfattningar bland högskolor

Högskoleverket har också bett högskolorna att yttra sig angående koncentration av utbildning. De flesta högskolor yttrar sig positivt. Framför allt framhålls att de teckenspråksberoende studenterna får en bättre social miljö. De får medstudenter som de kan kommunicera med. Ett antal högskolor påpekar att resurserna kan användas mer effektivt om de samordnas. Vanligt är att högskolorna samtidigt varnar för att valmöjligheterna för dessa studenter minskar. Ett antal högskolor framhåller det negativa i att integrationstanken motverkas.

Stockholms universitet och Örebro universitet framhåller att de skulle kunna anordna jurist- och socionomutbildning respektive lärarutbildning för teckenspråksberoende. Lunds universitet och Malmö högskola förordar en modell med ett rullande schema där ansvaret för utbildningen alternerar mellan lärosätena. Högskolan i Jönköping pekar på möjligheterna med ett clearingsystem där högskolor som vid ett visst tillfälle inte kan lösa tolkproblemet kan hänvisa studenten till en annan högskola.

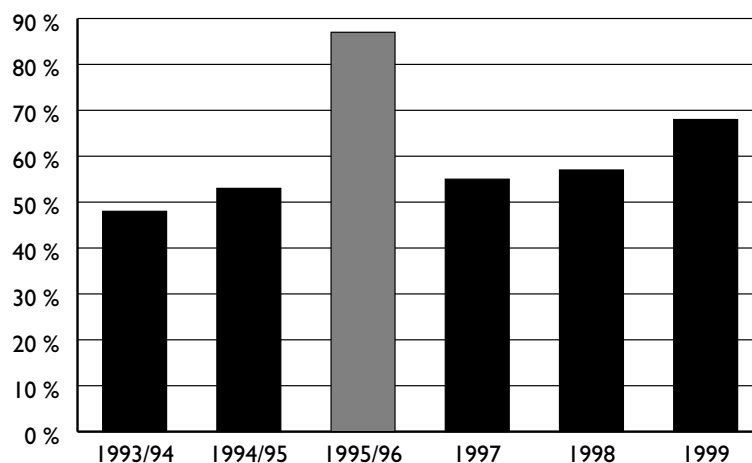
Vid Örebro universitet pågår ett projekt som heter ”Örebro universitet – ett framtida lärosäte med teckenspråkig miljö”. Detta är ett omfattande program som bl.a. innefattar anpassning av lokaler, att betrakta kunskaper i teckenspråk som en merit vid anställning samt tillskapandet av teckenspråkiga studiemiljöer genom speciella utbildningsplatser på vissa utbildningar för döva och hörselskadade studenter. Detta kan skapa möjlighet för fler teckenspråkiga att studera i miljöer som är utformade för dem och på villkor som passar dem.

Ekonomiska skäl

Regeringen har i uppdraget till Högskoleverket angivit ekonomiska motiv till att verket bör undersöka en koncentration av utbildningen till vissa högskolor.

År 1999 var det 68 studenter som var i behov av teckenspråkstolk. Kostnaden för detta uppgick till 19,4 miljoner kronor, vilket utgjorde ca 75 procent av det totala beloppet för individuella pedagogiska stödåtgärder till funktionshindrade som berättigar till ersättning av Stockholms universitet om kostnaderna överstiger 0,15 procent av högskolans grundutbildningsbudget. Antalet teckenspråksberoende studenter har under 1990-talet ökat något.

Diagram 22: Antal teckenspråksberoende studenter vid svenska universitet och högskolor

Budgetåret 1995/96 bestod av 18 månader.
Källa: Stockholms universitet

En kostnadsbesparing skulle uppstå om flera teckenspråksberoende kunde använda samma tolkar eller om de kunde ha teckenspråkskunniga lärare. Om många teckenspråksberoende i nuläget läser identiska kurser vid olika högskolor, finns det potential för besparingar. År 1997 gjorde Majken Wahlström vid Stockholms universitet en förteckning över samtliga teckenspråksberoende studenters studieval. De 57 studenterna hade valt 50 olika kurser. Därutöver fanns det studenter som läste teckenspråk vid Örebro universitet samt teckenspråk och nordiska språk vid Stockholms universitet med teckenspråk som undervisningsspråk. Då spridningen av studievalet är så stort blir möjligheterna till kostnadsbesparingar mycket små, såvida inte valmöjligheterna inskränks.

År 1999 fanns det 81 studenter som var beroende av hörseltekniska hjälpmedel. Högskolornas kostnader för de hörseltekniska hjälpmedlen uppgick till 450 000 kronor. Det finns således inte betydande kostnadsskäl till att utbildningen för studenter beroende av hörseltekniska hjälpmedel skulle vara koncentrerad till en högskola.

Andra skäl

Döva och hörselskadade uppger ofta att de känner sig socialt isolerade vid universitet och högskolor. Detta framgår i enkäten till de funktionshindrade studenterna, i samtal med Hörselskadades Riksförbund och Sveriges Dövas Riksförbund och även i den forskning som har bedrivits (se exempelvis Antonson [1998]).

Högskoleverkets bedömning

Den övergripande frågan är naturligtvis i vilken utsträckning valfriheten

minskas genom koncentration av utbildningen. Högskoleverket anser det vara orimligt med en lösning som innebär att studenternas valfrihet minskas. Därför måste dagens möjlighet med teckenspråkstolkstöd vid en högskola där man har blivit antagen kvarstå.

Högskolesystemet är differentierat. Kurser som har snarlika namn kan vara mycket olika med avseende på exempelvis kursinnehåll, litteratur och pedagogik. Studenter med dövhet eller hörselskada måste ges möjlighet att välja mellan ett stort utbud av kurser. Det finns ingen anledning att tro att dessa studenters preferenser skulle vara mindre differentierade än övriga studenters. Dessutom måste dessa studenter kunna välja studieort.

Nyinjättandet av en speciell högskola för döva och en för hörselskadade förefaller orealistiskt. En högskola med ett så begränsat antal studenter skulle inte kunna upprätthålla någon som helst bredd i kursutbudet. Dessutom innebär det att dessa studenter isoleras från övriga studenter.

Kurser där undervisningsspråket är teckenspråk finns idag vid Stockholms universitet i ämnena teckenspråk och nordiska språk samt vid Lärarhögskolan i Stockholm i grundskolläroinnehåll med inriktning mot matematik och naturvetenskap för årskurs 4–9. Inrättandet av fler kurser med denna studieform kan komma till stånd genom att vissa högskolor eller universitet identifierar områden där de bedömer att det finns ett behov bland teckenspråksberoende studenter. Eventuellt skulle Utbildningsdepartementet kunna ange en viss kurs som ett särskilt åtagande. Med tanke på att olika teckenspråksberoende naturligtvis har helt skilda preferenser vad gäller kursval lär det inte finnas potential för att anordna fler än ett fåtal kurser i denna form.

Speciella utbildningsplatser för teckenspråksberoende på en kurs förutsätter inte att undervisningen sker på teckenspråk eller att kursdeltagarna endast består av teckenspråkiga. Intresse för att reservera ett antal platser för teckenspråksberoende inom ordinarie kurser har redan uttryckts från Stockholms universitet och Örebro universitet. En förutsättning är att studenterna är behöriga för utbildningen. Platser reserverade för teckenspråksberoende på en viss kurs vid ett visst lärosäte innebär både att möjligheterna att studera tillsammans med andra teckenspråkiga ökar och att kostnaderna för staten minskar samtidigt som det inte medför några segregeringseffekter. Möjligheten att studera en annan kurs vid ett annat lärosäte med samma möjligheter till tolk som finns idag måste givetvis kvarstå.

Högre utbildning i teckenspråk

Högskoleverket har av regeringen fått i uppdrag att inventera högskolors möjligheter att ge utbildning i teckenspråk. Ämnet teckenspråk består av två olika inriktningar. Den ena inriktningen vänder sig till teckenspråkiga studenter som läser ämnet som modersmål med teoretisk inriktning. Den andra inriktningen vänder sig till hörande studenter för vilka språket är främmande. Då betonas färdighet i språket och inslag av realia om det svenska dövsamhället och dövas kultur inkluderas⁶. Kurser inom ämnet teckenspråk på högskolenivå finns vid Stockholms universitet och Örebro universitet.

Stockholms universitet

Vid Lingvistiska institutionen vid Stockholms universitet finns för teckenspråkiga möjlighet att avlägga magisterexamen inom teckenspråk. Grund- och fortsättningskursen (1–20 respektive 21–40 poäng) syftar till att lära ut en grund och en fortsättning inom teckenspråkets lingvistik. Fördjupningskursen (41–60 poäng) har två alternativ, det teoretiska och det språkpedagogiska. Målet för det teoretiska alternativet är att ge fördjupade kunskaper om svenska teckenspråkets struktur. Målet för det språkpedagogiska alternativet är att förbereda för undervisning av hörande i teckenspråk. Magisterkursen (61–80 poäng) ska ge studenten väsentligt fördjupade och breddade kunskaper om svenska teckenspråket, förmåga till kritisk litteraturgranskning samt ökad förmåga till självständigt vetenskapligt arbete. Kursen ger behörighet till forskarutbildningen i teckenspråk. Från 1995/96 till och med höstterminen 1999 har 32 studenter varit registrerade på teckenspråk för teckenspråkiga vid Stockholms universitet.

Utbildningen i teckenspråk för hörande är under utveckling vid universitetet. För närvarande har kurser upp till 40-poängsnivån utvecklats. Första nyintag i grundkursen kommer att ske höstterminen år 2000. Utbildningen kommer att byggas ut till 80-poängsnivå. Dessa kurser skiljer sig radikalt från kurserna för teckenspråkiga. Den här utbildningen är färdighetsinriktad med ett stort inslag av ämnesteorier. Den ger ej behörighet till forskarutbildningen. För att uppnå denna behörighet måste dessa studenter skriva en 20-poängsuppsats eller två 10-poängsuppsatser.

Vid institutionen är landets enda professor i teckenspråk verksam. Därutöver finns det en universitetslektor med docentkompetens, ytterligare en universitetslektor och tre universitetsadjunkter vid institutionen.

---

⁶ Ahlgren & Bergman (1999).

Forskarutbildning bedrivs på institutionen med tre aktiva doktorander inom teckenspråk.

De tre disputerade lärarna är aktiva forskare inom området, vilket kontinuerligt påverkar innehållet i utbildningen. Kontakter sker med de flesta av de ledande teckenspråksforskarna i världen.

Örebro universitet

Under 1990-talet har ämnet teckenspråk byggts upp vid Örebro universitet. Teckenspråk riktat till barndomsdöva eller studenter med mycket god färdighet i att kommunicera på teckenspråk finns på 1–20 poängsnivå. Kursen syftar till att ge grundläggande grammatiska kunskaper om det svenska teckenspråket. Läsåren 1996/97, 1997/98 och 1998/99 var antalet studenter 7, 26 respektive 17.

Vid Örebro universitet finns även teckenspråk som riktar sig till hörande studenter på nivån 1–20 poäng. År 1997/98 och 1998/99 var antalet studenter 16 respektive 12. Denna kurs inriktas på färdighetsträning. Den syftar till att studenterna ska utveckla sin analysförmåga av och förståelse för teckenspråkets struktur samt fördjupa sin teckenspråksfärdighet. Eftersom kursen i första hand vänder sig till lärare verksamma i grupper med döva och hörselskadade elever förutsätts en viss grundkunskap i teckenspråk.

Under år 1999/2000 ges inga kurser i teckenspråk vid Örebro universitet med anledning av lärarbrist. Undervisningen i teckenspråk vid universitetet har genomförts av en universitetsadjunkt med en filosofie kandidatexamen i teckenspråk samt svenska som andra språk och en teckenspråkslärare med akademiska poäng i teckenspråk. Universitetsadjunkten är tjänstledig för forskarutbildning i teckenspråk vid Stockholms universitet. Av denna anledning har kurserna ställts in innevarande termin.

Det finns inga disputerade lärare i teckenspråk vid universitetet. Forskningsanknytningen understöds av ett informellt samarbete med Stockholms universitet som yttrar sig i föreläsningar och seminarier. Kurser är planerade så att studenter ska kunna fortsätta sina studier vid Stockholms universitet.

Ämnet har utvecklats på universitetet genom att en fortsättningskurs omfattande 21–40 poäng är utarbetad. Den avser främst att bygga på den 20-poängskurs som vänder sig till döva. Hittills har ingen antagning skett till denna kurs.

Teckenspråkslärarutbildning på högskolenivå

Högskoleverket har av regeringen fått i uppdrag att inventera och redovisa modeller för teckenspråkslärarutbildning. Uppdraget avser utbildning som organiseras inom ramen för befintliga lärarutbildningar. Utbildningarna ska syfta till att utbilda lärare som sedan ska undervisa hörande elever i för-, grund- och gymnasieskola samt kommunal vuxenutbildning. Därutöver ska verket uppskatta hur stort dimensioneringsbehovet är.

Teckenspråksundervisning för hörande

Teckenspråk för hörande förekommer som ämne inom grundskola, gymnasieskola och kommunal vuxenutbildning sedan år 1995.

Höstterminen 1998 studerade 442 elever teckenspråk som B-språk i grundskolan. Av dessa var 62 procent flickor. Eleverna var uppdelade på 55 skolor. Teckenspråk som B-språk i grundskolan påbörjas i årskurs 6 eller 7 och omfattar totalt 320 timmar. Det finns även elever som läser teckenspråk som C-språk i grundskolan. Hur många de är finns det inga uppgifter på. C-språk läses från årskurs 8 och omfattar totalt 150 timmar.

På gymnasienivå finns teckenspråk i stort sett inte som fortsättningspråk (B-språk). Däremot läser ett stort antal elever teckenspråk som C-språk. Läsåret 1997/98 uppgick de som läste C-språk kurs A till 3918 elever medan de som läste C-språk kurs B uppgick till 1364 elever. Ett mindre antal elever (30 stycken) läser varje år teckenspråk som C-språk i gymnasiet fram till kurs E.

A-kursen på gymnasiet innebär att man läser 60 timmar teckenspråk. B-kursen innebär att man läser ytterligare totalt 130 timmar teckenspråk. De som läser fram till kurs E läser totalt 825 timmar.

Grundskolans kursplan för teckenspråk (B-språk) säger:

”I grundskolan syftar undervisningen till att hörande elever skall kunna använda teckenspråk på ett funktionellt sätt i kontakt med döva. Eleverna skall också få möjlighet att tillägna sig sådana kunskaper att de får förståelse och intresse för dövas situation i det svenska samhället.”

I slutet av det nionde skolåret ska eleven ha uppnått följande.

”Eleven skall

- förstå huvudinnehållet i vårdat, enkelt och tydligt teckenspråk, som berör kända områden,
- kunna besvara och ställa enkla frågor i ett samtal om vardagliga ämnen,

- kunna på ett enkelt språk beskriva och berätta om sig själv och sina egna förhållanden,
- kunna bokstavera tydligt,
- ha viss kunskap om dövsamhället i Sverige och världen.”

Gymnasieskolans kursplaner för teckenspråk (C-språk) säger att eleven efter genomgången B-kurs ska:

- ”ha sådan tilltro till den egna språkfärdigheten att eleven vill och vågar använda teckenspråk i vardagliga situationer
- förstå huvudinnehållet i vårdat, enkelt och tydligt teckenspråk
- kunna delta i samtal om vardagliga ämnen samt ha en viss förmåga att anpassa sitt språk efter situationen
- kunna bokstavera tydligt samt avläsa bokstaverade namn och tecken
- kunna på ett enkelt språk beskriva och berätta
- ha fördjupad kunskap om dövsamhället i Sverige och världen.”

En revidering av kursplanerna pågår. Det är beslutat att de nya kursplanerna ska gälla från och med höstterminen 2000. De nya kursplanerna har dock ej ännu fastställts i Statens Skolverks författningssamling. I de förslag till kursplaner som föreligger är ämnet uppdelat i steg med en tydlig möjlighet till påbyggnad från grundskolan till gymnasiet.

Inom kommunal vuxenutbildning läste år 1997/98 743 elever teckenspråk. De använder samma kursplan som det övriga skolväsendet. Utbildning i teckenspråk som ett ämne för normalhörande förekommer däremot inte inom förskolan och i de lägre åldrarna inom grundskolan.

På ett antal folkhögskolor förekommer tvååriga utbildningar i teckenspråk. På Västanviks folkhögskola finns det dessutom en ettårig teckenspråkslärarutbildning som bygger på kunskaper motsvarande en tvåårig folkhögskoleutbildning i teckenspråk.

Teckenspråk förekommer som ett akademiskt ämne på högskolenivå, vilket beskrevs i förra avsnittet.

Modeller för teckenspråkslärarutbildning

Göteborgs universitet

Göteborgs universitet inkom i maj 1998 med en anhållan till Utbildningsdepartementet om särskilda medel för att anordna teckenspråkslärarutbildning.

En modell för hur universitetet skulle kunna utbilda teckenspråkslärare har presenterats vid ett möte på Högskoleverket.

Universitetets modell avser en gymnasielärarutbildning med teckenspråk som ingångsämne avsedd för hörande studenter. Utbildningen skulle omfatta tio terminer där teckenspråk utgör 80 poäng. Därutöver ingår gemensamma kurser för alla lärarstuderande samt ytterligare ett ämnesområde.

Kurserna i teckenspråk ges ett stort inslag av färdighetsträning, eftersom de riktas till hörande studenter. Vilka förkunskapskrav som är lämpliga att ställa har universitetet ännu ej färdigutrett.

Anställda lärare med kompetens att undervisa i teckenspråk finns ej i nuläget vid universitetet.

Lärarhögskolan i Stockholm/Stockholms universitet

En gymnasielärarytbildning med teckenspråk planeras att startas hösten år 2000 i samarbete mellan Lärarhögskolan i Stockholm och Stockholms universitet.

Utbildningen riktar sig till nybörjare i ämnet teckenspråk. Behörighet för tillträde är utöver allmän behörighet svenska B/svenska 2 B, C-språk B eller motsvarande lägst betyget 3/G.

Utbildningen inleds med 80 poäng teckenspråk för hörande vid Lingvistiska institutionen vid Stockholms universitet. Utbildningen i teckenspråk är främst inriktad på färdighetsträning. Kursplanerna är för närvarande under utveckling. Den femte terminen avsätts för praktisk-pedagogisk utbildning. Kursplanen för praktik och didaktik kommer att utvecklas utifrån teckenspråksämnet. Därefter läser studenterna sitt andra ämne omfattande 60 eller 80 poäng. Gymnasielärarytbildningen avslutas med en praktisk-pedagogisk termin då studenterna genomför sitt examensarbete.

Nybörjarantalet inom gymnasielärarytbildningen är planerat till 16 studenter. Från och med år 2001 kommer det att bli möjligt för studenter som har läst teckenspråk som fristående kurs omfattande 80 poäng att genom att studera praktisk-pedagogisk utbildning och ytterligare ett ämne erhålla gymnasielärarexamen. Det kommer även att bli möjligt att erhålla grundskollärarexamen genom att studera praktisk-pedagogisk utbildning för dem som har teckenspråk som ett av två ämnen.

Malmö högskola

Från och med höstterminen 2000 ger Malmö högskola en 40-poängs kurs på helfart i teckenspråk inom lärarytbildningen. Kursen ska ha didaktiska inslag och vänder sig till personer som vill undervisa både hörande elever i teckenspråk och icke hörande elever i de övriga ämnen som ingår i studentens lärarytbildning.

Delar av kursen omfattas av skolförlagd praktik.

Den särskilda behörighet som kommer att krävas är svenska B/svenska 2 B, engelska B samt teckenspråk lägst C-språk kurs B eller motsvarande kunskaper. Urvalet görs genom vardera en tredjedel för betyg, högskoleprov och akademiska poäng.

Örebro universitet

Vid Örebro universitet bedrivs på uppdragsbasis praktisk-pedagogisk utbildning för teckenspråklärare omfattande 20 poäng på kvartsfart. Enligt kursplanen syftar kursen till "att ge teckenspråklärare en generell grund för lärarbete med särskild inriktning på lärarbetets koppling till samhället, skolan och eleverna/de studerande." De tre innehållsliga fokuseringarna i kursen är det institutionella rummets möjligheter och begränsningar, läroprocesser/den studerandes lärande samt lärarbetets karakteristika.

Höstterminen 1998 startade en kurs som riktade sig till teckenspråklärare inom den kommunala skolan och den statliga specialskolan för döva och hörselskadade. Vårterminen 1999 startade en kurs där målgruppen var lärare i teckenspråk vid folkhögskolor.

Vid Örebro finns som beskrevs tidigare erfarenhet av att ge utbildning i teckenspråk. Dessutom har universitetet examensrätt för både grundskolläro- och gymnasieläro- och gymnasieläro- och gymnasieläro- och gymnasieläro- utbildning. Möjligheten finns att välja teckenspråk som ett ämne inom läro- och gymnasieläro- utbildningarna. En döv student har redan erhållit läro- och gymnasieläro- examen genom att läsa teckenspråk vid Stockholms universitet följt av praktisk-pedagogisk utbildning (40 poäng) vid Örebro universitet.

Dimensionering av teckenspråkläro- och gymnasieläro- utbildning

Utbildningen i teckenspråk inom grund- och gymnasieskola för höro- och gymnasieskola studenter är under utveckling. Statens Skolverk har utarbetat nya kursplaner för teckenspråk som fortsättningspråk inom gymnasieskolan. Hur många elever som i framtiden kommer att välja att läsa teckenspråk inom grund- och gymnasieskolan är i dag omöjligt att säga.

Läro- och gymnasieläro- lärarna som undervisar i teckenspråk inom grund- och gymnasieskolan i dag har en spridd bakgrund. Naturligtvis har de inte genomgått teckenspråkläro- och gymnasieläro- utbildning på högskolenivå, då denna möjlighet inte har givits. Hur många läro- och gymnasieläro- lärare som i dag undervisar i teckenspråk i det ordinarie skolsystemet eller i vilken omfattning de undervisar finns det inga uppgifter om.

Uppbyggnaden av en läro- och gymnasieläro- lärarkår med grundskolläro- och gymnasieläro- utbildning med teckenspråk som ett ämne måste ske successivt. En alltför snabb uppbyggnad innebär svårigheter vad gäller både rekrytering och undervisningssituation för de högskolor eller universitet som utbildar de blivande läro- och gymnasieläro- lärarna.

Källor

Ahlgren, Inger & Bergman, Brita (1999) "Teckenspråksutbildning vid Stockholms universitet" stencil, Stockholms universitet

Anderberg, Peter (1999) *Internetlärande för alla*, Licentiatuppsats, Centrum för rehabiliteringsteknisk forskning, Lunds universitet <http://www.certec.lth.se/peter/internetlarandeforalla/>

Antonson, Sivert (1998) *Hörselskadade i högskolestudier*, Linköping studies in education and psychology dissertation nr 59, Linköpings universitet

Antonson, Sivert & Danermark, Berth (1994) "Döva och hörselskadade i högskolestudier", Högskolan i Örebro

Boman, Tomas & Nilsson, Åsa (2000) "Funktionshindrades upplevelse av att studera vid universitet och högskola" Sibus, Stockholm

Danermark, Berth (1994) "Persistence or withdrawal and academic and social integration of hearing-impaired students in postsecondary education: a commented review of research" NTID, Rochester Institute of Technology, Rochester (NY)

Danermark, Berth (1997) "Högskolestuderandes attityder till hörselskadade studiekamrater" Samhällsvetenskapliga institutionen, Högskolan i Örebro

Danermark, Berth, Ström Sjölund, Lilian & Borg, Birgitta (1996) "Some characteristics of mainstreamed hard of hearing students in swedish universities" *American Annals of the Deaf* 141:359

Kim, Hi-Young (1997) "Med allas delaktighet som mål" Stockholms universitet

Kim, Hi-Young (1999) "Synskadade ungdomars intresse för högre studier" Handikappolitiska utredningsinstitutet, Vällingby

Morén Sjöholm, Ann-Christine (1998) "Möjligheter och hinder för högskolestudier" Studier i utveckling 2, Sibus, Stockholm

Norell, Kia (1996) "Övergången mellan gymnasieskola och högskola för döva elever" examensarbete, Lärarhögskolan i Stockholm

Sima, Agneta (1999) "Projekt handikappade" stencil, Mälardalens högskola, Västerås

Sisus (1999) "Är studier en självklarhet för alla" Stockholm

Sjögren, Louise (1998) "Studiesituationen för studenter med funktionshinder på Mälardalens högskola" C-uppsats, Institutionen för samhälls- och beteendevetenskap, Mälardalens högskola, Västerås

Wahlström, Majken (1994) "Redovisning av funktionshindrade studenters studiesituation: en pilotstudie" Stockholms universitet

Öst Söderlund, Ann-Sofie (1998) "Delaktighet och jämlikhet" Statsvetenskapliga institutionen, Stockholms universitet

Bilaga I

Regeringsbeslut 9

1998-11-26

U98/1248/S (delvis)
U98/4203/UH

Utbildningsdepartementet

Högskoleverket
Box 7851
103 99 STOCKHOLM

Uppdrag till Högskoleverket rörande studenter med funktionshinder

1 bilaga

Regeringen uppdrar åt Högskoleverket att i enlighet med bifogade inom Utbildningsdepartementet upprättade promemoria

- inventera situationen för studenter med funktionshinder vid universitet och högskolor och analysera de framtida behoven av stöd till dessa studenter,
- granska hur universitet och högskolor lever upp till FN:s standardregler om delaktighet och jämlikhet för funktionshindrade inom samhällets alla områden,
- lämna förslag till hur hinder, som finns för studenter med funktionshinder att delta i utbildningen, kan undanröjas eller minskas,
- inventera universitets och högskolors möjligheter och kompetens att ge högskoleutbildning i teckenspråk,
- inventera och redovisa modeller för hur utbildning av lärare i ämnet teckenspråk för hörande elever i för-, grund- och gymnasieskola samt kommunal vuxenutbildning skall organiseras inom ramen för befintliga lärarutbildningar,
- undersöka möjligheterna att koncentrera utbildning för vissa funktionshindrade studenter, främst döva och hörselskadade studenter, till vissa läroanstalter,
- se över funktionshindrade studenters situation hos enskilda utbildningsanordnare, som har fått examensrättigheter enligt lagen (1993:792) om tillstånd att utfärda vissa examina.

2

Uppdraget skall redovisas till regeringen senast den 14 januari 2000.

På regeringens vägnar

Thomas Östros

Monica Dillner-Thorsson

Kopia till

Finansdepartementet
Stockholms universitet (2)
Statens institut för handikappfrågor i skolan
Statens institut för särskilt utbildningsstöd
Handikappombudsmannen

REGERINGSKANSLIET

Utbildningsdepartementet
Universitets- och högskoleenheten

Promemoria

1998-11-26

Bilaga till regeringsbeslut
U98/1248/S (delvis),
U98/4203/UH

Uppdrag till Högskoleverket rörande studenter med funktionshinder

Bakgrund

Delaktighet och jämlikhet för funktionshindrade inom samhällets alla områden är grundtanken i FN:s standardregler. I ett antal regler preciserar FN vilka förutsättningar som krävs för delaktighet och jämlikhet, vilka huvudområden som är väsentliga och med vilka medel man kan genomföra förändringar.

I prop. 1998/99:1 (utg.omr. 16) har regeringen föreslagit att medlen för stöd till studenter med funktionshinder, under anslaget B7 Stockholms universitet: Grundutbildning, höjs med 5 miljoner kronor till 14 589 000 kronor. Regeringen har vidare aviserat att bl.a. systemet med stöd till studenter med funktionshinder behöver ses över.

Universitet och högskolor har det fulla ansvaret för stöd åt studenter med funktionshinder. Funktionshindrade studenter har, liksom övriga studenter, möjlighet att själva välja sina studievägar och påverka sin utbildning i samarbete med det universitet eller den högskola de väljer att studera vid. Det finns studievägledare och särskilda handikapp-ansvariga som kan ge studenter med funktionshinder aktivt stöd och information om de stödformer som finns för dessa studenter vid högskolan. Universitet och högskolor bestämmer själva om utbildningsutbudet.

Uppföljning av funktionshindrade studenters studiesituation och hur dessa studenter klarar sig efter sin utbildning har gjorts av Stockholms universitet, som har samordningsansvar för funktionshindrade studenter.

Antalet studenter med funktionshinder har ökat vid universitet och högskolor för fjärde året i rad från 483 studerande 1993/94 till 1 113 studerande år 1997. Den grupp som ökat mest är dyslektikerna (från 55 budgetåret 1993/94 till 243 budgetåret 1997). Fortfarande är andelen studenter med funktionshinder som går vidare till högre utbildning låg. Den kan dock förväntas att öka i samband med den kraftiga utbyggnaden av högskolan, genom vilken högskolan tillförts 68 000 nya platser under perioden 1997 - 2000.

Ungefär två tredjedelar av de funktionshindrade studenterna erhöll medel för särskilda stödåtgärder såsom assistent, lektor, teckenspråks-tolk, anteckningshjälp eller extra undervisning medan en tredjedel av dem inte behövde sådant stöd. Den största kostnaden är den som avser tolkhjälp för döva. Universitetens och högskolornas kostnader för studenter med funktionshinder uppgick totalt till närmare 25 miljoner kronor under budgetåret 1997. Detta är en ökning med drygt fyra miljoner kronor jämfört med läsåret 1995/96. Kostnaderna täcks främst genom att universitet och högskolor enligt föreskrifter i regleringsbrevet avsätter 0,15 procent av anslagen för grundläggande högskoleutbildning samt genom ersättning från landsting för vårdutbildning för stöd till studenter med funktionshinder. Kostnader som överstiger detta belopp kan efter ansökan delvis täckas av de medel som disponeras av Stockholms universitet som särskilt åtagande. De av Stockholms universitet fördelade medlen täckte 63 procent av de överstigande kostnader som högskolorna redovisade för budgetåret 1997. Motsvarande andel för budgetåret 1995/96 var 71 procent. För att kunna vidmakthålla en tillfredsställande nivå för dessa stödåtgärder har regeringen som nämnts ovan föreslagit att medlen för ändamålet under anslaget B 7 Stockholms universitet: Grundutbildning höjs med 5 miljoner kronor.

Statens institut för särskilt utbildningsstöd, Sibus, har gjort en kartläggning av den fysiska tillgängligheten för funktionshindrade studenter vid universitet och högskolor. Sedan hösten 1996 finns information att tillgå på Internet www.sibus.se/thut om de olika lokalernas tillgänglighet. Kartläggningen visar att ungefär 1/3 av utbildningsinstitutionerna vid svenska universitet och högskolor bedriver delar av sin utbildning i lokaler som inte uppfyller de tämligen lågt satta kraven för grundtillgänglighet för rörelsehindrade. 35 % av institutionerna har uppgivit att de vid behov kan förlägga undervisning till lokaler utrustade med teleslinga för studenter med hörselskada. Knappt 10 % av institutionerna har enligt uppgift kontrastmarkering i trappor och hissar utrustade med punktskrift/relief för studenter som är synsvaga.

Regeringen uppdrog den 9 september 1997 åt Statens institut för handikappfrågor i skolan (SIH) att i samråd med Tolk- och översättarinstitutet vid Stockholms universitet och övriga berörda myndigheter, göra dels en analys av vilken kompetens lärare behöver inom olika teckenspråksutbildningar för barn och vuxna, dels en kartläggning av behovet av utbildning i teckenspråk för andra personalkategorier än lärare samt en kartläggning av behovet av tolkar för döva, dövblinda och vuxendöva. Analysen och kartläggningen borde utmynna i förslag till hur en fortsatt översyn/utredning borde ske.

SIH redovisade uppdraget den 13 mars 1998. SIH anser att utbildningar till lärare i teckenspråk bör jämföras med utbildning för övriga språklärare och föreslår att Höskoleverket ges i uppdrag att bl.a.

- inventera universitets och högskolors möjligheter och kompetens att ge högskoleutbildning i teckenspråk,
- utreda och lämna förslag till hur utbildning av lärare i ämnet teckenspråk för hörselstämning elever i för-, grund- och gymnasieskola skall organiseras inom ramen för befintliga lärarutbildningar.

Handikappombudsmannen inkom med en skrivelse den 13 augusti 1998 till Utbildningsdepartementet angående teckentolksresurs vid högskolor som är enskilda utbildningsanordnare. Ombudsmannen menar att sådana högskolor inte har möjlighet att erhålla del av de medel som disponeras av Stockholms universitet som särskilt åtagande för stöd åt funktions-hindrade studenter. Om dessa högskolor inte kan stå för de kostnader som en teckentolk innebär, blir följden enligt handikappombudsmannen att döva studenter utestängs från skolorna. Handikappombudsmannen anser att döva studenter skall ha samma möjlighet som övriga studenter att välja högskoleutbildning.

När det gäller högskoleprovet har Höskoleverket haft ett uppdrag att anpassa det för synskadade och dyslektiker under en försöksperiod av tre år. Höskoleverket håller på att göra en utvärdering av det anpassade provet.

Uppdraget

Höskoleverket bör granska vilka åtgärder som universitet och högskolor vidtar för att möjliggöra för studenter med funktionshinder att få en utbildning på likvärdiga villkor med andra studenter. I granskningen bör också ingå en kartläggning av vilka åtgärder universitet och högskolor vidtar för att undanröja de hinder som finns för studenter med funktionshinder att delta i utbildningen. Dessutom bör Höskoleverket granska de åtgärder som universitet och högskolor vidtar för att stimulera funktionshindrade att söka sig till högre utbildning.

Vidare bör Högskoleverket inventera universitets och högskolors möjligheter och kompetens att ge högskoleutbildning i teckenspråk. Härvid bör erinras att det varje år fr.o.m. 1997/98 är ca 30 hörande ungdomar som avslutar sin gymnasieutbildning på lokal gren med utbildning i teckenspråk. Verket bör också inventera och redovisa modeller för hur utbildning av lärare i ämnet teckenspråk för hörande elever i för-, grund- och gymnasieskola samt kommunal vuxenutbildning skall organiseras inom ramen för befintliga lärarutbildningar och uppskatta hur stort dimensioneringsbehovet är.

Högskoleverket bör - mot bakgrund av att en så stor andel av resurserna för stöd åt studenter med funktionshinder avser teckenspråkstolkare och att antalet funktionshindrade studenter och därmed även döva och hörselskadade studenter kan förväntas öka i framtiden - undersöka möjligheterna att koncentrera utbildningen till vissa läroanstalter och hur utbildningen på annat sätt lämpligen bör ordnas för dessa studenter.

Eftersom enskilda utbildningsanordnare, som har fått examensrättigheter enligt lagen (1993:792) om tillstånd att utfärda vissa examina, inte har någon skyldighet att avsätta medel som stöd för studenter med funktionshinder, bör Högskoleverket redovisa och analysera vad detta system innebär. Verket bör lämna sådana förslag till förändringar som analysen kan föranleda.

Förslagen får inte innebära ökade kostnader för statsverket.

Högskoleverket skall samråda med Stockholms universitet, som har samordningsansvar för studenter med funktionshinder vid universitet och högskolor, samt med lärarutbildningskommittén (dir. 1997:54 och 1998:47) och ta hänsyn till de förslag som kommittén har att redovisa i maj 1999.

Bilaga 2

Dnr: 812852-2

Det är viktigt att frågorna besvaras av Dig som brevet är adresserat till.

Stödåtgärder i Högskolan

1	Är Du man eller kvinna? ☐ 1 Man ☐ 2 Kvinna
2	Vilken form/former av funktionshinder har Du? - Flera svar är tillåtna ☐ 1 Dyslexi ☐ 2 Döv ☐ 3 Hörselskadad ☐ 4 Rörelsehindrad ☐ 5 Synskadad ☐ 6 Annat, beskriv vad .....
3	Inom vilket huvudsakligt utbildningsområde studerar Du? ☐ 1 Humaniora/Teologi/Samhällsvetenskap/Juridik ☐ 2 Matematik/Naturvetenskap/Teknik ☐ 3 Farmakologi/Vård/Odontologi/Medicin ☐ 4 Konstnärligt
4	I vilken utsträckning anser Du att Ditt funktionshinder har begränsat Ditt val av utbildning/kurser? ☐ 1 Mycket hög utsträckning ☐ 2 Hög utsträckning ☐ 3 Låg utsträckning ☐ 4 Mycket låg utsträckning ☐ 5 Inte påverkat alls
5	Om Du svarade Mycket hög utsträckning eller Hög utsträckning på fråga 4 beskriv på vilket sätt Ditt funktionshinder har begränsat Ditt val av utbildning/kurser. ....

6 Hur upplever Du högskolans information riktad till funktionshindrade studenter vad gäller:

- Gör en bedömning av nedanstående aspekter.

	Mycket bra	Bra	Ganska bra	Ganska dålig	Dålig	Mycket dålig
A Ansökan om tillträde p.g.a. särskilda skäl	☐ 1	☐ 2	☐ 3	☐ 4	☐ 5	☐ 6
B Kursutbud	☐ 1	☐ 2	☐ 3	☐ 4	☐ 5	☐ 6
C Studiesociala aktiviteter	☐ 1	☐ 2	☐ 3	☐ 4	☐ 5	☐ 6
D Stödåtgärder	☐ 1	☐ 2	☐ 3	☐ 4	☐ 5	☐ 6

Kommentar: .....

7 Hur upplever Du tillgängligheten till följande lokaler?
- Med tillgänglighet avses inte bara den fysiska tillgängligheten, utan även möjligheten att trots funktionshinder kunna ta del av verksamheten. Gör en bedömning av nedanstående aspekter.

	Mycket bra	Bra	Ganska bra	Ganska dåligt	Dåligt	Mycket dåligt	Ej aktuellt
A Föreläsnings-/lektionssalar	☐ 1	☐ 2	☐ 3	☐ 4	☐ 5	☐ 6	☐ 7
B Laborationssalar	☐ 1	☐ 2	☐ 3	☐ 4	☐ 5	☐ 6	☐ 7
C Datasalar	☐ 1	☐ 2	☐ 3	☐ 4	☐ 5	☐ 6	☐ 7
D Bibliotek	☐ 1	☐ 2	☐ 3	☐ 4	☐ 5	☐ 6	☐ 7
E Restaurang	☐ 1	☐ 2	☐ 3	☐ 4	☐ 5	☐ 6	☐ 7
F Kårhus/nationshus	☐ 1	☐ 2	☐ 3	☐ 4	☐ 5	☐ 6	☐ 7
G Idrottshall avsedd för studenter	☐ 1	☐ 2	☐ 3	☐ 4	☐ 5	☐ 6	☐ 7

Kommentar: .....

8 Är Du nöjd med Dina studieresultat?

1 Ja, mycket nöjd

2 Ja, i viss mån

3 Nej, inte särskilt nöjd

4 Nej, inte alls nöjd

Kommentar: .....

9 I vilken utsträckning har Ditt funktionshinder inverkat negativt på studieresultaten?

1 Mycket hög utsträckning

2 Hög utsträckning

3 Låg utsträckning

4 Mycket låg utsträckning

5 Inte alls påverkat negativt

10 Om Du svarade **Mycket hög utsträckning** eller **Hög utsträckning** på fråga 9, beskriv på vilket sätt Ditt funktionshinder har inverkat negativt på studieresultaten.

.....
.....

11 Hur har följande stödåtgärder fungerat för Dig?

	Mycket bra	Bra	Ganska bra	Ganska dåligt	Dåligt	Mycket dåligt	Ej aktuellt
A Alternativ examination	☐ 1	☐ 2	☐ 3	☐ 4	☐ 5	☐ 6	☐ 7
B Anteckningshjälp	☐ 1	☐ 2	☐ 3	☐ 4	☐ 5	☐ 6	☐ 7
C Datorhjälpmedel i hemmet	☐ 1	☐ 2	☐ 3	☐ 4	☐ 5	☐ 6	☐ 7
D Datorhjälpmedel på högskolan	☐ 1	☐ 2	☐ 3	☐ 4	☐ 5	☐ 6	☐ 7
E Förlängd tentamenstid	☐ 1	☐ 2	☐ 3	☐ 4	☐ 5	☐ 6	☐ 7
F Hörselektiska hjälpmedel	☐ 1	☐ 2	☐ 3	☐ 4	☐ 5	☐ 6	☐ 7
G Lektor	☐ 1	☐ 2	☐ 3	☐ 4	☐ 5	☐ 6	☐ 7
H Mentor-/fadderstöd	☐ 1	☐ 2	☐ 3	☐ 4	☐ 5	☐ 6	☐ 7
I Personlig assistent/Vårdartjänst	☐ 1	☐ 2	☐ 3	☐ 4	☐ 5	☐ 6	☐ 7
J Synhjälpmedel	☐ 1	☐ 2	☐ 3	☐ 4	☐ 5	☐ 6	☐ 7
K Stödundervisning	☐ 1	☐ 2	☐ 3	☐ 4	☐ 5	☐ 6	☐ 7
L Teckenspråkstolk/Skrivtolk/TSS-tolk	☐ 1	☐ 2	☐ 3	☐ 4	☐ 5	☐ 6	☐ 7
M Annan stödåtgärd	☐ 1	☐ 2	☐ 3	☐ 4	☐ 5	☐ 6	☐ 7

ange vad .....

N Annan stödåtgärd, 1 2 3 4 5 6 7

ange vad .....

Kommentar: .....

12 Anser Du att institutionen/universitetet/högskolan gör tillräckligt för att underlätta Din studiesituation?

1 Ja

2 Nej

13 Vilka åtgärder borde genomföras av högskolan för att ytterligare undanröja hinder för studier?

.....
.....

14 Hur upplever Du överlag de övriga studenternas bemötande?	
☐ 1 Mycket bra	☐ 5 Dåligt
☐ 2 Bra	☐ 6 Mycket dåligt
☐ 3 Ganska bra	☐ 7 De känner ej till funktionshindret
☐ 4 Ganska dåligt	Kommentar: .....
15 Hur upplever Du överlag lärarnas bemötande?	
☐ 1 Mycket bra	☐ 5 Dåligt
☐ 2 Bra	☐ 6 Mycket dåligt
☐ 3 Ganska bra	☐ 7 De känner ej till funktionshindret
☐ 4 Ganska dåligt	Kommentar: .....
16 Hur upplever Du överlag övrig personals bemötande?	
☐ 1 Mycket bra	☐ 5 Dåligt
☐ 2 Bra	☐ 6 Mycket dåligt
☐ 3 Ganska bra	☐ 7 De känner ej till funktionshindret
☐ 4 Ganska dåligt	Kommentar: .....
17 I vilken utsträckning har Ditt funktionshinder inverkat på deltagandet i studiesociala aktiviteter?	
☐ 1 I mycket hög utsträckning positivt	☐ 5 I låg utsträckning negativt
☐ 2 I hög utsträckning positivt	☐ 6 I hög utsträckning negativt
☐ 3 I låg utsträckning positivt	☐ 7 I mycket hög utsträckning negativt
☐ 4 Inte påverkat alls	Kommentar: .....
<p>Högskoleverket ska enligt regeringens uppdrag undersöka möjligheterna att koncentrera utbildning för vissa funktionshindrade studenter, främst döva och hörselskadade studenter, till vissa universitet/högskolor.</p>	
18 Vad har Du för åsikt om koncentration av utbildning för funktionshindrade till vissa universitet/högskolor?	
☐ 1 Bra	☐ 4 Dåligt
☐ 2 Ganska bra	☐ 5 Ingen åsikt
☐ 3 Ganska dåligt	☐ 6 Behöver ett mer detaljerat förslag för att kunna ta ställning
Kommentar:	
.....	

Tack för Din medverkan!

Skicka in enkäten i bifogat svarskuvert.

SCB betalar portot.

Bilaga 3

Juridiska avdelningen
Barbro Molander
1999-06-10
Reg.nr 12-3123-98

Frågeformulär till universitet och högskolor (båda i fortsättningen benämnda högskolor) angående studenter med funktionshinder.

- 1 Har högskolan någon formulerad policy, några riktlinjer, något handlingsprogram eller liknande rörande funktionshindrade studenter? Bifoga i så fall denna.
- 2 Beskriv utförligt högskolans organisation och ansvarsfördelning för arbete med handikappfrågor? I vilken omfattning arbetar ev. handikapphandläggare med just handikappfrågor (heltid,deltid)?
- 3 Finns studenter representerade i högskolans arbete med frågor om funktionshinder?
- 4 Hur samarbetar högskolan med handikapporganisationerna?
- 5 Har högskolan något internationellt samarbete på handikappområdet?
- 6 Vilka stödåtgärder finns tillgängliga för funktionshindrade?
- 7 Hur informerar högskolan funktionshindrade om stödåtgärder, studieekonomi, boende, kommunikationer m.m?
- 8 Hur informerar och utbildar högskolan sin personal om möjligheter och svårigheter vid akademiska studier för studenter med funktionshinder?
- 9 Hur utvärderar högskolan sina åtgärder för funktionshindrade?
- 10 Vidtar högskolan några åtgärder som är ägnade att stimulera funktionshindrade att studera? Beskriv dessa.
- 11 Hur är praxis för medicinsk förtur vid högskolan?
- 12 I vilken utsträckning bedriver högskolan utbildning och forskning om funktionshinder?
- 13 Hur rekryterar högskolan teckenspråkstolkar?
- 14 Upplever högskolan svårigheter att rekrytera teckenspråkstolkar?
- 15 Högskoleverket ska enligt regeringens uppdrag undersöka möjligheterna att koncentrera utbildning för vissa funktionshindrade studenter, främst döva och hörselskadade studenter, till vissa läroanstalter. Vad har högskolan för åsikt om koncentration av utbildning för funktionshindrade till vissa läroanstalter?

Högskoleverkets rapportserie

Granskning och bedömning av kvalitetsarbete vid universitet och högskolor

Bilagor:

- Bilaga 1: Vägledning för lärosäten vid bedömning av kvalitetsarbete
- Bilaga 2: Handledning för bedömare av kvalitetsarbete vid universitet och högskolor

Högskoleverkets rapportserie 1995:1 R

Grundskollärautbildningen 1995

Högskoleverkets rapportserie 1996:1 R

Examensrättsprövning – Utbildning i biodynamisk odling

Högskoleverkets rapportserie 1996:2 R

Tillsynsrapport – Avgiftsfri utbildning

Högskoleverkets rapportserie 1996:3 R

Examensrättsprövning – Konstnärlig kandidat- och magisterexamen

Högskoleverkets rapportserie 1996:4 R

Examensrättsprövning – Kyrkomusikalisk utbildning vid Sköndalsinstitutet

Högskoleverkets rapportserie 1996:5 R

Kvalitetsarbete vid universitet och högskola

Högskoleverkets rapportserie 1996:6 R

Värdutbildningar i högskolan – En utvärdering

Högskoleverkets rapportserie 1996:7 R

Årsrapport för universitet och högskolor 1994/95

Högskoleverkets rapportserie 1996:8 R

Forskarutbildningen inom det språkvetenskapliga området – En utvärdering

Högskoleverkets rapportserie 1996:9 R

The National Quality Audit of Higher Education in Sweden

Högskoleverkets rapportserie 1996:10 R

Avgiftsbelagd utbildning i privat regi – En utredning

Högskoleverkets rapportserie 1996:11 R

Kriterier för benämningen universitet – En utredning

Högskoleverkets rapportserie 1996:12 R

Kvinnor och män i högskolan. Från gymnasium till forskarutbildning

Högskoleverkets rapportserie 1996:13 R

Swedish Universities & University Colleges 1994/95

– Short Version of Annual Report

Högskoleverkets rapportserie 1996:14 R

Examensrättsprövning – Teologisk utbildning vid frikyrkliga seminarier och vid Umeå universitet

Högskoleverkets rapportserie 1996:15 R

Granskning och bedömning av kvalitetsarbetet vid Högskolan i Borås

Högskoleverkets rapportserie 1996:16 R

Granskning och bedömning av kvalitetsarbetet vid Uppsala universitet

Högskoleverkets rapportserie 1996:17 R

Examensrättsprövning – Uppföljning av teologisk utbildning

Högskoleverkets rapportserie 1996:18 R

Granskning och bedömning av kvalitetsarbetet vid Högskolan i Jönköping

Högskoleverkets rapportserie 1996:19 R

Granskning och bedömning av kvalitetsarbetet vid Högskolan i Karlstad

Högskoleverkets rapportserie 1996:20 R

Granskning och bedömning av kvalitetsarbetet vid Lärarhögskolan i Stockholm

Högskoleverkets rapportserie 1996:21 R

Högskoleprovet – Genom elva forskares ögon

Högskoleverkets rapportserie 1996:22 R

Högskola på Gotland

Högskoleverkets rapportserie 1996:23 R

Rätt att inrätta professurer – Högskoleverkets

prövning av Högskolan i Kalmar, Karlstad,

Växjö, Örebro samt Mithögskolan och Mälardalens

högskola

Högskoleverkets rapportserie 1996:24 R

Årsrapport för universitet & högskolor 1994/95

– Kortversion

Högskoleverkets rapportserie 1996:25 R

Förslag till meritvärdering vid urval på betyg –

Högskoleverkets förslag till meritvärdering av nya

och gamla gymnasiebetyg m.m.

Högskoleverkets rapportserie 1996:26 R

Redovisning vid universitet och högskolor – Rapport

till regeringen

Högskoleverkets rapportserie 1996:27 R

Quality Audit of Uppsala University

Högskoleverkets rapportserie 1996:28 R

Tillsynsrapport – Förfarande med inaktiva

doktorander

Högskoleverkets rapportserie 1996:29 R

Examensrättsprövning – Prövning av

medieutbildningen vid Mediehögskolan i Uppsala

Högskoleverkets rapportserie 1996:30 R

Granskning och bedömning av kvalitetsarbete vid

fem lärosäten

Högskoleverkets rapportserie 1997:1 R

Högskoleutbildningar inom vård och omsorg – En

utredning

Högskoleverkets rapportserie 1997:2 R

Granskning och bedömning av kvalitetsarbetet vid

Högskolan Kristianstad

Högskoleverkets rapportserie 1997:3 R

Examensrättsprövning – Lärarutbildning vid

högskolorna i Borås och Halmstad

Högskoleverkets rapportserie 1997:4 R

Granskning och bedömning av kvalitetsarbetet vid

Högskolan i Örebro

Högskoleverkets rapportserie 1997:5 R

Granskning och bedömning av kvalitetsarbetet vid

Högskolan Dalarna

Högskoleverkets rapportserie 1997:6 R

Granskning och bedömning av kvalitetsarbetet vid

Operahögskolan i Stockholm

Högskoleverkets rapportserie 1997:7 R

Kvalitet och förändring

Högskoleverkets rapportserie 1997:8 R

Rekryteringsmål för kvinnliga professorer – ett

regeringsuppdrag

Högskoleverkets rapportserie 1997:9 R

Examensrättsprövning – Utbildningar vid

Södertörns högskola

Högskoleverkets rapportserie 1997:10 R

Examensrättsprövning – Grundskolläraryxamen vid

Högskolan i Falun/Borlänge, Högskolan i Jönköping

och Högskolan i Kristianstad

Högskoleverkets rapportserie 1997:11 R

Examensrättsprövning – Utbildningar vid

Företagsekonomiska Institutet, Stockholms

Musikpedagogiska Institutet och Högskolan i Gävle/

Sandviken

Högskoleverkets rapportserie 1997:12 R

Granskning och bedömning av kvalitetsarbetet vid

Högskolan i Karlskrona/Ronneby

Högskoleverkets rapportserie 1997:13 R

Examensrättsprövning – Utbildning i pedagogiskt

drama vid tre folkhögskolor

Högskoleverkets rapportserie 1997:14 R

Granskning och bedömning av kvalitetsarbetet vid

Högskolan i Gävle/Sandviken

Högskoleverkets rapportserie 1997:15 R

Poänggivande uppdragsutbildning i högskolan

Högskoleverkets rapportserie 1997:16 R

Årsrapport för universitet & högskolor 1995/96

Högskoleverkets rapportserie 1997:17 R

Swedish Universities & University Colleges 1995/96

– Short Version of Annual Report

Högskoleverkets rapportserie 1997:18 R

Årsrapport för universitet och högskolor 1995/96 –

Kortversion

Högskoleverkets rapportserie 1997:19 R

Granskning och bedömning av kvalitetsarbetet vid

Mälardalens högskola

Högskoleverkets rapportserie 1997:20 R

Granskning och bedömning av kvalitetsarbetet vid

Danshögskolan

Högskoleverkets rapportserie 1997:21 R

Granskning och bedömning av kvalitetsarbetet vid

Kungliga Musikhögskolan

Högskoleverkets rapportserie 1997:22 R

Granskning och bedömning av kvalitetsarbetet vid

Lunds universitet

Högskoleverkets rapportserie 1997:23 R

Granskning och bedömning av kvalitetsarbetet vid

Högskolan i Halmstad

Högskoleverkets rapportserie 1997:24 R

Granskning och bedömning av kvalitetsarbetet vid

Högskolan i Kalmar

Högskoleverkets rapportserie 1997:25 R

Kandidat- och magisterexamen vid Kungliga Musik-

högskolan – Examensrättsprövning

Högskoleverkets rapportserie 1997:26 R

Uppföljning av resurstilddelningssystemet för

grundläggande högskoleutbildning – ett

regeringsuppdrag

Högskoleverkets rapportserie 1997:27 R

Bilateralt forskningssamarbete med Östeuropa

– ett regeringsuppdrag

Högskoleverkets rapportserie 1997:28 R

Läkarutbildningen i Sverige – hur bra är den?

Bilagor:

• Självvärderingar och extern bedömning

• Vad säger studenterna om läkarutbildningen?

• Vad säger AT-läkare, handledare och

examinatorer om läkarutbildningen?

Högskoleverkets rapportserie 1997:29 R

Apotekarutbildningen vid ytterligare en högskola? –

Ett regeringsuppdrag

Högskoleverkets rapportserie 1997:30 R

Granskning och bedömning av kvalitetsarbetet vid

Mithögskolan

Högskoleverkets rapportserie 1997:31 R

Gymnasieläraryxamen vid Högskolan Dalarna,

Luleå tekniska universitet och Mithögskolan –

Examensrättsprövning

Högskoleverkets rapportserie 1997:32 R

Granskning och bedömning av kvalitetsarbete vid

universitet och högskolor

Bilagor:

• Vägledning för lärosäten vid bedömning av

kvalitetsarbete

• Handledning för bedömare av kvalitetsarbete vid

universitet och högskolor

Högskoleverkets rapportserie 1997:33 R

Konstnärlig högskoleexamen i konst och design vid

fem hantverkskolor – Examensrättsprövning

Högskoleverkets rapportserie 1997:34 R

Granskning och bedömning av kvalitetsarbetet vid

Kungl. Konsthögskolan

Högskoleverkets rapportserie 1997:35 R

Examensmål för läraryxamina

Högskoleverkets rapportserie 1997:36 R

Rätt att inrätta professurer – Högskoleverkets

prövning av Högskolan i Halmstad, Högskolan

i Karlskrona/Ronneby, Högskolan i Örebro,

Idrottshögskolan samt Mithögskolan

Högskoleverkets rapportserie 1997:37 R

Magisterexamensprövning vid elva högskolor

– Examensrättsprövning

Högskoleverkets rapportserie 1997:38 R

Examinationen i högskolan – Slutrapport från

Högskoleverkets examinationsprojekt

Högskoleverkets rapportserie 1997:39 R

Tillväxt och växtvärk – Uppföljning av

magisterexamensrätt på medelstora högskolor

Högskoleverkets rapportserie 1997:40 R

Kvalitetsarbete – ett sätt att förbättra verksamhetens

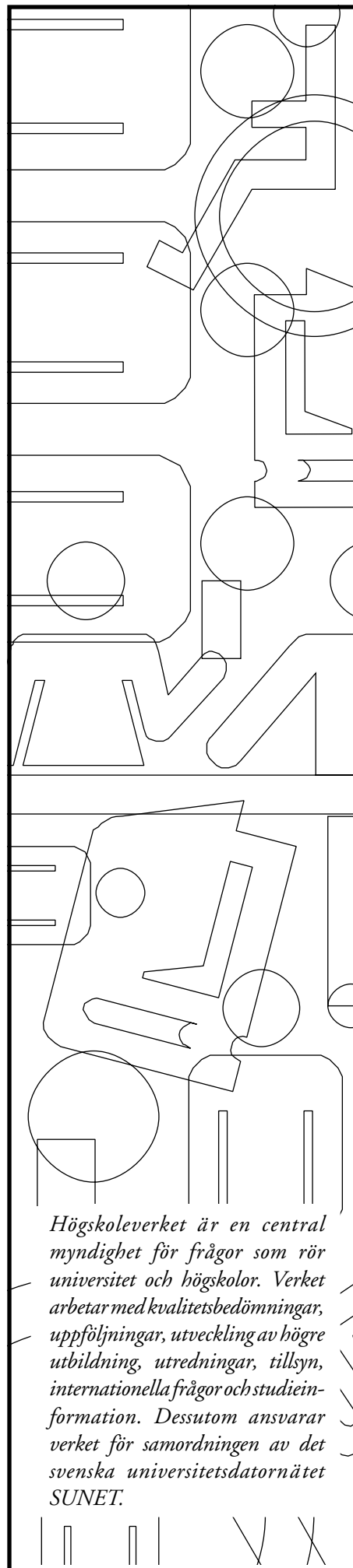
kvalitet vid universitet och högskolor.

Halvtidsrapport för granskningen av kvalitetsarbetet

vid universitet och högskolor

Högskoleverkets rapportserie 1997:41 R

- Granskning och bedömning av kvalitetsarbetet vid Kungl. Tekniska högskolan*
Högskoleverkets rapportserie 1997:42 R
- Granskning och bedömning av kvalitetsarbetet vid Stockholms universitet*
Högskoleverkets rapportserie 1997:43 R
- Kvinnor och män i högskolan – från gymnasium till forskarutbildning 1986/87–1995/96*
Högskoleverkets rapportserie 1997:44 R
- Magisterexamen söker identitet*
Högskoleverkets rapportserie 1997:45 R
- Granskning och bedömning av kvalitetsarbetet vid Högskolan i Skövde*
Högskoleverkets rapportserie 1997:46 R
- Hur står det till med kvaliteten i högskolan?*
Högskoleverkets rapportserie 1998:1 R
- De första 20 åren – utvecklingen vid de mindre och medelstora högskolorna sedan 1977*
Högskoleverkets rapportserie 1998:2 R
- Quality Audit of Mid-Sweden University College*
Högskoleverkets rapportserie 1998:3 R
- Särskilda utbildningsåtgärder – vad blev det av dem?*
En uppföljningsstudie av vissa särskilda utbildningsåtgärder inom högskolan som finansierats med arbetsmarknadspolitiska medel, enligt regeringens uppdrag.
Högskoleverkets rapportserie 1998:4 R
- "En utmärkt möjlighet att byta karriär"*
NT-SVUX-satsningen – vad blev det av den?
Högskoleverkets rapportserie 1998:5 R
- "Bara jag får chansen att få visa vad jag kan"*
Satsningen på aspirantutbildningen – vad blev det av den?
Högskoleverkets rapportserie 1998:6 R
- Granskning och bedömning av kvalitetsarbetet vid Karolinska Institutet*
Högskoleverkets rapportserie 1998:7 R
- Granskning och bedömning av kvalitetsarbetet vid Högskolan i Trollhättan/Uddevalla*
Högskoleverkets rapportserie 1998:8 R
- Magister- och kandidatexamen i huvudämnen inom vård och omsorg*
Högskoleverkets rapportserie 1998:9 R
- Granskning och bedömning av kvalitetsarbetet vid Konstfack*
Högskoleverkets rapportserie 1998:10 R
- Högskola i dynamisk utveckling – fyra högskolors förutsättningar att bli universitet*
Högskoleverkets rapportserie 1998:11 R
- Kan kiropraktor- och naprapatutbildningar inordnas i den statliga högskolan? En utredning*
Högskoleverkets rapportserie 1998:12 R
- Women and men in higher education – from upper secondary to postgraduate training 1986/87–1995/96*
Högskoleverkets rapportserie 1998:13 R
- Diakonivetenskap vid Ersta Sköndal högskola – Examensrättsprövning*
Högskoleverkets rapportserie 1998:14 R
- Värdering & erkännande av utländsk högskoleutbildning, principer och metodik*
Högskoleverkets rapportserie 1998:15 R
- Utbildning och forskning för strategisk internationalisering, Redovisning av ett regeringsuppdrag*
Högskoleverkets rapportserie 1998:16 R
- Granskning och bedömning av kvalitetsarbetet vid SLU*
Högskoleverkets rapportserie 1998:17 R
- Sjöbefälsutbildningar i högskolan – En utvärdering*
Högskoleverkets rapportserie 1998:18 R
- Sjöbefälsutbildning vid Comet AB – Examensrättsprövning*
Högskoleverkets rapportserie 1998:19 R
- Granskning och bedömning av kvalitetsarbetet vid Chalmers tekniska högskola*
Högskoleverkets rapportserie 1998:20 R
- Forsatt granskning och bedömning av kvalitetsarbetet vid universitet och högskolor – Utgångspunkter samt angrepps- och tillvägagångssätt för Högskoleverkets bedömningsarbete*
Högskoleverkets rapportserie 1998:21 R
- Granskning och bedömning av kvalitetsarbetet vid Teaterhögskolan i Stockholm*
Högskoleverkets rapportserie 1998:22 R
- Årsrapport för universitet & högskolor 1997*
Högskoleverkets rapportserie 1998:23 R
- Swedish Universities & University Colleges 1997 – Short Version of Annual Report*
Högskoleverkets rapportserie 1998:24 R
- Årsrapport för universitet och högskolor 1997 – Kortversion*
Högskoleverkets rapportserie 1998:25 R
- Granskning och bedömning av kvalitetsarbetet vid Göteborgs universitet*
Högskoleverkets rapportserie 1998:26 R
- Vetenskapsråden. Bedömning av tre högskolor*
Högskoleverkets rapportserie 1998:27 R
- Ny yrkesexamen inom hälso- och sjukvård - ett regeringsuppdrag*
Högskoleverkets rapportserie 1998:28 R
- Granskning och bedömning av kvalitetsarbetet vid Dramatiska institutet*
Högskoleverkets rapportserie 1998:29 R
- Lärarutbildning vid högskolorna i Karlskrona/Ronneby, Mälardalen, Kristianstad och Södertörn*
Högskoleverkets rapportserie 1998:30 R
- Högskolans lokaler – ett regeringsuppdrag*
Högskoleverkets rapportserie 1998:31 R
- Tillgodoräkande av kurs – Tillsynsrapport*
Högskoleverkets rapportserie 1998:32 R
- Granskning och bedömning av kvalitetsarbetet vid Idrottshögskolan*
Högskoleverkets rapportserie 1998:33 R
- Granskning och bedömning av kvalitetsarbetet vid Luleå tekniska universitet*
Högskoleverkets rapportserie 1998:34 R
- Ett system för forskningsinformation på Internet (SAFARI) – Ett regeringsuppdrag*
Högskoleverkets rapportserie 1998:35 R
- Granskning och bedömning av kvalitetsarbetet vid Högskolan i Växjö*
Högskoleverkets rapportserie 1998:36 R
- En försvarshögskola på väg mot akademien – En bedömning av hur Försvarshögskolans stabsprogram, chefsprogram och totalförsvarsprogram förhåller sig till likartad utbildning inom högskolan vad avser nivå och kvalitet*
Högskoleverkets rapportserie 1998:37 R
- Granskning och bedömning av kvalitetsarbetet vid Umeå universitet*
Högskoleverkets rapportserie 1998:38 R
- Rättsäker examination – en tillsynsrapport*
Högskoleverkets rapportserie 1998:39 R
- Doktorander från länder utanför Norden och Europeiska unionen*
Högskoleverkets rapportserie 1998:40 R
- Granskning och bedömning av kvalitetsarbetet vid Handelshögskolan*
Högskoleverkets rapportserie 1999:1 R
- Granskning och bedömning av kvalitetsarbetet vid Linköpings universitet*
Högskoleverkets rapportserie 1999:2 R
- Magisterexamen söker identitet. Del II*
Högskoleverkets rapportserie 1999:3 R
- Dimensionering av lärarutbildning – analys inför samråd 1998*
Högskoleverkets rapportserie 1999:4 R
- Högskolornas regler och delegeringsystem -Tillsynsrapport*
Högskoleverkets rapportserie 1999:5 R
- Högskolans ansvar för studenthälsovården - Tillsynsrapport*
Högskoleverkets rapportserie 1999:6 R
- Vad hände sedan? Avnämarna av gymnasieskolan och av högskolans grundutbildning*
Högskoleverkets rapportserie 1999:7 R
- Arkitektutbildningen – Högskoleverkets utredning och utvärdering*
Högskoleverkets rapportserie 1999:8 R
- Psykoterapeutexamen – Examensrättsprövning för tio enskilda utbildningsanordnare*
Högskoleverkets rapportserie 1999:9 R
- Utlandsstudier – till vilken nytta? En utvärdering av effekter av utlandsstudier*
Högskoleverkets rapportserie 1999:10 R
- Årsrapport för universitet och högskolor 1998*
Högskoleverkets rapportserie 1999:11 R
- Swedish Universities & University Colleges 1998 – Short Version of Annual Report*
Högskoleverkets rapportserie 1999:12 R
- Årsrapport för universitet och högskolor 1998 – Kortversion*
Högskoleverkets rapportserie 1999:13 R
- Högskolans uppdragsutbildning – Ett regeringsuppdrag*
Högskoleverkets rapportserie 1999:14 R
- Antagning till forskarutbildning*
Högskoleverkets rapportserie 1999:15 R
- Ny inriktning inom magisterexamen*
Högskoleverkets rapportserie 1999:16 R
- Rätt juristutbildning? Utvärdering av juristutbildningar*
Högskoleverkets rapportserie 2000:1 R
- Forskarutbildning – ett regeringsuppdrag*
Högskoleverkets rapportserie 2000:2 R
- Journalistutbildningarna i högskolan*
Högskoleverkets rapportserie 2000:3 R
- Högskolestudier och funktionshinder*
Högskoleverkets rapportserie 2000:4 R

Högskoleverket är en central myndighet för frågor som rör universitet och högskolor. Verket arbetar med kvalitetsbedömningar, uppföljningar, utveckling av högre utbildning, utredningar, tillsyn, internationella frågor och studieinformation. Dessutom ansvarar verket för samordningen av det svenska universitetsdatornätet SUNET.

Rapporter i Högskoleverkets rapportserie speglar Högskoleverkets officiella inställning.

Högskoleverkets rapportserie 2000:4 R
ISSN 1400-948X
ISRN HSV-R--99/X--SE